

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**Το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου στο θεσμό της
Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας**

**The right to an effective legal remedy in the institution of the European
Investigation Order**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζαχαρένια Κυθραιώτη του Σάββα
Α.Μ. 2122Μ016

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Νέδα Κανελλοπούλου–Μαλούχου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου
Πανεπιστημίου

Δομίνικος Αρβανίτης, Δρ. Ευρωπαϊκού Δικαίου Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ζαχαρένια Κυθραιώτη, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

«Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης»

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Η δηλούσα

Κυθραιώτη Σ. Ζαχαρένια

Συντομογραφίες

ΑΠ: Άρειος Πάγος

αρ.: άρθρο/-α

βλ.: βλέπε

ΔΕΕ: Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΕΚ: Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

εδ.: εδάφιο

ΕΔΔ: Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΕ: Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας

ΕΕΣ: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης

ΕΕΣΑΣ: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Συγκέντρωσης Αποδεικτικών Στοιχείων

επ.: επόμενα/-ες

επιμ.: επιμέλεια

ΕΣΑΔΣΠΥ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

κ.λπ.: και λοιπά

ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Ν.: νόμος

Ν.Δ.: Νομοθετικό Διάταγμα

ό.π.: όπως παραπάνω

ΟΛΑΠ: Ολομέλεια Αρείου Πάγου

παρ.: παράγραφος

περ.: περίπτωση

πлаг.: πλαгиάριθμος

ΠοινΧρον: Ποινικά Χρονικά

πρβλ.: παράβαλε

π.χ.: παραδείγματος χάριν

ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ: Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

σελ. : σελίδα

ΣΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

σημ: σημείο

σκ.: σκέψη

στοιχ.: στοιχείο

υποσημ.: υποσημείωση

ΦΕΚ: Φύλλο «Εφημερίδος της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας»

ΧΕΑΔ: Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης

ΧΘΔΕΕ: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	4
Περιεχόμενα	6
Περίληψη	8
Abstract.....	9
Εισαγωγή.....	11
Κεφάλαιο πρώτο	13
Γενικά επί του θεσμού της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας	13
1. Σύντομη ιστορική εξέλιξη της διασυνοριακής απόδειξης μέχρι την έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ για την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας	13
2. Νομική βάση και στόχος της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ	17
3. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εθνική μας νομοθεσία με το Ν. 4489/2017 ..	18
4. Βασικά χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας.....	20
Κεφάλαιο δεύτερο	26
Οι επιμέρους ρυθμίσεις του άρθρου 14 της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ	26
1. Η υποχρέωση εξασφάλισης «ισοδύναμων» ένδικων μέσων για τα ερευνητικά μέτρα της ΕΕΕ	26
2. Η προσβολή των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ	27
3. Η πληροφόρηση του καθ' ου αναφορικά με τις δυνατότητες άσκησης ενδίκου μέσου	30
4. Τα χρονικά όρια άσκησης ενδίκων μέσων.....	33
5. Η υποχρέωση επικοινωνίας μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης για τα ασκηθέντα ένδικα μέσα	34
6. Νομική αμφισβήτηση και αναστολή εκτέλεσης του ερευνητικού μέτρου	37
7. Οι συνέπειες της επιτυχούς αμφισβήτησης της αναγνώρισης ή εκτέλεσης μιας ΕΕΕ	39
Κεφάλαιο τρίτο	43
Το δικαίωμα άσκησης ενδίκου μέσου της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ υπό το πρίσμα του ΧΘΔΕΕ και της ΕΣΔΑ	43
1. Οι επιταγές του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ και του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ αναφορικά με το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου	43
1.1. Το πρώτο εδάφιο του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ	43
1.2. Η σχέση του πρώτου εδαφίου του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ.....	47
1.3. Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ	49
2. Η σχέση του άρθρου 14 της Οδηγίας με τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας σε συνδυασμό με την αρχή της δικονομικής αυτονομίας ..	51

3. Η νομολογιακή ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας - Οι υποθέσεις Gavanozon I και II (C-324/17 και C-852/19)	53
3.1. Η υπόθεση Gavanozon I	53
3.1.1. Η κρίση του ΔΕΕ	55
3.1.2. Οι προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα	56
3.2. Η υπόθεση Gavanozon II: Η ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του ΧΘΔ και του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ	58
3.3. Συμπερασματικές παρατηρήσεις επί των δύο αποφάσεων.....	62
Κεφάλαιο τέταρτο.....	67
Το πρόβλημα των επιλογών του ενωσιακού νομοθέτη σχετικά με την μη εναρμόνιση των ενδίκων μέσων και προτάσεις για την επίλυσή του	67
1. Ελλείψεις της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ αναφορικά με το σύστημα ενδίκων μέσων.....	67
2. Προτάσεις βελτίωσης της δικαστικής προστασίας του θιγόμενου στο θεσμό της ΕΕΕ.....	69
Κεφάλαιο πέμπτο	74
Η ενσωμάτωση του άρθρου 14 της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη	74
1. Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017	74
2. Η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017	75
3. Η διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017	76
4. Η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017	77
5. Η διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017	79
6. Η διάταξη της παραγράφου 6 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017	80
7. Η διάταξη της παραγράφου 7 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017	80
8. Τα διαθέσιμα ένδικα μέσα και βοηθήματα στην εθνική μας νομοθεσία.....	83
8.1. Η κατ' άρθρο 307 ΚΠΔ προσφυγή ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών	83
8.2. Η υποβολή αντιρρήσεων ενώπιον του συμβουλίου εφετών	86
9. Ελλείψεις του Ν. 4489/2017	90
Επίλογος.....	93
Βιβλιογραφία	96
Πηγές.....	102

Περίληψη

Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ) θεσπίστηκε με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ και ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 4489/2017. Πρόκειται για ένα νέο και ενιαίο νομοθετικό εργαλείο στο τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις εντός του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με το οποίο αντικαταστάθηκε το προϊσχύσαν υπερβολικά κατακερματισμένο και περίπλοκο νομικό πλαίσιο συγκέντρωσης και διαβίβασης αποδεικτικών στοιχείων σε υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση. Η ΕΕΕ βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων και διαταγών και στο μαχητό τεκμήριο σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών νομικών αρχών του δικαίου της Ένωσης.

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου στο θεσμό της ΕΕΕ. Κατ' αρχάς, παρουσιάζεται συνοπτικά η εξέλιξη του νομικού πλαισίου στο τομέα της διασυνοριακής απόδειξης, παράλληλα με τις εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο, μέχρι την έκδοση της Οδηγίας, καθώς επίσης και τα γενικά χαρακτηριστικά της ΕΕΕ, προκειμένου να αναδειχθεί η αναγκαιότητα θέσπισης και η λειτουργία του νέου θεσμού. Εν συνεχεία, γίνεται ανάλυση των επιμέρους διατάξεων του άρθρου 14 της Οδηγίας σχετικά με τα ένδικα μέσα και προσεγγίζονται ερμηνευτικά και πρακτικά ζητήματα που ανακύπτουν. Ακολούθως, εξετάζεται το δικαίωμα άσκησης ενδίκου μέσου της Οδηγίας υπό το πρίσμα των άρθρων 47 του ΧΘΔΕΕ και 13 της ΕΣΔΑ, με αναφορά στη σχετική νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ. Περαιτέρω, αναλύεται η ερμηνεία του ΔΕΕ επί του άρθρου 14 της Οδηγίας στις αποφάσεις *Gavanozon I* και *II* και ο αντίκτυπος αυτών στον ενωσιακό χώρο. Ακολούθως, επισημαίνονται οι ελλείψεις της Οδηγίας σχετικά με τα ένδικα μέσα και παρουσιάζονται προτάσεις βελτίωσης του νομικού πλαισίου των ενδίκων μέσων. Τέλος, η ανάπτυξη της εν λόγω προβληματικής ολοκληρώνεται με την ανάλυση των επιμέρους διατάξεων του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017 σχετικά με τα ένδικα μέσα και την προσέγγιση του υφιστάμενου νομοθετικού κενού της εθνικής μας νομοθεσίας.

Λέξεις-κλειδιά: Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, αποτελεσματικά ένδικα μέσα, αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, θεμελιώδη δικαιώματα

The right to an effective legal remedy in the institution of the European Investigation Order

Zacharenia Kythraioti

Abstract

The European Investigation Order (EIO) was established by Directive 2014/41/EU and has been transposed in the Greek legislation by Law No. 4489/2017. It is a new, single and comprehensive legal instrument in the field of judicial cooperation in criminal matters within the area of freedom, security and justice, which replaced the preexisting too fragmented and complicated framework for gathering and transferring criminal evidence in cases with a cross-border dimension. The EIO is based on the principle of mutual recognition of judgments and judicial decisions and on the rebuttable presumption of respect for the fundamental rights and fundamental legal principles of Union law.

The subject of this diploma thesis is the right to an effective legal remedy in the institution of the EIO. Firstly, the evolution of the legal framework in the field of cross-border evidence is briefly presented, in parallel with the evolutions in the European area, until the adoption of the Directive, as well as the main characteristics of the EIO, in order to highlight the necessity of the introduction and the operation of the new institution. Subsequently, the individual provisions of Article 14 of the Directive concerning legal remedies are analysed and interpretative and practical issues that arise are approached. Then follows a study of the right of legal remedy of the Directive in the light of Article 47 of the EU Charter of Fundamental Rights and Article 13 of the ECHR, with reference to the relevant case law of the CJEU and the ECtHR. Furthermore, the interpretation of the CJEU on Article 14 of the Directive in the Gavanozov I and II judgments and their impact on the Union area are analysed. Then, the shortcomings of the Directive regarding legal remedies are highlighted and proposals for improving the legal framework for legal remedies are presented. Finally, the development of this issue is completed by analyzing the individual provisions of Article 16 of Law No. 4489/2017 on legal remedies and approaching the existing legislative gap in our national legislation.

Keywords: European Investigation Order, effective legal remedies, principle of mutual recognition, fundamental rights

Εισαγωγή

Η Οδηγία 2014/41/ΕΕ¹ για την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ) θεσμοθετεί ένα σύγχρονο, ενιαίο, ολοκληρωμένο και αποτελεσματικό νομικό πλαίσιο αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας στις ποινικές υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση και αντικαθιστά το προϊσχύον κατακερματισμένο, περίπλοκο και αποσπασματικό καθεστώς στο τομέα διασυνοριακής συλλογής αποδείξεων.² Το νέο νομοθετικό εργαλείο υλοποιεί τη μετάβαση από το μηχανισμό της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής (βάσει του οποίου το κράτος από το οποίο ζητείται η συνδρομή έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια να συμμορφωθεί ή μη με την αίτηση του αιτούντος κράτους), σε εκείνον της αμοιβαίας αναγνώρισης (κατά τον οποίο το κράτος εκτέλεσης οφείλει, κατ' αρχήν, να αναγνωρίσει και να εκτελέσει την εντολή έρευνας του κράτους έκδοσης, αντιμετωπίζοντας την όπως ακριβώς και μια αντίστοιχη εντολή προερχόμενη από αρμόδιες εγχώριες αρχές)³ και αποσκοπεί στην εκτέλεση ερευνητικών μέτρων για τη συλλογή, συγκέντρωση και διαβίβαση αποδεικτικών στοιχείων από το ένα κράτος στο άλλο, και την εν συνεχεία αξιοποίηση τους στα πλαίσια ποινικών διαδικασιών στο κράτος έκδοσης. Ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας αποτελεί το δεύτερο, μετά το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (ΕΕΣ), «καίριο μέτρο εφαρμογής» της αμοιβαίας αναγνώρισης ποινικών αποφάσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης⁴ και ενσωματώθηκε στην εθνική μας έννομη τάξη με το Ν.4489/2017. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης στηρίζεται στην αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, δηλαδή ότι τα κράτη μέλη της Ένωσης εμπιστεύονται τα δικαιικά συστήματα αλλήλων, και στο μαχητό τεκμήριο τήρησης του ενωσιακού δικαίου από τα κράτη μέλη, και ιδίως

¹ Οδηγία 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, «περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις» (ΕΕ L 130 της 1.5.2014, σελ. 1 επ.). Στο εξής Οδηγία.

² Βλ. Δασκαλόπουλος Σ., Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (Ε.Ε.Ε.): Ο νέος θεσμός Δικαστικής Συνεργασίας επί ποινικών υποθέσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠοινΧρ2018, σελ. 173-174, Τζαννετής Α., Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν. 4489/2017), ΠοινΧρ2018, σελ. 81-84.

³ Βλ. Ζημιανίτης Δ., Το τρέχον πλαίσιο δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ΕΕ. Δυναμική και τάσεις, σε: Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τάσεις και Προκλήσεις, 2020, σελ. 339.

⁴ Βλ. Τσόλκα Ό., Πρόλογος σε: Αρβανίτης Δ., Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας-Συστηματική Προσέγγιση του θεσμού της συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διαχρονική του Διάσταση, 2021, σελ. 7.

του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Χάρτη και της ΕΣΔΑ.⁵ Στο άρθρο 14 του παρόντος νομοθετήματος προβλέπεται ρητά το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων για τη προσβολή της ΕΕΕ και των εντελλόμενων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων, το οποίο αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Στη παρούσα διπλωματική εργασία, αρχικά, παρατίθεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή μέχρι την έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ και αναφέρονται συνοπτικά τα βασικά χαρακτηριστικά της ΕΕΕ, προς διευκόλυνση κατανόησης της φιλοσοφίας και της λειτουργίας του θεσμού. Στη συνέχεια, αναλύονται οι διατάξεις του άρθρου 14 της Οδηγίας για τα ένδικα μέσα, αναπτύσσονται ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής και η σχετική προσέγγιση της θεωρίας απ' αυτών. Έπειτα, επιχειρείται η σύνδεση του άρθρου 14 της Οδηγίας με το θεμελιώδες δικαίωμα πραγματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 εδάφιο α' του ΧΘΔ και στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ και ο προσδιορισμός του «αποτελεσματικού» ενδίκου μέσου σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ. Ακολούθως, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη στάση της νομολογίας του ΔΕΕ αναφορικά με τα ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής του άρθρου 14 της Οδηγίας που ανέκυψαν στη πράξη και τέθηκαν για πρώτη φορά ενώπιον του, μέσα από την ανάλυση των αποφάσεων του ΔΕΕ *Gavanozon I* και *II*, καθώς και στον αντίκτυπο των αποφάσεων αυτών στον ενωσιακό χώρο. Περαιτέρω, αναφέρονται ενδεικτικά κάποιες προτάσεις της θεωρίας αναφορικά με τη βελτίωση της νομοθεσίας σχετικά με τα ένδικα μέσα προς επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν στη πράξη. Τέλος, η ανάπτυξη της προβληματικής ολοκληρώνεται με το σχολιασμό των διατάξεων του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017, με το οποίο ενσωματώθηκε το άρθρο 14 της Οδηγίας στο εθνικό μας δίκαιο, με αναφορά στη θεωρία και στη νομολογία.

⁵Βλ. σκέψεις 18 και 19 του Προοιμίου της Οδηγίας και Τζαννετής Α., ό.π., ΠοινΧρ 2018, σελ. 82-83.

Κεφάλαιο πρώτο

Γενικά επί του θεσμού της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας

1. Σύντομη ιστορική εξέλιξη της διασυνοριακής απόδειξης μέχρι την έκδοση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ για την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας

Η συνεχής ανάπτυξη της διασυνοριακής εγκληματικότητας κατέστησε επιτακτική την ανάγκη της διακρατικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις⁶, η οποία συνίσταται αφενός μεν στην έκδοση ενός προσώπου σε άλλο κράτος για την υπαγωγή του σε εκκρεμή εθνική ποινική διαδικασία ή για την εκτέλεση ποινής, αφετέρου δε στην κτήση αποδεικτικών στοιχείων από άλλο κράτος για την αποδεικτική αξιοποίηση τους στο πλαίσιο εθνικής ποινικής διαδικασίας.⁷ Η διασυνοριακή συλλογή αποδείξεων, ή αλλιώς «μικρή δικαστική συνδρομή», πραγματοποιείται είτε μέσω διενέργειας ανακριτικών πράξεων σε έδαφος άλλου κράτους με επιδίωξη τη πρωτογενή συλλογή αποδεικτικού υλικού, είτε μέσω διαβίβασης των ήδη υφιστάμενων αποδεικτικών στοιχείων⁸, και απαντά τόσο σε διεθνές όσο και σε ενωσιακό επίπεδο. Η παραδοσιακή αμοιβαία διεθνής δικαστική συνδρομή διενεργείται μεταξύ κυρίαρχων κρατών και ρυθμίζεται από διεθνείς συμβάσεις, διμερείς και πολυμερείς, και ιδίως από την ευρωπαϊκή σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων (ΕΣΑΔΣΠΥ), η οποία συνήφθη την 20/04/1959 μεταξύ των κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης.⁹ Ωστόσο, η κλασσική δικαστική συνδρομή ήταν χρονοβόρα, πολύπλοκη και αναποτελεσματική.¹⁰

Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν σημαντικές εξελίξεις στο διεθνή και ευρωπαϊκό χώρο, οι οποίες συνέβαλαν στη διαμόρφωση του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης¹¹ και σίγουρα δεν άφησαν ανεπηρέαστο το σύστημα

⁶ Βλ. Σπινέλλης Δ., Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρώπη και ειδικότερα η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, σε: Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Κουράκη Νέστορα, 2016, σελ. 364-365.

⁷ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., Διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, 2009, σελ. 1, 15-16.

⁸ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 17 επ.

⁹ Βλ. αναλυτικά Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 81-82. Η εν λόγω σύμβαση κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 4218/1961.

¹⁰ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 82.

¹¹ Εφεξής ΧΕΑΔ.

δικαστικής συνδρομής. Σε διεθνές επίπεδο, υπεγράφη η συμφωνία Schengen το 1985, η οποία συμπληρώθηκε από μια δεύτερη συμφωνία, τη λεγόμενη «σύμβαση εφαρμογής», που υπεγράφη το 1990, με τις οποίες καταργούνται οι έλεγχοι στα σύνορα μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών.¹² Στη σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας Schengen¹³ συμπεριλαμβάνονταν μεταξύ άλλων και ορισμένες ρυθμίσεις σχετικά με τη δικαστική συνδρομή.¹⁴ Παράλληλα, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σταθμό αποτέλεσε η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), η οποία στηριζόταν στους τρεις πυλώνες, γνωστό ως «πυλωνικό σύστημα».¹⁵ Ο τρίτος πυλώνας, ήτοι πυλώνας Εσωτερικών Υποθέσεων, αφορούσε θέματα αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, όπου η συνεργασία στηριζόταν στο διακυβερνητικό πρότυπο.¹⁶ Ακολούθησε η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997), με την οποία δημιουργήθηκε ο ΧΕΑΔ¹⁷ και με πρωτόκολλο που προσαρτήθηκε σε αυτήν ενσωματώθηκαν οι συμφωνίες Schengen στην Ευρωπαϊκή Ένωση.¹⁸ Έπειτα, στο τομέα της δικαστικής συνδρομής, το 2000 συνήφθη η σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (ΣΑΔΣΠΥ/ΕΕ).¹⁹

Ο ΧΕΑΔ γενικά νοείται ως «χώρος ελευθερίας», εντός του οποίου διασφαλίζεται η απρόσκοπτη και ελεύθερη κυκλοφορία όλων των ευρωπαίων πολιτών, χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα, ως «χώρος ασφάλειας», όπου θα καταπολεμάται η εγκληματικότητα και ιδίως το διασυνοριακό έγκλημα, και ως «χώρος δικαιοσύνης», εντός του οποίου θα διευκολύνεται η πρόσβαση στη

¹² Βλ. Παπαγιάννης Δ., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2016, σελ. 555. Η συμφωνία Schengen υπεγράφη το 1985 μεταξύ πέντε κρατών, ήτοι Γαλλία, Γερμανία, Βέλγιο, Ολλανδία και Λουξεμβούργο, και έπειτα στις δύο συμφωνίες προσχώρησαν και τα λοιπά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πλην της Ιρλανδίας, της Κύπρου και του Ηνωμένου Βασιλείου.

¹³ Η Ελλάδα κύρωσε την εν λόγω σύμβαση με το Ν. 2514/1997.

¹⁴ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 82, Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, σε: Παύλου Στέφανος - Σάμιος Θωμάς (επιμ.) Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, 2021, σελ. 17.

¹⁵ Βλ. Παπαγιάννης Δ., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2016, σελ. 59.

¹⁶ Βλ. Παπαγιάννης Δ., ό.π., σελ. 60.

¹⁷ Αναλυτικά για τη δημιουργία ΧΕΑΔ, βλ. Παπαγιάννης Δ., ό.π., σελ. 60-61 και 552 επ., και Χριστιανός Β. κ.ά., Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021, σελ. 161 επ. Οι τομείς, που ενέπιπταν στην έννοια του ΧΕΑΔ, διαχωρίστηκαν σε δύο πυλώνες, ήτοι στο πρώτο πυλώνα υπερεθνικής συνεργασίας και στον τρίτο πυλώνα διακυβερνητικής συνεργασίας με τίτλο «Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις».

¹⁸ Βλ. Παπαγιάννης Δ., ό.π., σελ. 61 και 555.

¹⁹ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 82. Η σύμβαση αυτή ουδέποτε κυρώθηκε από τη χώρα μας.

δικαιοσύνη και θα επιτυγχάνεται η ασφάλεια δικαίου.²⁰ Στη προώθηση και την ανάπτυξη του ΧΕΑΔ συνέβαλαν επίσης τα πενταετή προγράμματα δράσης, ήτοι του Τάμπερε (1999)²¹, της Χάγης (2004)²² και της Στοκχόλμης (2009)²³, τα οποία διακήρυξε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.²⁴ Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία καθιερώθηκε νομολογιακά με την απόφαση του ΔΕΚ της 20.02.1979, στην υπόθεση *Cassis de Dijon* (120/78) στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων²⁵, χαρακτηρίστηκε ως «ακρογωνιαίος λίθος» της δικαστικής συνεργασίας εντός του ΧΕΑΔ στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τάμπερε της 15.10.1999.²⁶ Συνεπώς, εντός του ΧΕΑΔ οι δικαστικές αποφάσεις κυκλοφορούν ελεύθερα και αποκτούν «εξωεδαφική εκτελεστικότητα». Δηλαδή, δικαστικές αποφάσεις εκδοθείσες από ένα κράτος μέλος αναγνωρίζονται και εκτελούνται από τα λοιπά κράτη μέλη. Πρώτο μέτρο εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης είναι η απόφαση-πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 13.06.2002, όπως τροποποιήθηκε από την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 26.02.2009, για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης²⁷. Συναφώς, με την εφαρμογή της εν λόγω αρχής στο τομέα της διασυνοριακής απόδειξης επιδιώκεται η απρόσκοπτη κυκλοφορία των αποδείξεων εντός του ΧΕΑΔ, έτσι ώστε το νομίμως συλληχθέν σε ένα κράτος μέλος αποδεικτικό υλικό να αναγνωρίζεται και να καθίσταται αποδεικτικά αξιοποιήσιμο σε εκκρεμούσες ποινικές διαδικασίες σε

²⁰ Βλ. Παπαγιάννης Δ., ό.π., σελ. 552.

²¹ Βλ. Συμπεράσματα της Προεδρίας, Τάμπερε 15-16 Οκτωβρίου 1999.

²² Βλ. COM(2005) 184 τελικό.

²³ Βλ. 2010/C 115/01.

²⁴ Βλ. Παπαγιάννης Δ., ό.π., σελ. 554, Παπακυριάκου Θ. σε Καϊάφα-Γκμπάντι Μ.–Παπακυριάκου Θ., Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου, 2019, σελ. 177, Χριστιανός Β. κ.ά., ό.π., σελ. 162-163, πλ. 510.

²⁵ Βλ. Schünemann B., Solution models and principles governing the transnational evidence-gathering in the EU, σε: Ruggeri S. (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe, 2014, σελ. 168, και την εκεί υποσημείωση 20, Παπακυριάκου Θ., ό.π., σελ. 177-178, Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 82.

²⁶ Βλ. Συμπεράσματα της Προεδρίας – Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε, 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, αριθ. 33 «το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εγκρίνει την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης η οποία, κατά τη γνώμη του, θα πρέπει να αποτελέσει τον ακρογωνιαίο λίθο της δικαστικής συνεργασίας τόσο σε αστικά όσο και σε ποινικά θέματα εντός της Ένωσης. Η αρχή αυτή θα πρέπει να ισχύει για όλες τις αποφάσεις των δικαστικών αρχών.».

²⁷ Εφεξής ΕΕΣ. Βλ. Παπακυριάκου Θ., ό.π., σελ. 188 επ., Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 82.

άλλο κράτος μέλος.²⁸ Έτσι, μέτρα εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στο πεδίο της μικρής δικαστικής συνδρομής αποτέλεσαν η απόφαση-πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ «σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση»²⁹, το ρυθμιστικό πεδίο της οποίας περιοριζόταν στην εξασφάλιση, και όχι στη διαβίβαση του δεσμευμένου αποδεικτικού υλικού στο κράτος έκδοσης³⁰, καθώς και η απόφαση-πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ «σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων προς λήψη αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων για χρήση σε ποινικές διαδικασίες»³¹, η οποία ρυθμίζει μόνο τη συγκέντρωση των ήδη υφιστάμενων αποδεικτικών στοιχείων στο κράτος εκτέλεσης.³² Επομένως, για τη διαβίβαση του δεσμευμένου αποδεικτικού υλικού στο κράτος έκδοσης και για τη συλλογή νέων αποδείξεων, τα κράτη εξακολουθούσαν να καταφεύγουν στο παραδοσιακό σύστημα της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής.³³ Δηλαδή, οι δικαστικές αρχές ήταν υποχρεωμένες να καταφεύγουν σε δύο διαφορετικούς μηχανισμούς για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων εντός των κόλπων της ΕΕ, αφενός στην αμοιβαία δικαστική συνδρομή, αφετέρου στην αμοιβαία αναγνώριση.³⁴

Η κατάσταση άλλαξε ριζικά μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβώνας (2009), με την οποία καταργήθηκαν οι πυλώνες και δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως ενιαίο μόρφωμα, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα.³⁵ Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης κατοχυρώθηκε για πρώτη φορά ρητά, σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου, στο άρθρο 82 παρ. 1 ΣΛΕΕ, ως θεμέλιο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις³⁶, και ο ΧΕΑΔ τοποθετείται στη κορυφή του

²⁸ Βλ. Spencer J., *The Green Paper on obtaining evidence from one Member State to another and securing its admissibility: the Reaction of one British Lawyer*, 2010, σελ. 605.

²⁹ Η Ελλάδα ενσωμάτωσε την εν λόγω απόφαση-πλαίσιο με το Ν. 4478/2017.

³⁰ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 83.

³¹ Δεν ενσωματώθηκε από τη χώρα μας η εν λόγω απόφαση-πλαίσιο.

³² Βλ. Bachmaier Winter L., *European investigation order for obtaining evidence in the criminal proceedings, Study of the proposal for a European directive*, 2010, σελ. 581, 583.

³³ Βλ. Bachmaier Winter L., ό.π., 2010, σελ. 583.

³⁴ Βλ. Πρωτοβουλία [...] σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Εμπεριστατωμένη έκθεση, Έγγραφο Συμβουλίου 9288/10 ADD 2, 23.6.2010, σελ. 6.

³⁵ Βλ. Παπαγιάννης Δ., ό.π., σελ. 79.

³⁶ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 82.

καταλόγου των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 ΣΕΕ, και προβλέπεται πλέον στο άρθρο 67 ΣΛΕΕ.³⁷

Την ίδια χρονική περίοδο, και συγκεκριμένα το Νοέμβριο του 2009 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε μια πράσινη βίβλο «για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους».³⁸ Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το πρόγραμμα της Στοκχόλμης, όπου επεσήμανε την ανάγκη δημιουργίας ενός πλήρους συστήματος συγκέντρωσης αποδείξεων στις υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση, λόγω του αποσπασματικού χαρακτήρα των ισχυουσών νομοθετικών πράξεων, καλώντας την Επιτροπή να προτείνει ένα συνολικό σύστημα προς αντικατάσταση των πράξεων που ισχύουν στο συγκεκριμένο τομέα.³⁹ Μετά από μερικούς μήνες, πριν προλάβουν τα κράτη να απαντήσουν στα ερωτήματα που τους τέθηκαν με τη πράσινη βίβλο, ελήφθη η πρωτοβουλία από επτά κράτη μέλη για την έκδοση οδηγίας σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις.⁴⁰ Όμως η πολιτική συζήτηση σχετικά με την ΕΕΕ παρεμποδίστηκε από τις συγκρούσεις μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, λόγω της τάσης «επανεθνικοποίησης»⁴¹ που υφίστατο εκείνη τη χρονική περίοδο στην ΕΕ στο τομέα της συνεργασίας στη ποινική δικαιοσύνη.⁴² Έπειτα από τέσσερα έτη επεξεργασίας και διαβουλεύσεων, εκδόθηκε τελικά η Οδηγία 2014/41/ΕΕ «περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις» της 03.04.2014.

2. Νομική βάση και στόχος της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ

Η Οδηγία συνιστά ένα νέο ενιαίο νομικό πλαίσιο για τη συλλογή, συγκέντρωση, διαβίβαση και αξιοποίηση κάθε είδους αποδεικτικών στοιχείων σε διασυνοριακές ποινικές υποθέσεις, με την οποία αντικαταστάθηκε το προϊσχύον

³⁷ Βλ. Χριστιανός Β. κ.ά., ό.π., σελ. 163, πλ. 511 και σελ. 164 πλ. 514-516.

³⁸ Βλ. COM (2009) 624 τελικό.

³⁹ Βλ. 2010/C 115/01, σελ. 12.

⁴⁰ Βλ. 2010/C 165/02, σελ. 22 επ.

⁴¹ Πρβλ. Carrera S. and Guild E., Does the Stockholm Programme matter? The struggles over ownership of AFSJ Multiannual Programming, 2012, σελ. 12.

⁴² Βλ. Allegranza S., Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality, σε: Ruggeri S. (επιμ.), Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe, 2014, σελ. 53.

κατακερματισμένο και πολύπλοκο νομικό πλαίσιο⁴³. Νομική βάση για τη θέσπιση της Οδηγίας αποτελεί το άρθρο 82 παρ. 1 στοιχ. α' ΣΛΕΕ⁴⁴, όπου κατοχυρώνεται ρητά η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ως θεμέλιο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην Ένωση και προβλέπεται η αρμοδιότητα του νομοθέτη της Ένωσης να λαμβάνει μέτρα που αφορούν «τον καθορισμό κανόνων και διαδικασιών για να εξασφαλίζεται η αναγνώριση, σε ολόκληρη την Ένωση, όλων των τύπων δικαστικών αποφάσεων και διαταγών». Συνεπώς, με την Οδηγία θεσπίζονται κανόνες αμοιβαίας αναγνώρισης αναφορικά με τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία έκδοσης, αναγνώρισης και εκτέλεσης μιας ΕΕΕ.⁴⁵

Στην Οδηγία προβλέπονται ρυθμίσεις αναφορικά με τις διαδικασίες έκδοσης, διαβίβασης, αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ, καθώς και διαβίβασης των αποδεικτικών στοιχείων, στα οποία αποβλέπει το κράτος έκδοσης και τα οποία είτε υπήρχαν ήδη στην κατοχή του κράτους εκτέλεσης, είτε αποκτήθηκαν μέσω της εκτέλεσης των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων.⁴⁶

3. Η ενσωμάτωση της Οδηγίας στην εθνική μας νομοθεσία με το Ν. 4489/2017

Η Οδηγία 2014/41/ΕΕ ενσωματώθηκε στην εθνική μας έννομη τάξη με το Ν. 4489/2017⁴⁷ και εφαρμόζονται για κάθε είδους έγκλημα, υπό τη προϋπόθεση ότι έχει διασυννοριακή διάσταση.⁴⁸ Με το νόμο αυτό μεταφέρονται, κατά κύριο λόγο, σχεδόν αυτολεξεί οι διατάξεις της Οδηγίας.⁴⁹ Σύμφωνα με την Έκθεση Αξιολόγησης Συνεπειών Ρύθμισης επί του προτεινόμενου νομοσχεδίου για την ΕΕΕ, επελέγη η ενσωμάτωση της Οδηγίας «με ειδικό νόμο αυτοτελώς και όχι με τροποποιήσεις ή

⁴³ Βλ. άρθρο 34 της Οδηγίας και σκέψεις 3-6 του προοιμίου, Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, COM (2021) 409 τελικό, σελ. 2, Δασκαλόπουλος Σ., ό.π., σελ. 173-174, Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 81-84.

⁴⁴ Βλ. σκ. 2 του προοιμίου της Οδηγίας.

⁴⁵ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, σε Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, σε: Παύλου Σ. - Σάμιος Θ. (επιμ.) Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, 2021, σελ. 19, πλαγ. 38-39.

⁴⁶ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 31-32, πλαγ. 1.

⁴⁷ ΦΕΚ Α' 140/21.9.2017.

⁴⁸ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 32, πλαγ. 2.

⁴⁹ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 23, πλαγ. 2, Φουσκαρίνης Γ., Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Παρουσίαση των βασικών ρυθμίσεων του Ν. 4489/2017, The Art of Crime 11/2017, ΑΠ 319/2021.

προσθήκες διατάξεων στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ή σε άλλα σχετικά με τη δικαστική συνδρομή ισχύοντα νομοθετήματα», καθότι κρίθηκε ότι «μπορεί να προσαρμοστεί σε πρότυπο ισχύοντος κανόνα της εθνικής μας νομοθεσίας», επειδή αφενός «δεν υφίσταται σχετικός κανόνας», αλλά «πρόκειται για νέο θεσμό για την εθνική έννομη τάξη και το δικονομικό μας δίκαιο», και αφετέρου «πρόκειται για ένα συνολικό σύστημα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων». ⁵⁰ Επομένως, οι διατάξεις του Ν. 4489/2017 εφαρμόζονται σε συνδυασμό με ορισμένες διατάξεις του ΚΠΔ, όπως για παράδειγμα οι διατάξεις που ρυθμίζουν τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες διεξαγωγής των ερευνητικών μέτρων, οι διατάξεις για τα δικονομικά δικαιώματα υπόπτου και κατηγορουμένου κ.λπ. ⁵¹

Ο Ν. 4489/2017, ως νόμος ενσωμάτωσης ενωσιακής νομικής πράξης, αποκόπτεται από το αμιγώς εθνικό ποινικό δίκαιο και εντάσσεται στο «ευρωπαϊκό δικαίωμα» ⁵², το οποίο διαμορφώνεται από περισσότερα υποσυστήματα και περιλαμβάνει τους κανόνες ποινικού δικαίου που παράγει η ΕΕ στο πλαίσιο της ποινικής αρμοδιότητάς της, καθώς και τους εσωτερικούς κανόνες ενσωμάτωσης αυτών. ⁵³ Ειδικότερα, το ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο προκύπτει από τη διασύνδεση της ενωσιακής έννομης τάξης με τις εθνικές, και με το δίκαιο της ΕΣΔΑ στο πεδίο του ποινικού δικαίου ⁵⁴ και διέπεται από τις συνταγματικές αρχές του δικαίου της ένωσης, οι οποίες καθορίζουν τη συμβιωτική σχέση ενωσιακού και εθνικού ποινικού δικαίου, ⁵⁵ και επιτελούν μια ενοποιητική λειτουργία στο σύστημα ⁵⁶, καθώς και από ευρωπαϊκές αξίες, και ειδικότερα τις θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα (αρ. 6 παρ. 3 ΣΕΕ) ⁵⁷, ενισχύοντας έτσι την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών ⁵⁸, αναγκαίο προαπαιτούμενο για τη λειτουργία των κανόνων αμοιβαίας αναγνώρισης που διέπουν το θεσμό της ΕΕΕ. Επομένως, η ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων του Ν. 4489/2017 δεν πρέπει να γίνεται με τα

⁵⁰ Βλ. Έκθεση Αξιολόγησης Συνεπειών Ρυθμίσεων στο προτεινόμενο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ».

⁵¹ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 24, πλαγ. 6.

⁵² Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 3 και 10, πλαγ. 3 και 17 αντίστοιχα.

⁵³ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 11, πλαγ. 22.

⁵⁴ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 11, πλαγ. 22.

⁵⁵ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 11-12, πλαγ. 26.

⁵⁶ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 16, πλαγ. 29.

⁵⁷ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 9, πλαγ. 16.

⁵⁸ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 21, πλαγ. 47.

«εθνικά μάτια», αλλά μόνο ενταγμένες στο ευρωπαϊκό σύστημα κανόνων, λαμβάνοντας υπόψη το γράμμα, το πνεύμα και το σκοπό της Οδηγίας, τη βούληση του ενωσιακού νομοθέτη, σύμφωνα με το προοίμιο της Οδηγίας και τα λοιπά συνοδευτικά έγγραφα, καθώς και τη νομολογία του ΔΕΕ, που την ερμηνεύει και δημιουργεί «ερμηνευτικό δεδικασμένο».⁵⁹

4. Βασικά χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας

Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 της Οδηγίας και το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν. 4489/2017⁶⁰ αντίστοιχα, η ΕΕΕ είναι δικαστική απόφαση, την οποία εκδίδει ή επικυρώνει δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης, και αποσκοπεί στην εκτέλεση ενός ή περισσότερων ερευνητικών μέτρων στο κράτος εκτέλεσης για τη λήψη αποδεικτικών στοιχείων ή στη λήψη αποδείξεων, ευρισκόμενων ήδη στη κατοχή του κράτους εκτέλεσης. Ο όρος «δικαστική απόφαση» συνιστά αυτοτελή έννοια του ενωσιακού δικαίου, η οποία ωστόσο δεν έχει ακόμα αποτελέσει αντικείμενο ερμηνείας από το ΔΕΕ στα πλαίσια του θεσμού της ΕΕΕ.⁶¹ Επίσης, την έκδοση της μπορεί να ζητήσει και ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 3 της Οδηγίας και 7 παρ. 1 του νόμου.

Ως αρχή έκδοσης της ΕΕΕ, βάσει του άρθρου 2 στοιχ. γ' της Οδηγίας και 3 στοιχ. γ' του νόμου, ορίζεται δικαστής, δικαστήριο, ανακριτής, εισαγγελέας με αρμοδιότητα στη συγκεκριμένη υπόθεση και κάθε άλλη αρμόδια αρχή, η οποία στη συγκεκριμένη υπόθεση ενεργεί ως ανακριτική αρχή σε ορισμένη ποινική διαδικασία, ήτοι γενικοί και ειδικοί ανακριτικοί υπάλληλοι στα καθ' ημάς κατ' άρθρο 31 ΚΠΔ⁶², υπό τον όρο επικύρωσης της, στην τελευταία περίπτωση, από τις προηγούμενες δικαστικές αρχές, εφόσον συντρέχουν οι οριζόμενες, στο άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας και στο άρθρο 7 παρ. 1 του νόμου, προϋποθέσεις έκδοσης της ΕΕΕ. Στο άρθρο 6 του νόμου αναφέρονται οι αρμόδιες ελληνικές αρχές έκδοσης, οι οποίες δεν διαφοροποιούνται από τις ανωτέρω αναφερόμενες, ωστόσο

⁵⁹ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 23, πλαγ. 4.

⁶⁰ Εφεξής νόμος.

⁶¹ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 25, πλαγ. 2.

⁶² Βλ. Δασκαλόπουλος Σ., ό.π., σελ. 174, Ζημιανίτης Δ., ό.π., σελ. 340, Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 28, πλαγ. 1-2.

διευκρινίζεται ότι αρμόδια αρχή επικύρωσης συνιστά ο «αρμόδιος εισαγγελέας», ήτοι ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών κατά την άποψη της θεωρίας.⁶³

Στο πεδίο εφαρμογής της ΕΕΕ εμπίπτει κάθε ερευνητικό μέτρο, σύμφωνα με τη σκέψη 8 του προοιμίου και το άρθρο 3 της Οδηγίας, καθώς και το άρθρο 4 του νόμου, ενώ παράλληλα στα άρθρα 22-32 της Οδηγίας και 24-34 του νόμου απαντούν ειδικές ρυθμίσεις για συγκεκριμένα ερευνητικά μέτρα και προσωρινά μέτρα.⁶⁴ Βάσει της εσωτερικής μας νομοθεσίας στην έννοια των ερευνητικών μέτρων εμπίπτουν όλες οι προβλεπόμενες στον ΚΠΔ (251 επ.) και στους ειδικούς δικονομικούς νόμους ανακριτικές πράξεις, καθώς και όλα τα αποδεικτικά μέσα που παράγονται από αυτές (178 επ. ΚΠΔ).⁶⁵ Ωστόσο, η Οδηγία δεν εφαρμόζεται ως προς τη σύσταση κοινής ομάδας έρευνας και τη συγκέντρωση στα πλαίσια αυτής αποδεικτικών στοιχείων.⁶⁶

Έκδοση της ΕΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 4 της Οδηγίας και το άρθρο 5 του νόμου, χωρεί σε ποινική διαδικασία που κινείται από δικαστική αρχή ή μπορεί να κινηθεί ενώπιον της για ποινικό αδίκημα βάσει της νομοθεσίας του κράτους έκδοσης, καθώς και σε διαδικασία που κινείται από διοικητικές ή δικαστικές αρχές για πράξεις που τιμωρούνται βάσει της νομοθεσίας του κράτους έκδοσης ως παραβάσεις κανόνων δικαίου και όταν η απόφαση της διοικητικής ή δικαστικής αρχής μπορεί να οδηγήσει σε δίκη ενώπιον δικαστηρίου που έχει δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις. Στα πλαίσια της εθνικής μας νομοθεσίας, ΕΕΕ μπορεί να εκδοθεί κατά το στάδιο της διαδικασίας στο ακροατήριο, της κύριας ανάκρισης, της προανάκρισης, αλλά και της προκαταρκτικής εξέτασης, καθώς δεν αποτελεί προϋπόθεση η άσκηση ποινικής δίωξης.⁶⁷

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας και το άρθρο 7 παρ. 2 του νόμου, η ΕΕΕ εκδίδεται μόνο εφόσον κριθεί από το κράτος έκδοσης ότι η έκδοση της είναι απαραίτητη και αναλογική για τους σκοπούς των προαναφερόμενων διαδικασιών, λαμβανομένων υπόψη των δικαιωμάτων υπόπτου ή κατηγορουμένου

⁶³ Βλ. Δασκαλόπουλος Σ., ό.π., σελ. 174, Ζημιανίτης Δ., ό.π., σελ. 340.

⁶⁴ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 32-33, πλαγ. 3-5.

⁶⁵ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 84.

⁶⁶ Βλ. πιο αναλυτικά Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 34-35, πλαγ. 8-11.

⁶⁷ Βλ. Δασκαλόπουλος Σ., ό.π., σελ. 175, Ζημιανίτης Δ., ό.π., σελ. 340.

και τα ερευνητικά μέτρα που προβλέπονται στην ΕΕΕ θα μπορούσαν να είχαν διαταχθεί υπό τις ίδιες προϋποθέσεις σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση.

Η ΕΕΕ έχει αποκλειστικό τύπο⁶⁸ και όλες οι προαναφερόμενες πληροφορίες περιλαμβάνονται στο σχετικό έντυπο του παραρτήματος Α' της Οδηγίας, το οποίο υπογράφεται και συμπληρώνεται από την αρχή έκδοσης, σύμφωνα με τη παρ. 1 του άρθρου 5 της Οδηγίας και τη παρ. 1 του άρθρου 8 του νόμου. Εν συνεχεία, η ΕΕΕ διαβιβάζεται από την αρχή έκδοσης στην αρχή εκτέλεσης, σύμφωνα με τη προβλεπόμενη στο άρθρο 7 της Οδηγίας και στο άρθρο 9 του νόμου διαδικασία διαβίβασης.

Ως αρχή εκτέλεσης της ΕΕΕ, βάσει του άρθρου 2 στοιχ. δ' της Οδηγίας και 3 στοιχ. δ' του νόμου, ορίζεται κάθε αρχή αρμόδια να αναγνωρίζει μια ΕΕΕ και να εξασφαλίζει την εκτέλεση της, ενώ σε κάποια κράτη ενδέχεται να απαιτείται έγκριση δικαστηρίου. Σύμφωνα με τη παρ. 1 του άρθρου 9 της Οδηγίας και τη παρ. 2 του άρθρου 11 του νόμου, η αρχή εκτέλεσης αναγνωρίζει άνευ ετέρου την ΕΕΕ που της διαβιβάζεται και μεριμνά για την εκτέλεση της σαν να πρόκειται για ερευνητικό μέτρο που διατάσσεται από αρχή του κράτους εκτέλεσης, εκτός αν συντρέχει κάποιος από τους περιοριστικά προβλεπόμενους στο άρθρο 11 της Οδηγίας και αντιστοίχως στο άρθρο 13 του νόμου λόγους άρνησης ή στο άρθρο 15 της Οδηγίας και στο άρθρο 17 του νόμου λόγους αναβολής. Η ρύθμιση αυτή αποτελεί απόρροια της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, κατ' επιταγή της οποίας η υποχρέωση εκτέλεσης της ΕΕΕ είναι ο κανόνας, ενώ η άρνηση εκτέλεσης αυτής είναι η εξαίρεση. Το εν λόγω συμπέρασμα συνάγεται και από τη παρ. 2 του άρθρου 1 της Οδηγίας και τη παρ. 2 του άρθρου 2 του νόμου, όπου αναφέρεται ρητά ότι «τα κράτη μέλη εκτελούν όλες τις ΕΕΕ με βάση την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης». Στα καθ' ημάς ως αρμόδια δικαστική αρχή εκτέλεσης ορίζεται ο εισαγγελέας εφετών, βάσει του άρθρου 11 παρ. 1 του νόμου, ο οποίος αναγνωρίζει την εγκυρότητα της ΕΕΕ και παραγγέλλει την εκτέλεση της στη χώρα μας, σύμφωνα με το εθνικό μας δίκαιο⁶⁹, εκδίδοντας τη σχετική απόφαση αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ εντός των προβλεπόμενων από το άρθρο 12 της Οδηγίας και 14 του νόμου προθεσμιών. Συνεπώς, η ΕΕΕ αναπτύσσει «εξωεδαφική

⁶⁸ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 47, πλαγ. 1.

⁶⁹ Βλ. Δασκαλόπουλος Σ., ό.π., σελ. 175, Ζημιανίτης Δ., ό.π., σελ. 340.

εκτελεστότητα»⁷⁰, δηλαδή αναγνωρίζεται και παράγει νομικά αποτελέσματα, χωρίς περαιτέρω ουσιαστική έρευνα ή έλεγχο.⁷¹

Στα άρθρα 6 παρ. 3, 7 παρ. 2 και 7 και 9 παρ. 6 της Οδηγίας και 7 παρ. 4, 9 παρ. 2 και 11 παρ. 8 του νόμου προβλέπεται ένα σύστημα απευθείας επαφών μεταξύ δικαστικών αρχών έκδοσης και εκτέλεσης, καθώς και η δυνατότητα διαβούλευσης, με σκοπό την άμεση επίλυση ζητημάτων και δυσχερειών που προκύπτουν κατά την αναγνώριση ή την εκτέλεση της ΕΕΕ και εμποδίζουν την άμεση εκτέλεση της.⁷² Επίσης, στο άρθρο 10 της Οδηγίας και 12 του νόμου προβλέπεται η δυνατότητα της αρχής εκτέλεσης να προσφύγει σε εναλλακτικό ερευνητικό μέτρο από εκείνο που αναφέρεται στην ΕΕΕ όταν αυτό δεν προβλέπεται στην εσωτερική της νομοθεσία ή για παρόμοια εσωτερική υπόθεση, ή όταν το επιλεγόμενο ερευνητικό μέτρο έχει το ίδιο αποτέλεσμα και είναι λιγότερο επαχθές, κατ' επιταγή της αρχής της αναλογικότητας.⁷³

Όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ, στο άρθρο 9 παρ. 2 της Οδηγίας προβλέπεται κατ' αρχήν η εφαρμογή του κανόνα “forum regit actum”, καθώς ορίζεται ότι η αρχή εκτέλεσης εκτελεί την ΕΕΕ τηρώντας τις διατυπώσεις και τις διαδικασίες που έχουν οριστεί ρητά από την αρχή έκδοσης, στο μέτρο που δεν υφίσταται διαφορετική πρόβλεψη στην Οδηγία και δεν αντίκεινται στις «θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους εκτέλεσης», εισάγοντας έτσι μια ρήτρα επιφύλαξης της εθνικής δημόσιας τάξης.⁷⁴ Εντούτοις, στο άρθρο 11 παρ. 3 του νόμου αναγνωρίζεται κατ' ουσία η εφαρμογή του κανόνα “locus regit actum”, καθώς ορίζεται ότι οι διατυπώσεις και οι διαδικασίες που έχουν οριστεί από την αρχή έκδοσης δεν πρέπει να αντιβαίνουν στο ελληνικό δίκαιο γενικώς⁷⁵, και όχι στις θεμελιώδεις αρχές του ελληνικού δικαίου, όπως θα έπρεπε, παραβλέποντας την προτεραιότητα που δίδει η Οδηγία στο κανόνα “forum regit actum”.⁷⁶

⁷⁰ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 55-56, πλαγ. 7.

⁷¹ Βλ. Σπινέλλης Δ., Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρώπη και ειδικότερα η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, ό.π., σελ. 367, Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 82, ΑΠ 319/2021.

⁷² Βλ. Δασκαλόπουλος Σ., ό.π., σελ. 174, Ζημιανίτης Δ., ό.π., σελ. 340, Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 46, πλαγ. 19-20.

⁷³ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 60-61, πλαγ. 2-4.

⁷⁴ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 57, πλαγ. 11.

⁷⁵ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 56, πλαγ. 10.

⁷⁶ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 87.

Στο άρθρο 11 της Οδηγίας και στο άρθρο 13 του νόμου ορίζονται εξαντλητικά οι οκτώ λόγοι άρνησης αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ, οι οποίοι απορρέουν είτε από την αρχή της κρατικής κυριαρχίας είτε από την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατών μελών⁷⁷ και πρέπει να ερμηνεύονται στενά⁷⁸. Ειδικότερα, ως λόγοι άρνησης αναγνώρισης και εκτέλεσης προβλέπονται (α) η ύπαρξη προνομίων και ασυλιών στο κράτος εκτέλεσης και η ελευθερία έκφρασης στα μέσα ενημέρωσης, (β) τα κρατικά συμφέροντα εθνικής ασφάλειας, (γ) το μη επιτρεπτό του ερευνητικού μέτρου στο κράτος εκτέλεσης στα πλαίσια διαδικασιών επί παραβάσεων όχι αμιγώς ποινικής φύσεως στο κράτος έκδοσης, (δ) η παραβίαση της αρχής *ne bis in idem*, (ε) η επιφύλαξη της εδαφικότητας, (στ) η παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, (ζ) μη συνδρομή του διττού αξιοποίνου, με εξαίρεση τις τριάντα δύο κατηγορίες εγκλημάτων του παραρτήματος Δ' και (η) μη πρόβλεψη του εντελλόμενου ερευνητικού μέτρου για το εκάστοτε συγκεκριμένο αδίκημα στη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης.⁷⁹ Επισημαίνεται δε, ότι, ενώ κατά την Οδηγία οι λόγοι άρνησης εκτέλεσης προβλέπονται ως δυνητικοί, στο νόμο ενσωμάτωσης προβλέπονται ως υποχρεωτικοί.⁸⁰

Η λειτουργία του θεσμού της ΕΕΕ, όπως προαναφέρθηκε, βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, δηλαδή στο μαχητό τεκμήριο ότι τα κράτη μέλη της Ένωσης σέβονται την ενωσιακή δημόσια τάξη, δηλαδή τις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της Ένωσης και τα θεμελιώδη δικαιώματα, κατ' επιταγή των άρθρων 2 και 6 ΣΕΕ και του ΧΟΔΕΕ, και κατά συνέπεια, τα εθνικά ποινικοδικονομικά τους συστήματα είναι λειτουργικά ισοδύναμα.⁸¹ Προς τούτο, ο ενωσιακός νομοθέτης περιέλαβε την εφαρμογή της ΕΕΕ με διασφαλίσεις, επιδιώκοντας τη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Παράλληλα, η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών

⁷⁷ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 64, πλαγ. 2.

⁷⁸ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 25-26, πλαγ. 5-6.

⁷⁹ Βλ. αναλυτικά για τους λόγους άρνησης εκτέλεσης, Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 245-302, Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 89-91, Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 62-83, πλαγ. 1-68.

⁸⁰ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 88.

⁸¹ Βλ. Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 16 και 20-21, πλαγ. 29 και 46-47.

δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των ποινικοοικονομικών δικαιωμάτων⁸², και των θεμελιωδών νομικών αρχών του ενωσιακού δικαίου αναφέρεται ρητά στις αιτιολογικές σκέψεις 18 και 19 του προοιμίου και στα άρθρα 1 παρ. 4 και 6 παρ. 1 στοιχ. α' της Οδηγίας, καθώς και στα άρθρα 2 παρ. 3 και 7 παρ. 2 στοιχ. α' αντίστοιχα του νόμου ενσωμάτωσης. Μάλιστα, στο άρθρο 11 παρ. 1 στοιχ. στ' της Οδηγίας και στο άρθρο 13 παρ. 1 στοιχ. στ' του νόμου προβλέπεται ρητά η δυνατότητα της δικαστικής αρχής εκτέλεσης να αρνηθεί την εκτέλεση της ΕΕΕ εφόσον συντρέχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση της ΕΕΕ θα ήταν ασύμβατη με τις υποχρεώσεις του κράτους εκτέλεσης με το άρθρο 6 ΣΕΕ και το ΧΘΔΕΕ.⁸³ Στην εν λόγω Οδηγία εισήχθη για πρώτη φορά ρητά η ρήτρα επιφύλαξης της προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, αντιληπτή και ως ρήτρα επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης, ως όριο στην αμοιβαία αναγνώριση.⁸⁴ Επιπροσθέτως, εκτός από τις προαναφερόμενες δικονομικές εγγυήσεις, θωρακίζεται περαιτέρω η δικονομική θέση του προσώπου στο θεσμό της ΕΕΕ με τη θέσπιση διατάξεων για το δικαίωμα άσκησης ενδίκου μέσου στο άρθρο 14 της Οδηγίας και 16 του νόμου αντίστοιχα. Ενόψει των ανωτέρω, συνάγεται ότι σκοπός της Οδηγίας είναι η ύπαρξη μιας ισορροπίας μεταξύ αφενός της αποτελεσματικής εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και της ταχείας διεξαγωγής της ΕΕΕ, και αφετέρου της αποτελεσματικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θιγομένων προσώπων.⁸⁵

⁸² Τηρουμένων των Οδηγιών για τα δικονομικά δικαιώματα υπόπτου/κατηγορουμένου, οι οποίες συμπληρώνουν τα άρθρα 47 και 48 ΧΘΔΕΕ και 6 ΕΣΔΑ. Βλ. και σκ. 12 και 15 του προοιμίου. Βλ. επίσης Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 26-27, πλαγ. 8-9.

⁸³ Βλ. Ζημιανίτης Δ., ό.π., σελ. 341-342, Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 22, πλαγ. 49, Ζημιανίτης Δ., ό.π., σελ. 341-342.

⁸⁴ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 73, πλαγ. 40, Bachmaier Winter L., Cross-border investigation of tax offences in the EU: scope of application and grounds for refusal of the European Investigation Order, EuCLR 1/2017, σελ. 59, European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order, 2011, σελ. 11-12.

⁸⁵ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 26, πλαγ. 6 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Βοτ της 11.4.2019 στην υπόθεση C-324/17, Ivan Gavanov, σκέψεις 6-7.

Κεφάλαιο δεύτερο

Οι επιμέρους ρυθμίσεις του άρθρου 14 της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ

Στο άρθρο 14 της Οδηγίας για την ΕΕΕ απαντούν ειδικές ρυθμίσεις για τη δικαστική προστασία του θιγομένου προσώπου από την εκτέλεση μιας ΕΕΕ⁸⁶, και ειδικότερα, κατοχυρώνεται ρητά το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων.

1. Η υποχρέωση εξασφάλισης «ισοδύναμων» ενδίκων μέσων για τα ερευνητικά μέτρα της ΕΕΕ

Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 1 της Οδηγίας, τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίζουν ότι για τα προβλεπόμενα στην ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα παρέχονται ένδικα μέσα ισοδύναμα με αυτά που είναι διαθέσιμα σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση. Εν προκειμένω, δεν επιβάλλεται στα κράτη μέλη η υποχρέωση θέσπισης ενδίκων μέσων για τα ερευνητικά μέτρα που αναφέρονται στην ΕΕΕ, αλλά η υποχρέωση να διασφαλίσουν ότι τα παρεχόμενα ένδικα μέσα για τη προσβολή των αναφερόμενων στην ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων είναι ισοδύναμα με τα ήδη προβλεπόμενα σε εθνική υπόθεση⁸⁷. Συνεπώς, η εν λόγω διάταξη διέπεται από την γενική αρχή της ισοδυναμίας, σύμφωνα με την οποία η ένδικη προστασία που παρέχεται στον καθ' ου η ΕΕΕ στο κράτος εκτέλεσης δεν υπολείπεται της ένδικης προστασίας που παρέχεται στον θιγόμενο από αντίστοιχο εθνικό ερευνητικό μέτρο στα πλαίσια εθνικής ποινικής διαδικασίας.⁸⁸ Φαίνεται λοιπόν να θεωρείται δεδομένο από τον νομοθέτη της Ένωσης ότι όλα τα κράτη μέλη στο εσωτερικό τους δίκαιο προβλέπουν ένδικα μέσα προστασίας στους θιγόμενους από την εκτέλεση

⁸⁶Βλ. Τριανταφύλλου, Γ., Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής συλλογής απόδειξης, σε: Μυλωνόπουλος Χ. (επιμ.), Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές, 2017, σελ. 170.

⁸⁷Βλ. Το συμπέρασμα αυτό συνάγεται και από τη σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας «Τα ένδικα μέσα που δύνανται να ασκηθούν κατά μιας ΕΕΕ θα πρέπει να είναι τουλάχιστον ισοδύναμα με τα προβλεπόμενα σε εγχώρια υπόθεση κατά του εκάστοτε ερευνητικού μέτρου» και από το άρθρο 14 παρ. 1 της Οδηγίας στην αγγλική γλώσσα «Member States shall ensure that legal remedies equivalent to those available in a similar domestic case, are applicable to the investigative measures indicated in the EIO».

⁸⁸Βλ. Αρβανίτης Δ., Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, ό.π., 2021, σελ. 373-374, Leonhardt A., Die Europäische Ermittlungsanordnung in Strafsachen: Umsetzungsanforderungen für den deutschen Gesetzgeber, 2017, σελ. 94.

ερευνητικών μέτρων σε εγχώριες υποθέσεις. Στις περιπτώσεις, όμως, που τα εθνικά ποινικοοικονομικά συστήματα των κρατών μελών δεν περιλαμβάνουν ρυθμίσεις παροχής ένδικης προστασίας κατά κάποιου ερευνητικού μέτρου, ή διαθέτουν, αλλά όχι για όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, υποστηρίζεται ότι η προαναφερθείσα διάταξη της Οδηγίας καθίσταται άνευ αντικειμένου⁸⁹. Το πρόβλημα φαίνεται πάντως να αμβλύνεται, κατόπιν της πρόσφατης σχετικής νομολογίας του ΔΕΕ, όπως εκτίθεται στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Τέλος, είναι εμφανές ότι η διάταξη της παραγράφου 1 τυγχάνει εφαρμογής για τη προσβολή των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων στο κράτος εκτέλεσης, και όχι για την προσβολή της ίδιας της ΕΕΕ, ήτοι κατά της έκδοσης, αναγνώρισης ή εκτέλεσης αυτής⁹⁰.

2. Η προσβολή των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ

Στη παράγραφο 2 του άρθρου 14 της Οδηγίας προβλέπεται ότι η προσβολή των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ είναι δυνατή μόνο με την άσκηση ενδίκου μέσου στο κράτος έκδοσης⁹¹, με την επιφύλαξη ότι στο κράτος εκτέλεσης διασφαλίζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα. Επομένως, η παράγραφος 2 προβλέπει την άσκηση ενδίκων μέσων κατά της ίδιας της ΕΕΕ, και ειδικότερα σχετικά με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης αυτής, ενώ η προρρηθείσα παράγραφος 1 προβλέπει την άσκηση ενδίκων μέσων κατά των ερευνητικών μέτρων που εντέλλονται βάσει της ΕΕΕ. Η διάκριση αυτή έχει ιδιαίτερη πρακτική σημασία και για αυτό το λόγο δεν θα ήταν σκόπιμη μια στενή ερμηνεία αυτής, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει εις βάρος -και όχι προς όφελος- του δικαιούχου του δικαιώματος άσκησης ενδίκου μέσου⁹². Η ρύθμιση της εν λόγω παραγράφου αποτελεί έκφανση της αρχής της ετεροδικίας των κρατών⁹³.

⁸⁹ Βλ. Kusak M., Common EU minimum standards for enhancing mutual admissibility of evidence gathered in criminal matters, 2017, σελ. 347.

⁹⁰ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 373.

⁹¹ Η ρύθμιση αυτή υπήρχε αντίστοιχα και στη παράγραφο 2 του άρθρου 18 της απόφασης-πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ για το ΕΕΣΑΣ.

⁹² Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 83.

⁹³ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 374, Τριανταφύλλου Γ., Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής συλλογής απόδειξης, 2017, σελ. 170, Böse M., Die Europäische Ermittlungsanordnung – Beweistransfer nach neuen Regeln?, 2014, σελ.159.

Έτσι, στη πράξη, η δικαστική αρχή του κράτους εκτέλεσης εξετάζει τα ένδικα μέσα που στρέφονται κατά των ερευνητικών μέτρων της ΕΕΕ, μόνο αναφορικά με τους δικονομικούς λόγους, ενώ η δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης εξετάζει τα ασκούμενα ένδικα μέσα κατά της έκδοσης της ΕΕΕ, τόσο ως προς τους δικονομικούς όσο και ως προς τους ουσιαστικούς λόγους, καθώς η αρχή εκτέλεσης δεν έχει δικαιοδοσία να αποφασίσει αναφορικά με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης.⁹⁴ Αυτό απορρέει από τη λογική της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, σύμφωνα με την οποία το κράτος εκτέλεσης υποχρεούται να εμπιστευθεί τις αξιολογήσεις του κράτους έκδοσης αναφορικά με την επάρκεια των ενδείξεων ενοχής για το εντελλόμενο βάσει της ΕΕΕ ερευνητικό μέτρο.⁹⁵ Παρότι η προσβολή της μη συνδρομής των προϋποθέσεων έκδοσης της ΕΕΕ είναι δυνατή μόνο στο κράτος έκδοσης, καθότι η δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης είναι αρμόδια για τη τήρηση τους κατ' άρθρο 6 παρ. 2 της Οδηγίας, λαμβάνοντας υπόψη τη διαδικασία διαβούλευσης κατ' άρθρο 6 παρ. 3 της Οδηγίας, η επίκληση της μη συνδρομής αυτών από τον καθ' ου φαίνεται να μπορεί να γίνει και στο κράτος εκτέλεσης.⁹⁶ Η δυνατότητα αυτή του καθ' ου συνάγεται και από το προοίμιο της Οδηγίας, όπου αναφέρεται ότι η υποβολή αντιρρήσεων από τον ενδιαφερόμενο αναφορικά με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ στο κράτος εκτέλεσης, πρέπει να διαβιβάζεται στην αρχή έκδοσης.⁹⁷

⁹⁴ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 374-375, ο οποίος εύλογα επισημαίνει ότι η αρχή εκτέλεσης δεν διαθέτει επαρκείς πληροφορίες για το αδίκημα που διερευνάται, ένεκα της συνοπτικής συμπλήρωσης των ενοτήτων Z.1 και Z.2 στο έντυπο της ΕΕΕ., Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 92, ο οποίος κάνει λόγο για καταμερισμό αρμοδιότητας μεταξύ του κράτους έκδοσης και του κράτους εκτέλεσης, υπό την έννοια ότι έκαστο είναι υπεύθυνο για το τμήμα της διαδικασίας που διενεργείται στο έδαφος του, Ruggeri S., Introduction to the Proposal of a European Investigation Order: Due Process Concerns and Open Issues, σε Ruggeri S. (επιμ.), Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe: Developments in EU Legislation and New Challenges for Human Rights-Oriented Criminal Investigations in Cross-border Cases, 2014, σελ. 21, όπου υποστηρίζεται ότι η προσβολή των ουσιαστικών λόγων έκδοσης στο κράτος έκδοσης αποτελεί μη αποτελεσματική πρακτική.

⁹⁵ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 92.

⁹⁶ Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 375.

⁹⁷ Βλ. σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας. Παρότι η εκ του προοιμίου υποχρέωση της αρχής εκτέλεσης διαβίβασης των αντιρρήσεων αναφορικά με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης στο κράτος έκδοσης δεν απαντά σε ρητή διάταξη της Οδηγίας, θα πρέπει αυτή να ληφθεί υπόψη κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών, καθότι στο προοίμιο αποτυπώνεται η βούληση του ενωσιακού νομοθέτη και αποτελεί κατευθυντήρια γραμμή για την ενσωμάτωση, ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων της Οδηγίας. Βλ. σχετικά Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 23, υποσημ. 105.

Εντούτοις, στη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 14 ο νομοθέτης της Ένωσης εισάγει ρήτρα επιφύλαξης της διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος εκτέλεσης. Συνιστά εξαίρεση στη προαναφερθείσα ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία όταν ανακύπτει ζήτημα παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου, καθίσταται δυνατή η προσβολή των ουσιαστικών λόγων για την έκδοση της ΕΕΕ, οι οποίοι αφορούν τη παραβίαση αυτή, με την παραδεκτή άσκηση ενδίκου μέσου και ενώπιον του κράτους εκτέλεσης.⁹⁸ Μάλιστα, εφόσον τον ένδικο μέσο που ασκεί ο καθ' ου κατά της ΕΕΕ σχετίζεται με τη παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του που προστατεύεται στο ΧΘΔΕΕ και στην ΕΣΔΑ, αποτελεί ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 παρ. 1 εδ. α' του ΧΘΔΕΕ και στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, αντίστοιχα.⁹⁹ Όταν, όμως, πρόκειται για συστημική παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου η ΕΕΕ από τις αρμόδιες αρχές κάποιου κράτους, τότε τίθεται ζήτημα παραβίασης της ενωσιακής δημόσιας τάξης και εμπίπτει στον έλεγχο συνδρομής του λόγου άρνησης εκτέλεσης της περίπτωσης στ' της παρ. 1 του άρθρου 11 της Οδηγίας, ο οποίος διενεργείται και αυτεπαγγέλτως, ανεξάρτητα από την επίκληση του από τον θιγόμενο.¹⁰⁰ Τα προαναφερθέντα συνάδουν με την άποψη που έχει διατυπωθεί, ότι η διάταξη αυτή αναφέρεται στην υποχρέωση της δικαστικής αρχής του κράτους εκτέλεσης να διασφαλίζει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα γίνονται σεβαστά βάσει του άρθρου 1 παρ. 4 της Οδηγίας, στη δυνατότητα να αρνηθεί την εκτέλεση όταν υπάρχουν σοβαροί λόγοι να θεωρηθεί ότι η εκτέλεση θα οδηγούσε σε παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων βάσει του άρθρου 11 παρ. 1 περ. στ' της Οδηγίας, είτε στη δυνατότητα της αρχής εκτέλεσης να συμβουλευέται την αρχή έκδοσης σε περίπτωση που υπάρχουν αμφιβολίες αναφορικά με την αναλογικότητα του ερευνητικού μέτρου βάσει της ΕΕΕ¹⁰¹. Συμπερασματικά, η προαναφερθείσα ρύθμιση της παραγράφου 2 της Οδηγίας είναι αρκετά γενική ως προς τη διατύπωση

⁹⁸ Η άποψη αυτή έχει υιοθετηθεί ευρέως από τη θεωρία. Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 375, Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 170, ο οποίος κάνει λόγο για υιοθέτηση της αρχής της μέγιστης εύνοιας, Böse M., ό.π., σελ. 160, Garcimartín Montero, R, *The European Investigation Order and the Respect for Fundamental Rights in Criminal Investigations*, 2017, σελ. 48, Leonhardt A., ό.π., σελ. 94.

⁹⁹ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 375-376.

¹⁰⁰ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 376.

¹⁰¹ Bachmaier Winter L., *Transnational Evidence: Towards the Transposition of Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters*, 2015, σελ. 55.

της, με αποτέλεσμα να αφήνει ένα ευρύ πεδίο διακριτικής ευχέρειας στις αρμόδιες δικαστικές αρχές εκτέλεσης να δεχθούν την άσκηση ενδίκου μέσου σχετικά με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ, σε περίπτωση που ανακύπτει ζήτημα παραβίασης των διασφαλίσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κράτος εκτέλεσης, υπό την προϋπόθεση ότι η σχετική απόφαση της αρχής εκτέλεσης είναι αιτιολογημένη, ώστε να υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο.¹⁰²

3. Η πληροφόρηση του καθ' ου αναφορικά με τις δυνατότητες άσκησης ενδίκου μέσου

Σύμφωνα με τη ρύθμιση της παραγράφου 3 του άρθρου 14 της Οδηγίας, οι αρμόδιες αρχές του κράτους έκδοσης και εκτέλεσης οφείλουν να λαμβάνουν τα ενδεδειγμένα μέτρα, προκειμένου να διασφαλιστεί η παροχή πληροφοριών στον καθ' ου η ΕΕΕ αναφορικά με τις δυνατότητες άσκησης ενδίκων μέσων σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο όταν χωρεί η εφαρμογή τους και η πληροφόρηση αυτή να γίνεται σε κατάλληλο χρόνο, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική άσκηση αυτών. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι η αποτελεσματικότητα του δικαιώματος άσκησης ενδίκου μέσου του καθ' ου εναπόκειται στο καθήκον ενημέρωσης των αρμόδιων εθνικών δικαστικών αρχών εκτέλεσης και έκδοσης. Η διάταξη αυτή έχει μεγάλη πρακτική σημασία, διότι η θέσπιση ενός δικαιώματος καθίσταται άνευ αντικειμένου, αν ο φορέας αυτού δεν γνωρίζει την ύπαρξη του, και κατά συνέπεια, κρίνεται ορθή η πρόβλεψη της υποχρέωσης ενημέρωσης.¹⁰³ Στη συνάφεια αυτή αξίζει να αναφερθούν το στοιχείο β' της παραγράφου 3 του άρθρου 24 της Οδηγίας και το στοιχείο β' της παραγράφου 3 του άρθρου 26 του νόμου ενσωμάτωσης 4489/2017, σύμφωνα με τα οποία ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος, ο οποίος πρόκειται να εξεταστεί με εικονοτηλεδιάσκεψη, πληροφορείται σχετικά με τα δικαιώματα που του παρέχονται από τη νομοθεσία του κράτους εκτέλεσης, προκειμένου να μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματα υπεράσπισης του

¹⁰² Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 376.

¹⁰³ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 85 πλ. 9, και Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 380.

αποτελεσματικά, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων.¹⁰⁴

Επίσης, σύμφωνα με την εν λόγω ρύθμιση ο καθ' ου πληροφορείται για τις δυνατότητες άσκησης ενδίκων μέσων βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου. Δηλαδή, όπως προαναφέρθηκε και στην ανάλυση της παραγράφου 1, παρατηρείται και εδώ ότι δεν θεσπίζονται νέα ένδικα μέσα προστασίας για τον καθ' ου, αλλά προστατεύεται μέσω των ήδη προβλεπόμενων ενδίκων μέσων στην εκάστοτε εθνική νομοθεσία των κρατών μελών. Μάλιστα, εύλογα τίθεται η εν λόγω υποχρέωση ενημέρωσης τόσο για τις αρχές έκδοσης όσο και για τις αρχές εκτέλεσης, καθότι διαφορετικά ένδικα μέσα παρέχονται από το κράτος έκδοσης και διαφορετικά από το κράτος εκτέλεσης. Τα ανωτέρω συνάγονται και από τη σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας, όπου αναφέρεται ότι θα πρέπει να διασφαλίζεται στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων από τα κράτη μέλη, σύμφωνα με το εθνικό τους δίκαιο, μεταξύ άλλων ενημερώνοντας τον εγκαίρως αναφορικά με τις δυνατότητες και τους τρόπους αναζήτησης ενδίκων μέσων. Επιπροσθέτως, το καθήκον πληροφόρησης των εθνικών δικαστικών αρχών έκδοσης και εκτέλεσης συνίσταται σε δύο πτυχές, καθότι έχουν υποχρέωση αφενός μεν να ενημερώσουν τον καθ' ου για τις δυνατότητες ένδικης προστασίας που έχει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αφετέρου δε να τον ενημερώσουν σε χρόνο κατάλληλο ώστε η προστασία αυτή να καθίσταται αποτελεσματική. Εν προκειμένω, γίνεται επίκληση της ενωσιακής αρχής της αποτελεσματικότητας, βάσει της οποίας η άσκηση των δικαιωμάτων που αντλούνται από το ενωσιακό δίκαιο δεν πρέπει να καθίσταται ανέφικτη ή εξαιρετικά δύσκολη από την εθνική νομοθεσία των κρατών μελών.¹⁰⁵

Εντούτοις, στη διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 14 της Οδηγίας ορίζεται ότι η προαναφερθείσα υποχρέωση πληροφόρησης αναφορικά με τις δυνατότητες άσκησης ενδίκων μέσων υφίσταται υπό τον όρο ότι δεν υπονομεύεται η ανάγκη διασφάλισης του εμπιστευτικού χαρακτήρα μιας έρευνας κατά το άρθρο

¹⁰⁴ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 380, υποσημ. 1281 και Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 85 πλ. 9, υποσημ. 345.

¹⁰⁵ Βλ. European Union Agency for Fundamental Rights / European Court of Human Rights / Council of Europe, Handbook on European law relating to access to justice, 2016, σελ. 96.

19 παρ. 1 της Οδηγίας. Ειδικότερα, βάσει της παρ. 1 του άρθρου 19 κάθε κράτος μέλος υποχρεούται να λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλίσει ότι ο εμπιστευτικός χαρακτήρας της έρευνας λαμβάνεται δεόντως υπόψη από τις αρχές έκδοσης και εκτέλεσης κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ. Όμως, παράλληλα με την εμπιστευτικότητα της έρευνας, πρέπει να διασφαλίζεται και το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου του θιγόμενου. Συνεπώς, ακόμα και στις περιπτώσεις που κρίνεται αναγκαία η τήρηση της μυστικότητας της έρευνας για την επιτυχή έκβαση αυτής, μόλις πάψει να συντρέχει η απαίτηση αυτή, πρέπει να γνωστοποιηθούν στον καθ' ου το ταχύτερο δυνατό οι αναγκαίες πληροφορίες για την απόφαση εκτέλεσης της ΕΕΕ και τα εντελλόμενα βάσει αυτής ερευνητικά μέτρα, προκειμένου να παρασχεθεί σ' αυτόν η δυνατότητα εμπρόθεσμης άσκησης του δικαιώματος άσκησης ενδίκου μέσου κατά αυτών.¹⁰⁶ Σε αρνητική περίπτωση, όταν δηλαδή ο καθ' ου η ΕΕΕ ύποπτος ή κατηγορούμενος δεν ενημερώνεται σχετικά με την δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου για τη προσβολή αυτής, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν η Τσόλκα και ο Αρβανίτης, «είναι σκόπιμη μια σύμφωνη προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία της εσωτερικής νομοθεσίας υπό το πρίσμα της απόφασης του ΔΕΕ *IanosTranca, TanjaReiter, IonelOpria*», σύμφωνα με την οποία «είναι επιβεβλημένη η θέσπιση μηχανισμού για την επαναφορά των

¹⁰⁶ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 380, πρβλ. και απόφαση ΔΕΚ της 3.9.2008, συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-402/05 P και C-415/05 P, «*Kadi και AlBarakaat International Foundation κατά του Συμβουλίου της ΕΕ*», σκέψη 336 «...η αποτελεσματικότητα του δικαστικού ελέγχου, ..., συνεπάγεται ότι η οικεία κοινοτική αρχή οφείλει να γνωστοποιήσει ... στο οικείο πρόσωπο ή οντότητα, κατά το μέτρο του δυνατού, είτε κατά τον χρόνο λήψεως της αποφάσεως ... είτε, τουλάχιστον, το ταχύτερο δυνατό μετά τη λήψη αυτής της αποφάσεως, ώστε να παρασχεθεί σ' αυτούς η δυνατότητα να ασκήσουν, εμπροθέσμως, το δικαίωμά τους για προσφυγή.», πρβλ. και απόφαση ΕΔΔΑ της 29.06.2006, *Weber and Saravia* κ. Γερμανίας, σκ. 135 «*Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το ζήτημα της εκ των υστέρων κοινοποίησης των μέτρων επιτήρησης συνδέεται άρρηκτα με την αποτελεσματικότητα των ένδικων μέσων ενώπιον των δικαστηρίων και, συνεπώς, με την ύπαρξη αποτελεσματικών εγγυήσεων κατά της κατάχρησης των εξουσιών επιτήρησης, δεδομένου ότι υπάρχει κατ' αρχήν περιορισμένη δυνατότητα προσφυγής του προσώπου στα δικαστήρια, εκτός εάν το τελευταίο ενημερωθεί για τα μέτρα που ελήφθησαν εν αγνοία του και, ως εκ τούτου, είναι σε θέση να αμφισβητήσει εκ των υστέρων τη νομιμότητά τους. ... Μόλις η γνωστοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο ο σκοπός του περιορισμού μετά τη λήξη του μέτρου παρακολούθησης, τότε θα πρέπει να παρέχονται οι σχετικές πληροφορίες στα ενδιαφερόμενα πρόσωπα*».

πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση, με σκοπό να αποφεύγεται η δυσχέραση της υπερασπιστικής θέσης του».¹⁰⁷

4. Τα χρονικά όρια άσκησης ενδίκων μέσων

Στη διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 14 της Οδηγίας προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίζουν ίδια χρονικά όρια για την άσκηση ενδίκου μέσου με αυτά που παρέχονται σε αντίστοιχες εσωτερικές υποθέσεις και την εφαρμογή αυτών των χρονικών ορίων να πραγματοποιείται με τρόπο που να διασφαλίζει στα ενδιαφερόμενα μέρη την δυνατότητα αποτελεσματικής άσκησης ενδίκων μέσων. Ο ενωσιακός νομοθέτης, και εδώ, μας παραπέμπει στις ενωσιακές αρχές της ισοδυναμίας¹⁰⁸ και της αποτελεσματικότητας¹⁰⁹. Δηλαδή, σύμφωνα με τις επιταγές των αρχών αυτών στα πλαίσια της παρούσας διάταξης, οι προθεσμίες άσκησης ενδίκων μέσων κατά της ΕΕΕ και των εντελλομένων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων πρέπει να είναι ίδιες με τις προθεσμίες ενδίκων μέσων σε αντίστοιχες εθνικές υποθέσεις και να εφαρμόζονται με τρόπο που να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος, διασφαλίζοντας ισοδύναμη και αποτελεσματική δικαστική προστασία του θιγόμενου από την ΕΕΕ, αποτρέποντας έτσι τη θέσπιση υπερβολικά σύντομων προθεσμιών ή την έναρξη αυτών από εικαζόμενη και όχι πραγματική γνώση αυτού. Η σκυτάλη για τη πρακτική εφαρμογή της ρύθμισης παραδίδεται και πάλι στους εθνικούς νομοθέτες κατ' αρχήν, και εν συνεχεία, στις αρμόδιες εθνικές δικαστικές αρχές, καθώς γίνεται γενική αναφορά στην αποτελεσματική άσκηση των ενδίκων μέσων, χωρίς να εξειδικεύονται συγκεκριμένες προϋποθέσεις για τη διασφάλιση αυτής.¹¹⁰ Ο έλεγχος διασφάλισης της αποτελεσματικής άσκησης των ενδίκων μέσων από τα κράτη μέλη υπόκειται στη κρίση του ΔΕΕ.¹¹¹

Ωστόσο, στην εν λόγω ρύθμιση αναφέρεται ο όρος «ενδιαφερόμενα μέρη», χωρίς να διευκρινίζεται σε ποια πρόσωπα παρέχεται το δικαίωμα άσκησης ενδίκων

¹⁰⁷ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 85-86 πλαγ. 9, καθώς και την εκεί υποσημ. 346.

¹⁰⁸ Όπως προαναφέρθηκε και στη παράγραφο 1 του άρθρου 14 της Οδηγίας.

¹⁰⁹ Όπως προαναφέρθηκε και στη παράγραφο 3 του άρθρου 14 της Οδηγίας.

¹¹⁰ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 381.

¹¹¹ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 381 και Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 86 πλαγ. 10.

μέσων.¹¹² Έτσι λοιπόν ανακύπτει το ερώτημα αν το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων έχουν, εκτός από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές των κρατών μελών, τα πρόσωπα που εμπλέκονται στη ποινική διαδικασία, ύποπτος/κατηγορούμενος και θύμα, ή και τα τρίτα μέρη που εμπλέκονται στην ΕΕΕ, όπως για παράδειγμα μάρτυρες και εμπειρογνώμονες.¹¹³ Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι δικαιούχοι είναι όχι μόνο ο ύποπτος και ο κατηγορούμενος, αλλά και το θύμα της αξιόποινης πράξης.¹¹⁴ Όσον αφορά τα τρίτα μέρη, κατά μία άποψη, παρότι η Οδηγία σιωπά ως προς τη σκοπιμότητα παροχής ένδικης προστασίας σε τρίτα μέρη που εμπλέκονται σε ερευνητικά μέτρα, θα πρέπει να παρέχεται το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων και στους μάρτυρες από το κράτος εκτέλεσης του ερευνητικού μέτρου σύμφωνα με την εσωτερική του νομοθεσία, διότι τα θεμελιώδη δικαιώματα τους ενδέχεται να τεθούν σε κίνδυνο κατά την εκτέλεση της ΕΕΕ.¹¹⁵ Κατά άλλη άποψη, αφήνεται ένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στον εθνικό νομοθέτη κατά τη μεταφορά της οδηγίας να εξασφαλίσει τη προστασία των δικαιωμάτων τρίτων προσώπων, μεριμνώντας για τη ταχύτερη δυνατή ενημέρωση τους κατά τη παράγραφο 3 του άρθρου 14 της Οδηγίας, και θεσπίζοντας πιθανά ένδικα μέσα σε περίπτωση που τα δικαιώματα τους θίγονται κατά τη λήψη ερευνητικών μέτρων στα πλαίσια της ΕΕΕ.¹¹⁶

5. Η υποχρέωση επικοινωνίας μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης για τα ασκηθέντα ένδικα μέσα

Με τη διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 14 της Οδηγίας ορίζεται η υποχρέωση των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης να ενημερώνουν η μία την άλλη όταν

¹¹²Ούτε από τις υπόλοιπες διατάξεις του άρθρου 14 της Οδηγίας προκύπτει ρητά ποιος είναι φορέας του δικαιώματος. Επίσης, στη σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας γίνεται λόγος για το ενδιαφερόμενο πρόσωπο.

¹¹³Βλ. Bachmaier Winter L., Transnational Evidence: Towards the Transposition of Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters, Eu crim 2/2015, σελ. 50-51, Garcimartín Montero R., ο.π., 2017, σελ. 48.

¹¹⁴Βλ. σχετικά European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order, 2011, 6 και τις εκεί παραπομπές.

¹¹⁵Βλ. Garcimartín Montero R., ό.π., 2017, σελ. 48. Βλ. σχετικά και European Union Agency for Fundamental Rights, ό.π., 2011, 6 και τις εκεί παραπομπές.

¹¹⁶ Bachmaier Winter L., ό.π., 2015, σελ. 51.

ασκούνται ένδικα μέσα κατά της έκδοσης ή της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης μιας ΕΕΕ. Από το γράμμα της διάταξης συνάγεται ότι χωρεί η άσκηση ενδίκου μέσου για τη προσβολή της έκδοσης, της αναγνώρισης και της εκτέλεσης της ΕΕΕ, τόσο στο κράτος έκδοσης, όσο και στο κράτος εκτέλεσης. Μάλιστα, στις περιπτώσεις που είναι δυνατή η προσβολή των δικονομικών λόγων κατά της έκδοσης, αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ με την άσκηση ενδίκου μέσου ενώπιον των αρμόδιων δικαστικών αρχών του κράτους έκδοσης και εκτέλεσης, ενδέχεται να προκύψει το φαινόμενο *forum shopping*, όταν δηλαδή ο θιγόμενος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει να ασκήσει το ένδικο μέσο στην αρμόδια δικαστική αρχή του κράτους με το ευνοϊκότερο για τη περίπτωση του νομοθετικό πλαίσιο.¹¹⁷

Όσον αφορά τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ, αυτοί μπορούν να προσβληθούν μόνο στο κράτος έκδοσης, όπως προαναφέρθηκε, βάσει της παραγράφου 2 του άρθρου 14 της Οδηγίας. Στην ίδια κατεύθυνση, σύμφωνα με τη σκέψη 22 του προοιμίου, σε περίπτωση που υποβληθούν αντιρρήσεις από τον ενδιαφερόμενο στο κράτος εκτέλεσης σχετικά με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης, τότε γίνεται διαβίβαση των σχετικών πληροφοριών στην αρχή έκδοσης και ενημερώνεται σχετικά ο ενδιαφερόμενος. Στη περίπτωση αυτή, αν διαβιβαστεί το ασκηθέν ένδικο μέσο στην αρχή έκδοσης, αλλά δεν γίνει δεκτό από αυτή λόγω υποβολής αυτού σε αναρμόδια αρχή, αυτό συνιστά παραβίαση του δικαιώματος ενδίκου μέσου του θιγόμενου, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί αν οι προβαλλόμενοι λόγοι σχετίζονται αμιγώς με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης, ή με την ίδια την ΕΕΕ ή με τα ερευνητικά μέτρα.¹¹⁸ Επιπλέον, παραβίαση του εν λόγω δικαιώματος συνίσταται στη περίπτωση που το ασκηθέν ένδικο μέσο αναφορικά με τους ουσιαστικούς λόγους είναι απαράδεκτο, στο κράτος εκτέλεσης αφενός, διότι αφορά ουσιαστικούς λόγους, και στο κράτος έκδοσης αφετέρου, καθώς η άσκηση ενδίκου μέσου προβλέπεται μόνο σε μεταγενέστερα στάδια της ποινικής διαδικασίας, σύμφωνα με το δικονομικό δίκαιο του κράτους αυτού, δεδομένου ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των

¹¹⁷ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 377, Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 2017, σελ. 160.

¹¹⁸ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 377, Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 84.

ποινικοδικονομικών δικαιών των κρατών και η άσκηση ενδίκων μέσων είναι δυνατή σε διαφορετικά στάδια της διαδικασίας.¹¹⁹

Παράλληλα, κατά λογική συνέπεια, είναι δυνατή η άσκηση ενδίκου μέσου κατά των δικονομικών και ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ στο κράτος έκδοσης, είτε πριν τη διαβίβαση της στη δικαστική αρχή εκτέλεσης, είτε μετά από αυτή, τόσο προτού εκτελεστεί όσο και μετά την εκτέλεση της, ανάλογα με τις σχετικές προβλέψεις της εθνικής νομοθεσίας του εκάστοτε κράτους έκδοσης.¹²⁰ Στην περίπτωση που προσβληθεί η έκδοση της ΕΕΕ, προτού διαβιβαστεί στην αρχή εκτέλεσης, πρέπει να συμπληρωθούν από την αρχή έκδοσης οι απαιτούμενες πληροφορίες στο πρότυπο της ΕΕΕ του παραρτήματος Α', και συγκεκριμένα στην ενότητα Ι.¹²¹

Αν ασκηθεί ένδικο μέσο κατά της έκδοσης της ΕΕΕ μετά την εκτέλεση της και πριν τη διαβίβαση του αποδεικτικού υλικού, τότε η διαβίβαση των συλλεχθέντων αποδεικτικών στοιχείων κατ' εκτέλεση της ΕΕΕ δύναται να ανασταλεί όσο εκκρεμεί η απόφαση αναφορικά με το ασκηθέν ένδικο μέσο, σύμφωνα με τη ρύθμιση της παρ. 2 του άρθρου 13 της Οδηγίας. Εντούτοις, η ενημέρωση της αρχής εκτέλεσης έχει πρακτική σημασία και καθίσταται επιβεβλημένη, ακόμη και στη περίπτωση που ασκηθεί ένδικο μέσο κατά της έκδοσης της ΕΕΕ, αφού αυτή εκτελεστεί και διαβιβαστεί το συγκεντρωθέν αποδεικτικό υλικό, καθότι αν το ένδικο μέσο ευδοκιμήσει, ανάλογα με τη σχετική απόφαση της αρμόδιας δικαστικής αρχής του κράτους έκδοσης, το εν λόγω αποδεικτικό υλικό δεν θα πρέπει να αξιοποιηθεί στην αποδεικτική διαδικασία, ως παρανόμως κτηθέν.¹²² Επιπροσθέτως, σε αυτή τη περίπτωση υπάρχει το ενδεχόμενο επιστροφής των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων στην αρχή εκτέλεσης, εφόσον απαιτείται από τις περιστάσεις.¹²³

¹¹⁹Βλ. Schünemann B., *Solution models and principles governing the transnational evidence-gathering in the EU*, ό.π., σελ. 164.

¹²⁰Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 382.

¹²¹Βλ. Παράρτημα Α' της Οδηγίας, ΕΝΟΤΗΤΑ Ι: Ένδικα μέσα «1. Να αναφερθεί κατά πόσον έχει ασκηθεί ήδη ένδικο μέσο κατά της έκδοσης ΕΕΕ και, εάν ναι, να δοθούν περαιτέρω στοιχεία (περιγραφή του ενδίκου μέσου, περιλαμβανομένων των απαιτούμενων ενεργειών και των προθεσμιών)», Βλ. και Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 382.

¹²²Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 382.

¹²³Για παράδειγμα στη περίπτωση του άρθρου 13 παρ. 3 της Οδηγίας «Όταν διαβιβάζει τα συγκεντρωθέντα αποδεικτικά στοιχεία, η αρχή εκτέλεσης επισημαίνει εάν επιθυμεί να επιστραφούν στο κράτος εκτέλεσης μόλις παύσουν να είναι απαραίτητα στο κράτος έκδοσης.».

Τέλος, αν πρόκειται περί ευδοκίμησης ασκηθέντος ενδίκου μέσου στο κράτος έκδοσης για λόγο που σχετίζεται με παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του καθ' ου, σχετική ενημέρωση της αρχής εκτέλεσης έχει πρακτική σημασία στις περιπτώσεις μελλοντικής έκδοσης ΕΕΕ από αρμόδιες αρχές του ίδιου κράτους έκδοσης.¹²⁴

Ωστόσο, δεν υπάρχει στην Οδηγία κάποια διάταξη που να ρυθμίζει ειδικότερα την άσκηση ενδίκων μέσων κατά της αναγνώρισης και της εκτέλεσης της ΕΕΕ, παρά μόνο όσον αφορά τα εντελλόμενα βάσει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα και τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ στις παραγράφους 1 και 2, αντίστοιχα, του άρθρου 14 της Οδηγίας.

6. Νομική αμφισβήτηση και αναστολή εκτέλεσης του ερευνητικού μέτρου

Βάσει της παραγράφου 6 του άρθρου 14 της Οδηγίας, δεν αναστέλλεται η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου λόγω νομικής αμφισβήτησης, εκτός αν υφίσταται τέτοια πρόβλεψη σε παρόμοιες εσωτερικές υποθέσεις. Το περιεχόμενο, όμως, της έννοιας της «νομικής αμφισβήτησης» είναι ιδιαίτερα ασαφές, γενικό και ευρύ, χωρίς να ταυτίζεται με την έννοια του «ενδίκου μέσου»¹²⁵, αν και η προβολή τυχόν νομικής αμφισβήτησης γίνεται μέσω της άσκησης ενδίκου μέσου.¹²⁶ Στη ρύθμιση αυτή φαίνεται να εμπίπτουν και οι περιπτώσεις υποβολής αντιρρήσεων από τον ενδιαφερόμενο όσον αφορά τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ στις αρμόδιες αρχές του κράτους εκτέλεσης.¹²⁷ Πάντως, σκοπός της ρύθμισης αυτής είναι να μην εμποδίζεται η εκτέλεση της ΕΕΕ, όταν ασκούνται ένδικα μέσα κατά αυτής.¹²⁸

¹²⁴ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 382. Για παράδειγμα, σε περίπτωση μελλοντικών ΕΕΕ εκδοθέντων από το ίδιο κράτος έκδοσης, αυτό θα ληφθεί υπόψη από την αρχή εκτέλεσης κατά τον έλεγχο συνδρομής των προϋποθέσεων του λόγου άρνησης εκτέλεσης της περίπτωσης στ) της παρ. 1 του άρθρου 11 της Οδηγίας.

¹²⁵ Ο όρος «νομική αμφισβήτηση» στο κείμενο της Οδηγίας αποδίδεται στα αγγλικά με τον όρο «legal challenge» και στα γαλλικά με τον όρο «recours», ο οποίος χρησιμοποιείται και για την απόδοση του όρου «ένδικο μέσο».

¹²⁶ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 382.

¹²⁷ Βλ. σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας, σύμφωνα με την οποία «...οι πληροφορίες σχετικά με την αμφισβήτηση θα πρέπει να διαβιβάζονται στην αρχή έκδοσης και το ενδιαφερόμενο μέρος να ενημερώνεται», χωρίς να αναφέρεται ότι αναστέλλεται η εκτέλεση της ΕΕΕ.

¹²⁸ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 382.

Αξιοσημείωτο είναι ότι δεν απαντά καμία διάταξη στην Οδηγία που να ορίζει ρητά την αναστολή εκτέλεσης της ΕΕΕ σε περίπτωση προσβολής της έκδοσης, αναγνώρισης ή εκτέλεσης αυτής μέσω της άσκησης ενδίκου μέσου και όσο εκκρεμεί η απόφαση επ' αυτού, ούτε και για οποιονδήποτε άλλο λόγο. Αυτό αντανακλά στη πρόθεση του νομοθέτη να εξασφαλίσει την ταχύτητα και την αποτελεσματικότητα του θεσμού της ΕΕΕ. Όμως, ενδέχεται να ανακύψει ζήτημα παραβίασης της ενωσιακής δημόσιας τάξης εν γένει, αν η νομική αμφισβήτηση σχετίζεται με τη παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του καθ' ου και εκτελεστεί η ΕΕΕ, καθώς η προσβολή του δικαιώματος μπορεί να συνίσταται ακριβώς στην εκτέλεση της.¹²⁹ Έτσι, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η αποτελεσματικότητα της προσφυγής, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, προϋποθέτει την παρεμπόδιση της εκτέλεσης μέτρων που είναι αντίθετα με τη Σύμβαση και των οποίων οι συνέπειες είναι ενδεχομένως μη αναστρέψιμες.¹³⁰ Δεδομένου ότι το εν λόγω δικαίωμα κατοχυρώνεται αντίστοιχα στο άρθρο 47 εδ. α' του ΧΘΔΕΕ, κατ' εφαρμογή των άρθρων 52 παρ. 3 και 53 του ΧΘΔΕΕ, το ελάχιστο επίπεδο προστασίας του τίθεται από την ΕΣΔΑ. Συνεπώς, θα έπρεπε να ορίζεται ρητά στην Οδηγία η αναστολή εκτέλεσης της ΕΕΕ, όταν αυτή ενδέχεται να οδηγήσει σε παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος του καθ' ου, ανεξάρτητα από την άσκηση σχετικού ενδίκου μέσου.¹³¹

Στο άρθρο 13 παρ. 2 της Οδηγίας ορίζεται ότι όσο εκκρεμεί η απόφαση αναφορικά με ένδικο μέσο που έχει ασκηθεί, υπάρχει η δυνατότητα αναστολής διαβίβασης των συλλεχθέντων αποδεικτικών στοιχείων, υπό την προϋπόθεση ότι από την αναστολή αυτή δεν τίθεται ζήτημα διακινδύνευσης της ορθής διεξαγωγής της έρευνας και προσβολής των ατομικών δικαιωμάτων. Επιπλέον, προβλέπεται αναστολή διαβίβασης του αποδεικτικού υλικού, όταν πρόκειται να προκληθεί στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο σοβαρή και μη αναστρέψιμη ζημία. Εντούτοις, στη

¹²⁹Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 383.

¹³⁰Απόφαση του ΕΔΔΑ της 04/02/2005, Υπόθεση Mamatkulov & Askarov κατά Τουρκίας, σκέψη 124, όπου το ΕΔΔΑ επεσήμανε τη σημασία της προσφυγής με ανασταλτικό χαρακτήρα για την αποτελεσματικότητα της προσφυγής, ως μέσο διασφάλισης της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του προσφεύγοντα. Πρβλ. van Hoek A. – Luchtman M., *Transnational cooperation in criminal matters and the safeguarding of human rights*, 2005, σελ. 19 και υποσημείωση 80, όπου αναφέρεται ότι παρότι η ανωτέρω κρίση του ΕΔΔΑ ισχύει κυρίως για τα μέτρα απέλασης και έκδοσης, που είναι δυνατό να οδηγήσουν σε ανεπανόρθωτη βλάβη των βασικών δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ, είναι ένα σεβαστό σημείο εκκίνησης σε όλες τις περιπτώσεις διακρατικής συνεργασίας.

¹³¹Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 383.

περίπτωση που δεν ανασταλεί η διαβίβαση των αποδεικτικών στοιχείων, είτε για του προαναφερόμενους λόγους, είτε διότι το ένδικο μέσο ασκήθηκε μετά την εκτέλεση της ΕΕΕ και τη διαβίβαση αυτών, τότε ενδέχεται να αξιοποιηθεί το συγκεντρωθέν αποδεικτικό υλικό κατά την αποδεικτική διαδικασία της ποινικής δίκης στο κράτος έκδοσης, ακόμη και αν τελικά ευδοκιμήσει το ασκηθέν ένδικο μέσο. Κατά συνέπεια, θα έπρεπε να προβλέπεται ρητά στην Οδηγία η αναστολή αποδεικτικής αξιοποίησης των συλλεγθέντων αποδεικτικών στοιχείων στη ποινική δίκη που διεξάγεται στο κράτος έκδοσης όσο εκκρεμεί η απόφαση αναφορικά με το ένδικο μέσο, και όχι να εξαρτάται από τη πιθανότητα σχετικής πρόβλεψης στην εθνική νομοθεσία των κρατών ή να εναπόκειται στον εθνικό δικαστή *de lege ferenda*, προκειμένου να διασφαλιστούν τα δικαιώματα του ενδιαφερόμενου προσώπου και να γίνει σεβαστή η σχετική απόφαση της αρμόδιας δικαστικής αρχής.¹³²

Ωστόσο, στην εν λόγω ρύθμιση της παρ. 6 περί μη αναστολής εκτέλεσης του εντελλόμενου βάσει της ΕΕΕ ερευνητικού μέτρου, εισάγεται εξαίρεση σε περίπτωση σχετικής πρόβλεψης στην εθνική νομοθεσία των κρατών. Δηλαδή τυχόν νομική αμφισβήτηση αναστέλλει την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου, όταν αυτό προβλέπεται σε παρόμοια εθνική υπόθεση. Εν προκειμένω, αντανακλάται η τάση για ελάχιστη δυνατή παρέμβαση στα εθνικά ποινικοοικονομικά συστήματα των κρατών. Όμως, αυτό σημαίνει ότι το επίπεδο προστασίας του θιγόμενου προσώπου θα διαφέρει από κράτος σε κράτος.

7. Οι συνέπειες της επιτυχούς αμφισβήτησης της αναγνώρισης ή εκτέλεσης μιας ΕΕΕ

Στη διάταξη του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 7 του άρθρου 14 της Οδηγίας ορίζεται ότι το κράτος έκδοσης λαμβάνει υπόψη την επιτυχή αμφισβήτηση της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης μιας ΕΕΕ σύμφωνα με την εθνική του νομοθεσία. Η διάταξη αυτή είναι γενική και ασαφής, καθ' ότι δεν προβλέπεται ρητά πώς ακριβώς πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η επιτυχής έκβαση του ασκηθέντος ενδίκου μέσου κατά της αναγνώρισης και της εκτέλεσης της ΕΕΕ, αλλά τούτο εξαρτάται από το

¹³² Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 383.

εσωτερικό δίκαιο του εκάστοτε κράτους μέλους. Συνεπώς, η ευδοκίμηση του ενδίκου μέσου δεν συνεπάγεται άνευ ετέρου τη μη αξιοποίηση του αποκτηθέντος αποδεικτικού υλικού στο κράτος έκδοσης.¹³³ Όμως, τα εθνικά δίκαια των κρατών παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους αναφορικά με τα ένδικα μέσα, ιδιαίτερα δε όσον αφορά τον σκοπό που επιδιώκεται με αυτά.¹³⁴ Ειδικότερα, σε κάποια κράτη η ευδοκίμηση του ενδίκου μέσου μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη μη λήψη υπόψη του συγκεντρωθέντος δυνάμει της ΕΕΕ αποδεικτικού υλικού, σε άλλα την ακυρότητα αυτού, ενώ σε άλλα την αποζημίωση του θιγόμενου για τη βλάβη που υπέστη.¹³⁵

Έτσι, αν σε κάποιο κράτος έκδοσης, σύμφωνα με την εσωτερική του νομοθεσία, λαμβάνεται υπόψη το συλλεχθέν αποδεικτικό υλικό σε βάρος του θιγόμενου στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας, παρά την επιτυχή προσβολή της διαδικασίας εκτέλεσης του ερευνητικού μέτρου από αυτόν στο κράτος εκτέλεσης, τότε δημιουργείται ανασφάλεια στο θιγόμενο από την ΕΕΕ πρόσωπο¹³⁶. Και τούτο διότι καθίσταται άνευ πρακτικής σημασίας η επιτυχής έκβαση του ασκηθέντος ενδίκου μέσου και παραβιάζεται ευθέως το ίδιο το δικαίωμα αποτελεσματικής ένδικης προστασίας. Παράλληλα, παραβιάζεται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης¹³⁷, η οποία επιβάλλει, όχι απλά να ληφθεί υπόψη από το κράτος έκδοσης η απόφαση με την οποία έγινε δεκτό το ασκηθέν ένδικο μέσο κατά της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης της ίδιας της ΕΕΕ ή του εντελλόμενου βάσει αυτής ερευνητικού μέτρου, αλλά να αναγνωριστεί και να γίνει σεβαστή η απόφαση αυτή από το κράτος έκδοσης, σαν να επρόκειτο για απόφαση εκδοθείσα από το ίδιο, όπως αναγνωρίστηκε και εκτελέστηκε από το κράτος εκτέλεσης η ΕΕΕ. Συνεπώς, κρίνεται αναγκαία η αμφίδρομη λειτουργία της εν λόγω αρχής.¹³⁸ Περαιτέρω, θα πρέπει να χαρακτηριστεί ως αλυσιτελής η τυχόν επανέκδοση μιας ΕΕΕ ίδιου

¹³³ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 2017, σελ. 170 και Bachmaier Winter L., ό.π., 2015, σελ. 56.

¹³⁴ Βλ. Kusak M., Common EU minimum standards for enhancing mutual admissibility of evidence gathered in criminal matters, 2017, σελ. 347.

¹³⁵ Βλ. Kusak M., ό.π., σελ. 347.

¹³⁶ Βλ. Leonhardt A., ό.π., 2017, σελ. 96.

¹³⁷ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 2017, σελ. 171, όπου αναφέρει ότι «η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης εφαρμοζόμενη για τις αποφάσεις του κράτους εκτέλεσης θα έπρεπε να οδηγεί στην αυτόματη απαγόρευση αξιοποίησης των αποδείξεων που έχουν συγκεντρωθεί».

¹³⁸ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 384.

περιεχομένου με αυτή που επιτυχώς αμφισβητήθηκε, δεδομένης της κρίσης της αρμόδιας δικαστικής αρχής του κράτους εκτέλεσης επί της αρχικής εκδοθείσας ΕΕΕ ως προβληματικής.¹³⁹

Κατόπιν των ανωτέρω, κρίνεται επιβεβλημένη η συμμόρφωση της αρμόδιας δικαστικής αρχής του κράτους έκδοσης κατά τη διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας, σε περίπτωση ευδοκίμησης του ενδίκου μέσου κατά της ΕΕΕ, με τη σχετική απόφαση, λαμβάνοντας υπόψη την αιτιολογία και το περιεχόμενο αυτής, ενώ παράλληλα δεν θα πρέπει να αξιοποιηθεί αποδεικτικά το αποκτηθέν μέσω της ΕΕΕ αποδεικτικό υλικό, το οποίο έχει ήδη διαβιβαστεί στο κράτος έκδοσης.¹⁴⁰ Μάλιστα, στα πλαίσια της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών, κρίνεται σκόπιμη η διαβεβαίωση της δικαστικής αρχής έκδοσης προς τη δικαστική αρχή εκτέλεσης ότι δεν θα αξιοποιηθούν τα διαβιβασθέντα από αυτή αποδεικτικά στοιχεία, εφόσον ευδοκίμησε το ασκηθέν ένδικο μέσο.¹⁴¹

Περαιτέρω, στη διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 7 του άρθρου 14 της Οδηγίας ορίζεται ότι με την επιφύλαξη των εθνικών δικονομικών κανόνων, εξασφαλίζεται από τα κράτη μέλη ότι διασφαλίζονται τα δικαιώματα υπεράσπισης και η νομιμότητα της διαδικασίας κατά την εκτίμηση των αποκτηθέντων μέσω μιας ΕΕΕ αποδεικτικών στοιχείων στα πλαίσια των ποινικών διαδικασιών στο κράτος έκδοσης. Η διάταξη αυτή συμβάλει στην αντιστάθμιση των ερμηνευτικών προβλημάτων που ανακύπτουν, όπως προαναφέρθηκαν, εξαιτίας της διατύπωσης του πρώτου εδαφίου της εν λόγω παραγράφου, όπου αναφέρεται ότι απλά λαμβάνεται υπόψη η απόφαση επιτυχούς έκβασης του ενδίκου μέσου από το κράτος έκδοσης. Με τη παρούσα διάταξη καθιερώνεται ρητά η υποχρέωση της αρμόδιας δικαστικής αρχής του κράτους έκδοσης κατά την εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού να σέβεται τα υπερασπιστικά δικαιώματα του καθ' ου η ΕΕΕ

¹³⁹Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 384.

¹⁴⁰Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 384, ο οποίος αναφέρει ότι υπάρχει το ενδεχόμενο να ενδείκνυται και η επιστροφή των αποδεικτικών στοιχείων στο κράτος εκτέλεσης. Βλ. σχετικά άρθρο 13 παρ. 3 και 4 της Οδηγίας, όπου προβλέπεται η επιστροφή των αποδεικτικών στοιχείων στο κράτος εκτέλεσης, κατόπιν σχετικής επιθυμίας ή αιτήσεως της αρχής εκτέλεσης, όταν παύσουν να είναι απαραίτητα στο κράτος έκδοσης. Εν προκειμένω, εφόσον έγινε δεκτό το ένδικο μέσο και το αποδεικτικό υλικό δεν θα αξιοποιηθεί, δεν είναι πλέον απαραίτητο για το κράτος έκδοσης.

¹⁴¹Βλ. Αρβανίτης Δ., 2021, σελ. 384. Αυτή η υποχρέωση διαβεβαίωσης απορρέει και από τη παράγραφο 5 του άρθρου 14 της Οδηγίας.

και τη νομιμότητα της διαδικασίας, κάτι το οποίο πρέπει να αξιολογηθεί θετικά.¹⁴² Κατά συνέπεια, η εν λόγω ρύθμιση δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ως μια απλή σύσταση.¹⁴³ Ως εκ τούτου, σε περίπτωση που κατά την εκτίμηση των διαβιβασθέντων αποδεικτικών μέσων από τις αρμόδιες αρχές του κράτους έκδοσης, διαπιστωθεί ότι δεν πληρούνται οι ως άνω εγγυήσεις, οι οποίες συμβάλλουν στην αποτελεσματική δικαστική προστασία του καθ' ου, θα πρέπει αυτά να κριθούν απαράδεκτα.¹⁴⁴ Βέβαια, οι παράγοντες που θα καθορίσουν τελικά τον αντίκτυπο της ρύθμισης αυτής, είναι ο τρόπος ενσωμάτωσης αυτής στο εθνικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους, καθώς και η νομολογία του ΔΕΕ επί σχετικών προδικαστικών ερωτημάτων.¹⁴⁵ Τέλος, σημειώνεται ότι ο όρος «νομιμότητα της διαδικασίας» έχει αποδοθεί στο ελληνικό κείμενο της Οδηγίας εσφαλμένα ως τέτοιος, καθώς στο αγγλικό κείμενο αναφέρεται ως “fairness of the proceedings”, δηλαδή «δικαιότητα της διαδικασίας», και πρόκειται για το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.¹⁴⁶

¹⁴² Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π, σελ. 88, πλαγ. 16.

¹⁴³ Βλ. Bachmaier Winter L., ό.π., 2015, σελ. 56.

¹⁴⁴ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 385.

¹⁴⁵ Βλ. Bachmaier Winter L., ό.π., 2015, σελ. 56.

¹⁴⁶ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 385, υποσημ. 1290.

Κεφάλαιο τρίτο

Το δικαίωμα άσκησης ενδίκου μέσου της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ υπό το πρίσμα του ΧΘΔΕΕ και της ΕΣΔΑ

1. Οι επιταγές του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ και του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ αναφορικά με το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου

Το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων στο θεσμό της ΕΕΕ, που ρυθμίζεται στο άρθρο 14 της Οδηγίας, απορρέει από τη γενική αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, που προβλέπεται στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 19 της ΣΕΕ και το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής, που κατοχυρώνεται στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ και αντιστοιχεί στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 14 της Οδηγίας, όπως προελέχθη, τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίσουν ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη διαθέτουν ένδικα μέσα προστασίας για τη προσβολή της έκδοσης της ΕΕΕ και των εντελλόμενων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων, καθώς και ότι είναι εφικτή η αποτελεσματική άσκηση τους. Στη περίπτωση αυτή τα κράτη μέλη εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης και συνεπώς, δεσμεύονται από τις επιταγές του ΧΘΔΕΕ ως προς το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, βάσει της παρ. 1 του άρθρου 51 του ΧΘΔΕΕ.¹⁴⁷

1.1. Το πρώτο εδάφιο του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ

Σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ, «Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο».¹⁴⁸ «Πραγματική» προσφυγή, υπό την έννοια της εν λόγω διάταξης, είναι η «αποτελεσματική» προσφυγή, δηλαδή η προσφυγή η οποία μπορεί να οδηγήσει σε

¹⁴⁷ Βλ. σχετικά Ταγαράς Χ., Άρθρο 51, σε: Ε. Σαχπεκίδου - Χ. Ταγαράς (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020, σελ. 580-581 πлаг. 4, σελ. 587 πлаг. 24 και σελ. 589-590 πлаг. 29.

¹⁴⁸ Σημειώνεται ότι στο αγγλικό κείμενο του άρθρου 47 του Χάρτη χρησιμοποιείται ο όρος «effective remedy» και στο γαλλικό ο όρος «recours effectif», των οποίων η ακριβής μετάφραση στα ελληνικά θα ήταν «αποτελεσματική θεραπεία» και «αποτελεσματική προσφυγή» αντίστοιχα, αλλά αντί αυτών στο ελληνικό κείμενο χρησιμοποιήθηκε ο όρος «πραγματική προσφυγή».

θεραπεία της παραβίασης κάθε είδους ενωσιακού δικαιώματος του θιγόμενου προσώπου - αστικής, ποινικής ή άλλης φύσης - είτε αυτό προβλέπεται σε διάταξη πρωτογενούς, είτε παραγώγου δικαίου.¹⁴⁹ Επίσης, σύμφωνα με τις επιταγές του δεύτερου εδαφίου του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ, το «δικαστήριο» ενώπιον του οποίου πρέπει να μπορεί να ασκηθεί η προσφυγή, πρέπει να είναι «ανεξάρτητο», «αμερόληπτο» και να «έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως».¹⁵⁰ Επιπλέον, για την ενεργοποίηση του δικαιώματος της πραγματικής προσφυγής, δεν απαιτείται να εξακριβωθεί η σχετική παραβίαση από εθνική αρχή, καθότι έτσι η διάταξη θα στερούταν πρακτικής σημασίας, αλλά αρκεί να επικαλεστεί τη προσβολή ο θιγόμενος.¹⁵¹

Φορέας του δικαιώματος του πρώτου εδαφίου του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ, είναι κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκε ενωσιακό του δικαίωμα, ήτοι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από την υπηκοότητα του ή τον τόπο της έδρας του, αντιστοίχως.¹⁵² Περαιτέρω, από τη νομολογία του ΔΕΕ επισημαίνεται ότι «το άρθρο 47 του Χάρτη, ..., είναι αυτοτελές και δεν χρειάζεται να εξειδικεύεται με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου προκειμένου να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθεαυτό».¹⁵³ Ως εκ τούτου, στην περίπτωση που το δικαστήριο κράτους μέλους «δεν θα είναι σε θέση να προβεί σε σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία» της επίμαχης εθνικής διάταξης, «το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διασφαλίσει, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, την έννομη προστασία που παρέχ[ει] στους πολίτες τ[ο] άρθρ[ο] 47 του Χάρτη και να εγγυηθεί την πλήρη αποτελεσματικότητα τ[ου] άρθρ[ου] αυτ[ού], αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη εθνική διάταξη».¹⁵⁴

Σημειώνεται ότι, το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ, λόγω της ζωτικής σημασίας αυτού για την διασφάλιση ενός κράτους δικαίου και την απονομή της δικαιοσύνης,

¹⁴⁹ Βλ. Σαρμάς Δ., Άρθρο 47, σε: Ε. Σαχτεκίδου - Χ. Ταγαράς (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020, σελ. 477 πλαγ. 5.

¹⁵⁰ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π.

¹⁵¹ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π.

¹⁵² Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 481 πλαγ. 17.

¹⁵³ Απόφαση ΔΕΕ της 17.04.2018, C-414/16, Egenberger, σκ. 78, Βλ. και ΔΕΕ της 29.07.2019, C-556/17, Torubarov, σκ. 56, ΔΕΕ της 19.11.2019, συνεκδ. υποθ. C-585/18 κ.λπ., Α.Κ. κ.λπ., σκ. 162.

¹⁵⁴ Απόφαση ΔΕΕ της 17.04.2018, C-414/16, Egenberger, σκ. 75 και 79, Βλ. και ΔΕΕ της 19.11.2019, συνεκδ. υποθ. C-585/18 κ.λπ., Α.Κ. κ.λπ., σκ. 164.

συγκεντρώνει τον πλέον μεγαλύτερο αριθμό αποφάσεων των Δικαστηρίων της Ένωσης συγκριτικά με τις υπόλοιπες διατάξεις του Χάρτη.¹⁵⁵ Όπως συνάγεται λοιπόν από τη σχετική νομολογία του ΔΕΕ, το περιεχόμενο του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής του πρώτου εδαφίου του άρθρου 47 του Χάρτη αποτελείται από πέντε επιμέρους δικαιώματα, ήτοι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, το δικαίωμα άμυνας, το δικαίωμα προσωρινής δικαστικής προστασίας, το δικαίωμα στον έλεγχο από δικαστήριο με αποτελεσματικές εξουσίες και το δικαίωμα στην εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων.¹⁵⁶ Αναφορικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, ο όρος «πρόσβαση» συνίσταται είτε στην ύπαρξη, δηλαδή στη θέσπιση προσφυγής, ή αλλιώς ένδικου βοηθήματος ή μέσου, είτε στην άσκηση των ήδη διαθέσιμων ενδίκων μέσων.¹⁵⁷ Η εν λόγω διάταξη του άρθρου 47 του Χάρτη συνδέεται με την διάταξη του άρθρου 19 παρ. 1 εδ. β' της ΣΕΕ, ήτοι της γενικής υποχρέωσης των κρατών μελών «να προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης». Έτσι, πρέπει να εφαρμόζονται συνδυαστικά σε περίπτωση που ανακύπτει ενώπιον εθνικού δικαστηρίου διαφορά αφορώσα τη παραβίαση ενωσιακού δικαιώματος.¹⁵⁸ Συνεπώς, η ολοσχερής απουσία ενδίκου μέσου για τη προσβολή δυσμενούς πράξης, η οποία παράγει αυτόνομα και δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα για κάποιο πρόσωπο, συνιστά παραβίαση του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής.¹⁵⁹ Παράλληλα, διευκρινίζεται ότι η πρόσβαση αναφορικά με συγκεκριμένη υπόθεση δεν είναι αναγκαίο να παρέχεται στα δικαστήρια κάθε κράτους μέλους, και κατά συνέπεια, αν ο θιγόμενος δικαιούται εντός τασσόμενης προθεσμίας να υποβάλει προσφυγή κατά της υπαίτιας για τη παραβίαση πράξης ή παράλειψης σε δικαστήριο του κράτους μέλους έκδοσης αυτής, δεν είναι δυνατό να επικαλεστεί το άρθρο 47 του Χάρτη για να ασκήσει προσφυγή σε δικαστήριο άλλου κράτους

¹⁵⁵ Βλ. Σαχπεκίδου Ε. - Ταγαράς Χ. (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020, σελ. 476, πλ. 2.

¹⁵⁶ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 482, πλ. 20.

¹⁵⁷ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 483 πλ. 22.

¹⁵⁸ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 478 πλ. 7, Πρβλ. Και Απόφαση ΔΕΕ της 16.05.2017, C-682/15, Berlioz Investment Fund κ. Directeur de l'administration des contributions directes, σκ. 44.

¹⁵⁹ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 483-484, πλ. 25.

μέλους κατά της ίδιας πράξης.¹⁶⁰ Επίσης, η πρόβλεψη εύλογης προθεσμίας για την παραδεκτή άσκηση του ενδίκου μέσου είναι συμβατή με το άρθρο 47 πρώτο εδάφιο του Χάρτη, καθώς ανταποκρίνεται στην επιταγή της ασφάλειας δικαίου.¹⁶¹

Όσον αφορά το δικαίωμα άμυνας, πρέπει να παρέχεται στον θιγόμενο η δυνατότητα να προετοιμαστεί και να αμυνθεί αποτελεσματικά ενώπιον της δικαιοσύνης κατά της πράξης που παραβίασε τα δικαιώματά του, ώστε να μπορεί να θεωρηθεί η προσφυγή πραγματική υπό την έννοια του άρθρου 47 του Χάρτη.¹⁶² Προς τούτο, σύμφωνα με σχετική νομολογία του Δικαστηρίου, ο ενδιαφερόμενος πρέπει έχει τη δυνατότητα να λάβει γνώση των λόγων στους οποίους στηρίζεται η βλαπτική για τον ίδιο απόφαση και γενικότερα όλων των κρίσιμων στοιχείων, ώστε να μπορεί να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του και να αποφασίσει εάν είναι πρόσφορο να ασκήσει ένδικο μέσο.¹⁶³

Το δικαίωμα προσωρινής δικαστικής προστασίας επιβάλλει την πρόβλεψη ενός μέσου ώστε να διασφαλίζεται προσωρινά το σχετικό δικαίωμα του ενδιαφερόμενου για τη παραβίαση του οποίου έχει ασκήσει προσφυγή μέχρι την εκδίκαση αυτής.¹⁶⁴ Μάλιστα, είναι δυνατόν η άσκηση του ενδίκου μέσου να συνεπάγεται αυτοδίκαιο ανασταλτικό αποτέλεσμα, όταν υπάρχει το ενδεχόμενο η εκτέλεση της απόφασης να προκαλέσει στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο σοβαρή και ανεπανόρθωτη βλάβη, προκειμένου να θεωρηθεί αποτελεσματική η άσκηση της προσφυγής υπό την έννοια του πρώτου εδαφίου του άρθρου 47.¹⁶⁵ Ενώ, στις περιπτώσεις που δεν απαιτείται η πρόβλεψη αυτοδίκαιου ανασταλτικού αποτελέσματος, πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα στο θιγόμενο πρόσωπο να ζητήσει από το αρμόδιο δικαστήριο τη λήψη προσωρινών μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της αναστολής εκτέλεσης.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 484, πλαγ. 27.

¹⁶¹ Βλ. Απόφαση του ΔΕΚ της 16.12.1976, C-33/76, Rewe-Zentralfinanz και Rewe-Zentral, σκ. 5, και ενδεικτικά πιο πρόσφατη απόφαση ΔΕΕ της 19.06.2019, C-660/17, RF κ. Επιτροπής, σκ. 55-59.

¹⁶² Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 487-488, πλαγ. 38.

¹⁶³ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ της 08.05.2019, C-230/18, PI, σκ. 85 και ΔΕΕ της 04.06.2013, C-300/11, ZZ, σκ. 53.

¹⁶⁴ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 489, πλαγ. 43.

¹⁶⁵ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ της 18.12.2014, C-562/13, Abdida, σκ. 50-53 και ΔΕΕ της 05.07.2018, C-269/18, C κ.λπ., σκ. 50.

¹⁶⁶ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ της 11.09.2014, C-19/13, Fastweb, σκ. 57-58 και 60.

Η αποτελεσματικότητα του κατοχυρωμένου στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 47 δικαιώματος πραγματικής προσφυγής συνίσταται στη θέσπιση και στη δυνατότητα άσκησης πρόσφορων δικαστικών εξουσιών από το δικαστήριο που επιλαμβάνεται της προσφυγής, ώστε να καθίσταται δυνατή η θεραπεία της προβαλλόμενης παραβίασης των ενωσιακών δικαιωμάτων του προσφεύγοντος.¹⁶⁷ Οι εξουσίες όμως αυτές που επιβάλλεται να διαθέτει το δικαστήριο ώστε να μπορεί να επανορθώσει τις συνέπειες της παραβίασης εξαρτώνται από τις συγκεκριμένες περιστάσεις της κρινόμενης υπόθεσης, σύμφωνα με τη σχετική νομολογία του ΔΕΕ.¹⁶⁸

1.2. Η σχέση του πρώτου εδαφίου του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ

Σύμφωνα με τις επεξηγήσεις του Χάρτη, το πρώτο εδάφιο του άρθρου 47 αυτού βασίζεται στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ¹⁶⁹, το οποίο προβλέπει ότι «Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερίες παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίαση διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των.». Η σχέση των δύο διατάξεων ρυθμίζεται από τη διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 52 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με την οποία στη περίπτωση που τα προβλεπόμενα στο ΧΘΔΕΕ δικαιώματα αντιστοιχούν σε δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ, η έννοια και η εμβέλεια του είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η ΕΣΔΑ, χωρίς ωστόσο να εμποδίζεται η παροχή ευρύτερης προστασίας από το ενωσιακό δίκαιο.

Περαιτέρω, βάσει της παραγράφου 7 του άρθρου 52 «Τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών μελών λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τις επεξηγήσεις οι οποίες έχουν εκπονηθεί με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων για την ερμηνεία του

¹⁶⁷ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 490, πλ. 48.

¹⁶⁸ Βλ. Σαρμάς Δ., ό.π., σελ. 492, πλ. 54 και Shelton D. σε Peers Steve, Hervey Tamara, Kenner Jeff, Ward Angela (eds.), *The EU Charter of Fundamental Rights, A Commentary*, Hart Publishing 2014, υπό άρθρο 47, αριθ. 47.11 – 47.12.

¹⁶⁹ «Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», ΕΕ C 303/02/14.12.2007, σελ. 13.

παρόντος Χάρτη». Σύμφωνα με τις επεξηγήσεις του Χάρτη¹⁷⁰, η παρ. 3 του άρθρου 52 «επιδιώκει τη διασφάλιση της αναγκαίας συνοχής» μεταξύ του Χάρτη και της ΕΣΔΑ, ενώ παράλληλα όσον αφορά την ερμηνεία των δικαιωμάτων του Χάρτη που αντιστοιχούν σε δικαιώματα της ΕΣΔΑ «η έννοια και η εμβέλειά τους, συμπεριλαμβανομένων των αποδεκτών περιορισμών, είναι ίδιες με αυτές που προβλέπει η ΕΣΑΔ» και «ο νομοθέτης, θέτοντας περιορισμούς στα δικαιώματα αυτά πρέπει να τηρεί τα ίδια πρότυπα με αυτά που ορίζονται από το λεπτομερές καθεστώς των περιορισμών που προβλέπεται στην ΕΣΑΔ». Δηλαδή η διάταξη αυτή καθορίζει το πεδίο προστασίας των δικαιωμάτων του Χάρτη, ήτοι το περιεχόμενο τους φορείς, τους αποδέκτες και τους αποδεκτούς περιορισμούς των δικαιωμάτων αυτών¹⁷¹, το οποίο δεν μπορεί να είναι κατώτερο από αυτό που διασφαλίζει η ΕΣΔΑ.¹⁷² Στις δε Επεξηγήσεις του Χάρτη διευκρινίζεται ότι δεν θίγεται η αυτονομία του δικαίου της Ένωσης και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι της ΕΣΔΑ και της νομολογίας του ΕΔΔΑ στο μέτρο που παρέχεται στο ενωσιακό δίκαιο η δυνατότητα παροχής ευρύτερης προστασίας, καθότι η ΕΣΔΑ είναι ουσιαστική πηγή του ενωσιακού δικαίου, αλλά όχι τυπική.¹⁷³ Τέλος, σύμφωνα με τις επεξηγήσεις του Χάρτη «Η έννοια και η εμβέλεια των δικαιωμάτων που διασφαλίζονται καθορίζονται όχι μόνο από το κείμενο των πράξεων αυτών, αλλά και από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Συνεπώς, η παρ. 3 του άρθρου 52 του ΧΘΔΕΕ είναι μια «συνταγματικού χαρακτήρα» διάταξη και λειτουργεί ως ένας «μετακανόνας», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Τσόλκα, ο οποίος «ορίζει το εννοιολογικό βεληνεκές των άλλων κανόνων κι έρχεται να προλάβει ή/και να άρει τυχόν συγκρούσεις μεταξύ ΕΣΔΑ και ΧΘΔΕΕ της Ένωσης».¹⁷⁴

¹⁷⁰ Βλ. «Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», σελ. 17.

¹⁷¹ Βλ. Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν., Άρθρο 52, σε: Ε. Σαχπεκίδου - Χ. Ταγαράς (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020, σελ. 638, πлаг. 63.

¹⁷² Όπως αναφέρεται ρητά στις επεξηγήσεις του Χάρτη και στο άρθρο 53 του Χάρτη.

¹⁷³ Βλ. Κανελλοπούλου-Μαλούχου Ν., ό.π., σελ. 639-640, πлаг. 65-66 και την εκεί μνημονευόμενη νομολογία.

¹⁷⁴ Τσόλκα Ό., Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, ό.π., σελ. 15 και Τσόλκα Ό., «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., ΠοινΧρ 2015, σελ. 629 επ.

1.3. Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ

Η προβλεπόμενη στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ προσφυγή αποτελεί μέρος της ένδικης προστασίας που πρέπει να παρέχεται στα άτομα από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.¹⁷⁵ Η εν λόγω διάταξη υποχρεώνει τα κράτη μέλη στη πρόβλεψη ενδίκων βοηθημάτων κατάλληλων και αποτελεσματικών στο εθνικό τους δίκαιο, μέσω των οποίων να εξασφαλίζεται μια «πραγματική» ένδικη προστασία, και όχι «θεωρητική» και «απατηλή»¹⁷⁶, και να επιτυγχάνεται η αποκατάσταση των παραβιάσεων της Σύμβασης.¹⁷⁷ Στη συνάφεια αυτή, στην υπόθεση M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ένα ένδικο βοήθημα, που παρέχει επίφαση προστασίας και δεν πληροί τις προϋποθέσεις μιας πραγματικής προσφυγής, δεν είναι συμβατό με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, και απεφάνθη ότι τα σχετικά ένδικα βοηθήματα για την υπό κρίση διαφορά δεν είναι αποτελεσματικά.¹⁷⁸ Ωστόσο για το σκοπό αυτό, δεν απαιτείται πάντα η θέσπιση νέων ενδίκων βοηθημάτων, αλλά μπορεί να αρκεί και η εφαρμογή των ήδη υφιστάμενων βοηθημάτων από τους εθνικές δικαστικές αρχές μέσω της χρήσης ερμηνευτικών εργαλείων.¹⁷⁹ Εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα προς τούτο.¹⁸⁰

Επισημαίνεται ότι «η προσφυγή δεν αρκεί να φαίνεται αποτελεσματική κατά το νόμο, αλλά να είναι όντως αποτελεσματική στη πράξη».¹⁸¹ Το ΕΔΔΑ, στα πλαίσια ερμηνείας της έννοιας της πραγματικής προσφυγής, έχει κρίνει ότι ένα ένδικο

¹⁷⁵ Βλ. Μίχα Ε., Άρθρο 13, σε: Σισιλιάνος Λ.-Α. (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2017, σελ. 570 πλ. 1.

¹⁷⁶ Βλ. ενδεικτικά μεταξύ άλλων την απόφαση ΕΔΔΑ της 13.05.1980, Artico κ. Ιταλίας, σκ. 33.

¹⁷⁷ Βλ. Μίχα Ε., ό.π., σελ. 571, πλ. 2.

¹⁷⁸ Βλ. Απόφαση ΕΔΔΑ της 21.01.2011, M.S.S. κ. Βελγίου και Ελλάδας, σκ. 318, 320 και 357.

¹⁷⁹ Report of the Steering Committee for Human Rights (CDDH), The longer-term future of the system of the European Convention on Human Rights, CDDH(2015)R84 Addendum I, 11.12.2015, σελ. 34, παρ. 50-51.

¹⁸⁰ Βλ. Report of the Steering Committee for Human Rights (CDDH), ό.π., σελ. 41, παρ. 67. Και Απόφαση του ΕΔΔΑ της 20.03.2008, Budayeva and Others v. Russia, σκ. 190-191.

¹⁸¹ Βλ. ενδεικτικά απόφαση του ΕΔΔΑ της 23.03.1995, Λοϊζίδου κ. Τουρκίας, σκ. 72, καθώς και Απόφαση ΕΔΔΑ της 02.05.2016, Mironovas and Others κ. Λιθουανίας, σκ. 85, όπου αναφέρεται ότι ένα ένδικο μέσο θεωρείται κατάλληλο και αποτελεσματικό, όταν διασφαλίζεται από τις εθνικές δικαστικές αρχές αφενός η διαπίστωση και η άρση της παραβίασης και αφετέρου η παροχή αποζημίωσης σε περίπτωση πρόκλησης οποιασδήποτε ζημιάς ένεκα της παραβίασης.

βοήθημα για να είναι αποτελεσματικό πρέπει να είναι διαθέσιμο, παρέχοντας ανεμπόδιστη πρόσβαση στον ενδιαφερόμενο, και κατάλληλο να οδηγήσει στην άρση των συνεπειών της παραβίασης, και ειδικότερα να καθίσταται δυνατή η πρόληψη μελλοντικών παραβιάσεων, η παύση συνεχιζόμενων παραβιάσεων και η αποκατάσταση των ήδη τελεσθέντων παραβιάσεων «με εύλογες πιθανότητες επιτυχίας».¹⁸² Επιπροσθέτως, η τυχόν πρόβλεψη ανασταλτικού αποτελέσματος είναι ένα ακόμη στοιχείο καθοριστικής σημασίας, προκειμένου να χαρακτηριστεί ένδικο βοήθημα ως αποτελεσματικό, σε συνάρτηση βέβαια με το θεμελιώδες δικαίωμα που διακυβεύεται.¹⁸³ Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι η έλλειψη ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων βοηθημάτων που προβλέπονται για τη προστασία της ζωής και την απαγόρευση των βασανιστηρίων, όπως το αίτημα παροχής ασύλου, μπορεί να συνεπάγεται σοβαρό κίνδυνο ανεπανόρθωτης βλάβης για τον θιγόμενο, ενώ αντίθετα για τα ένδικα βοηθήματα που προορίζονται για τη προστασία της οικογενειακής ζωής δεν είναι αναγκαία η πρόβλεψη ανασταλτικού αποτελέσματος, καθώς είναι εφικτή η αποκατάσταση των τυχόν δυσμενών επιπτώσεων.¹⁸⁴ Τέλος, ο παράγοντας χρόνος, δηλαδή η ταχύτητα με την οποία εξετάζεται ένα ένδικο μέσο, είναι ένα ακόμα στοιχείο που λαμβάνεται υπόψη στα πλαίσια εξέτασης του αποτελεσματικού χαρακτήρα ενός ενδίκου βοηθήματος.¹⁸⁵ Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο στα πλαίσια εξέτασης της αποτελεσματικότητας ενός ενδίκου βοηθήματος υπό το πρίσμα του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ λαμβάνει υπόψη τη φύση του θεμελιώδους δικαιώματος που επικαλείται ο προσφεύγων και τη προστασία που επιδιώκεται από την ΕΣΔΑ.¹⁸⁶

¹⁸² Βλ. Μίχα Ε., ό.π., σελ. 575 και 577, πλ. 8, 9, 10. Επίσης, βλ. Guide to good practice in respect of domestic remedies, Council of Europe, 2013, σελ. 12 και τις εκεί υποσημειώσεις αναφορικά με την έννοια του αποτελεσματικού ενδίκου μέσου κατ' άρθρο 13 της ΕΣΔΑ.

¹⁸³ Βλ. Μίχα Ε., ό.π., σελ. 577-578, πλ. 11.

¹⁸⁴ Βλ. Μίχα Ε., ό.π., σελ. 578, πλ. 11.

¹⁸⁵ Βλ. Μίχα Ε., ό.π., σελ. 578-579, πλ. 12. Και Απόφαση ΕΔΔΑ της 10.09.2010, McFarlane κ. Ιρλανδίας, σκ. 123 και απόφαση ΕΔΔΑ της 15.01.2009, Burdov κ. Ρωσίας (No 2), σκ. 108.

¹⁸⁶ Βλ. Μίχα Ε., ό.π., σελ. 586-587, πλ. 21, όπου, επί παραδείγματι, αναφέρεται ότι ένα ένδικο βοήθημα αποζημιωτικού χαρακτήρα μπορεί να είναι απαραίτητο τμήμα για την αποκατάσταση της παραβίασης των δικαιωμάτων για τη προστασία της ζωής και την απαγόρευση των βασανιστηρίων, στη περίπτωση παραβίασης του δικαιώματος στην εκπαίδευση μπορεί να είναι ακατάλληλο και αναποτελεσματικό. Βλ. και Απόφαση ΕΔΔΑ της 05.06.2008, Σαμπάνης κ.ά. κ. Ελλάδος, σκ. 58.

2. Η σχέση του άρθρου 14 της Οδηγίας με τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας σε συνδυασμό με την αρχή της δικονομικής αυτονομίας

Όπως προαναφέρθηκε, στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 14 της Οδηγίας γίνεται ρητή επίκληση της αρχής της ισοδυναμίας, καθώς προβλέπει την υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίζουν ότι για τα εντελλόμενα βάσει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα «είναι διαθέσιμα ένδικα μέσα ισοδύναμα με αυτά που προβλέπονται σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση». Η αρχή της ισοδυναμίας, η οποία καθιερώθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου της 16.12.1976, επιτάσσει ότι «ελλείψει κοινοτικής ρυθμίσεως εν προκειμένω, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να καθορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να ρυθμίσει τις διαδικαστικές προϋποθέσεις των ενδίκων μέσων που πρέπει να διασφαλίζουν την προστασία των δικαιωμάτων που έλκουν οι πολίτες από το άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου, εξυπακούεται δε ότι οι προϋποθέσεις αυτές δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκές από αυτές που αφορούν παρόμοια ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου».¹⁸⁷ Επίσης, στις διατάξεις των παραγράφων 3 και 4 του άρθρου 14 της Οδηγίας γίνεται ρητή αναφορά στη γενική απαίτηση «αποτελεσματικής άσκησης» των ενδίκων μέσων. Σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες των κρατών μελών σχετικά με τα μέσα ένδικης προστασίας, που προορίζονται για τη προάσπιση των δικαιωμάτων που παρέχονται από το δίκαιο της Ένωσης, δεν πρέπει να καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών.¹⁸⁸ Οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το κατοχυρωμένο στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ δικαίωμα πραγματικής προσφυγής.

Συνεπώς, το άρθρο 14 της Οδηγίας φαίνεται να αποτελεί αποτέλεσμα συμβιβασμού στη προσπάθεια ανεύρεσης μιας λύσης μεταξύ αφενός των αρχών

¹⁸⁷ Αποφάσεις του ΔΕΚ της 16.12.1976, C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz* και *Rewe-Zentral*, σκ. 5 και C-45/76, *Comet*, σκ. 13, με τις οποίες καθιερώθηκαν οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, βλ. και πρόσφατη νομολογία Απόφαση ΔΕΕ της 24.10.2018 στην υπόθεση C-234/17, ΧC, ΥΒ, ΖΑ, σκ. 22 και 25, και απόφαση ΔΕΕ της 13.07.2023, C-35/22, *CAJASUR Banco*, σκ. 23.

¹⁸⁸ Αποφάσεις του ΔΕΚ της 16.12.1976, C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz* και *Rewe-Zentral*, σκ. 5 και C-45/76, *Comet*, σκ. 13, με τις οποίες καθιερώθηκαν οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, βλ. και πρόσφατη νομολογία Απόφαση ΔΕΕ της 24.10.2018 στην υπόθεση C-234/17, “ΧC, ΥΒ, ΖΑ”, σκ. 22 και απόφαση ΔΕΕ της 13.07.2023, C-35/22, *CAJASUR Banco*, σκ. 23.

της ισοδυναμίας και αποτελεσματικότητας, αφετέρου του σεβασμού της οικονομικής αυτοτέλει των κρατών μελών, καθώς η εναρμόνιση της νομοθεσίας στο τομέα αυτό θα καθίστατο δυσχερής, λόγω της πολυμορφίας των εθνικών συστημάτων αναφορικά με τη πρόβλεψη ενδίκων μέσων για τα διάφορα ερευνητικά μέτρα που προβλέπει η Οδηγία στα πλαίσια της ΕΕΕ. Ειδικότερα, η Οδηγία επιδιώκει, μεταξύ άλλων, τη διαφύλαξη των ιδιοτεροτήτων των εθνικών συστημάτων και των νομικών τους παραδόσεων, καθώς «ο τομέας της συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων συγκαταλέγεται στους τομείς όπου υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των εθνικών συστημάτων και οι διαφορές αυτές είναι συχνά βαθιά ριζωμένες στις νομικές παραδόσεις και στην ιστορία του κάθε κράτους μέλους. Είναι σημαντικό να βελτιωθεί η συνεργασία στον τομέα της συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων, χωρίς να θιγούν τα θεμελιώδη στοιχεία των εθνικών συστημάτων και οι μεταξύ τους διαφορές».¹⁸⁹ Προς τούτο, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση της πρότασης της Οδηγίας, «το άρθρο 13 προβλέπει ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη έχουν στη διάθεσή τους ένδικα μέσα σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Δεδομένου ότι η πρόταση αυτή περιέχει γενικό καθεστώς και δεν διακρίνει μεταξύ των ειδών των ερευνητικών μέτρων, δεν είναι σκόπιμο να προβλεφθεί σε αυτή την πρόταση ενιαίο καθεστώς για τα ένδικα μέσα».¹⁹⁰

Εξάλλου, κατά το ΔΕΕ, η αρχή της αποτελεσματικότητας και το άρθρο 47 του Χάρτη «δεν υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να θεσπίζουν αυτοτελή ένδικα βοηθήματα», καθώς «κατά πάγια νομολογία, το δίκαιο της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων και των διατάξεων του Χάρτη, δεν συνεπάγεται υποχρέωση των κρατών μελών να καθιερώνουν άλλα μέσα ένδικης προστασίας από εκείνα που προβλέπει το εσωτερικό δίκαιο, εκτός και αν από την οικονομία της επίμαχης εθνικής έννομης τάξης προκύπτει ότι δεν υφίσταται κανένα μέσο ένδικης προστασίας το οποίο να καθιστά δυνατή, έστω και παρεμπιπτόντως, τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της

¹⁸⁹Εγγραφο του Συμβουλίου, Πρωτοβουλία [...] σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις – Αιτιολογική Έκθεση, 9288/10 ADD 2 της 3.6.2010, σελ. 14. Σημειώνεται ότι το άρθρο 13 της πρότασης της Οδηγίας αντιστοιχεί στο άρθρο 14 της Οδηγίας.

¹⁹⁰Εγγραφο του Συμβουλίου, Πρωτοβουλία [...] σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Εμπεριστατωμένη έκθεση, 9288/10 ADD 2 της 23.6.2010, σελ. 6 και 22.

Ένωσης».¹⁹¹ Έτσι λοιπόν εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη η θέσπιση κατάλληλων ρυθμίσεων για τη διασφάλιση του δικαιώματος άσκησης ενδίκων μέσων, και στον εθνικό δικαστή ο έλεγχος και η διασφάλιση τήρησης του δικαίου της Ένωσης, κάνοντας χρήση των νομολογιακών ερμηνευτικών αρχών της σύμφωνης ερμηνείας και ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ. Τέλος, σε περίπτωση αμφιβολιών η λύση θα δοθεί από το ΔΕΕ μέσω του μηχανισμού υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων.

3. Η νομολογιακή ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας - Οι υποθέσεις Gavanozov I και II (C-324/17 και C-852/19)

3.1. Η υπόθεση Gavanozov I

Το ΔΕΕ ασχολήθηκε για πρώτη φορά με την ερμηνεία της Οδηγίας για την ΕΕΕ κατόπιν υποβολής σχετικών προδικαστικών ερωτημάτων από το ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων της Βουλγαρίας δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κατά του Ivan Gavanozov, ο οποίος διώκεται στη Βουλγαρία για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, που συστήθηκε με σκοπό τη διάπραξη φορολογικών παραβάσεων.

Ο Ivan Gavanozov θεωρείται ύποπτος για εισαγωγή ζάχαρης στη Βουλγαρία προέλευσης άλλων κρατών μελών μέσω επιχειρήσεων, την οποία προμηθευόταν από εταιρεία εγκατεστημένη στη Τσέχικη Δημοκρατία και εκπροσωπούμενη από τον Υ, και την εν συνεχεία πώληση αυτής στη βουλγαρική αγορά, χωρίς την καταβολή ή την εκκαθάριση του Φ.Π.Α., με τη παράλληλη προσκόμιση ανακριβών εγγράφων σύμφωνα με τα οποία η εν λόγω ζάχαρη φερόταν να έχει εξαχθεί στη Ρουμανία. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε την έκδοση ΕΕΕ με αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατάσχεσης στις εγκαταστάσεις της ανωτέρω εταιρείας, με έδρα τη Τσέχικη Δημοκρατία, και στην κατοικία του Υ, καθώς και την εξέταση με εικονοτηλεδιάσκεψη του Υ ως μάρτυρα. Όμως, το εν λόγω δικαστήριο αντιμετώπιζε δυσχέρειες σχετικά με τη συμπλήρωση της ενότητας Ι, αναφορικά με τα ένδικα μέσα, του εντύπου της ΕΕΕ, που παρατίθεται στο παράρτημα Α της Οδηγίας, καθότι στο βουλγαρικό δίκαιο δεν προβλέπεται κανένα ένδικο μέσο κατά των αποφάσεων

¹⁹¹Βλ. Απόφαση ΔΕΕ της 07.09.2023, C-209/22, ΑΒ, σκ. 54 και απόφαση ΔΕΕ της 21.12.2021, C-497/20, Randstad Italia, σκ. 62.

με τις οποίες διατάσσονται τα προαναφερθέντα ερευνητικά μέτρα, και ως εκ τούτου, η βουλγαρική νομοθεσία αντιβαίνει στο άρθρο 14 της Οδηγίας και παραβιάζει την αρχή της αποτελεσματικότητας.

Κατόπιν των ανωτέρω, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλλε τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ.¹⁹² Το πρώτο αφορούσε τη συμβατότητα με το άρθρο 14 της Οδηγίας εθνικών διατάξεων και δικαστικών αποφάσεων βάσει των οποίων δεν παρέχεται η δυνατότητα απευθείας προσβολής των ουσιαστικών λόγων έκδοσης ΕΕΕ με αντικείμενο τα εν λόγω ερευνητικά μέτρα με ένδικο μέσο κατά της δικαστικής απόφασης, ούτε με χωριστή αγωγή με αίτημα τη καταβολή αποζημίωσης. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα ζητήθηκε να διευκρινιστεί αν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο μπορεί να επικαλεστεί ενώπιον εθνικού δικαστηρίου το άρθρο 14 παρ. 2 της Οδηγίας, προκειμένου να προσβάλλει απευθείας τη δικαστική απόφαση έκδοσης της ΕΕΕ, ακόμη και αν η εθνική νομοθεσία δεν προβλέπει την εν λόγω δικονομική δυνατότητα. Το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικά ερωτήματα αφορούσαν την ερμηνεία του όρου «ενδιαφερόμενο μέρος» του άρθρου 14 παρ. 4 της Οδηγίας, και ειδικότερα αν εμπίπτει σε αυτή ο κατηγορούμενος, όταν τα μέτρα συλλογής αποδεικτικών στοιχείων αφορούν τρίτο, καθώς και ο τρίτος, εν προκειμένω το πρόσωπο που κατοικεί ή χρησιμοποιεί τους χώρους όπου πρόκειται να διενεργηθεί η έρευνα ή η κατάσχεση, ή το πρόσωπο που πρόκειται να εξετασθεί ως μάρτυρας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γενικός Εισαγγελέας, το ΔΕΕ στην υπό κρίση υπόθεση δύναται να πάρει θέση «επί της λεπτής, πλην όμως πρωταρχικής σημασίας ισορροπίας» μεταξύ «της αποτελεσματικότητας και της ταχύτητας των διαδικασιών έρευνας, και της προστασίας των δικαιωμάτων των προσώπων που αφορούν τα ερευνητικά αυτά μέτρα».¹⁹³

¹⁹² Σημειώνεται ότι κατά το χρόνο υποβολής των προδικαστικών ερωτημάτων η Βουλγαρία δεν είχε ενσωματώσει την Οδηγία στο εθνικό της δίκαιο.

¹⁹³ Βλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Bot της 11.4.2019 στην υπόθεση C-324/17, Ivan Gavanovozov, σκ. 6-7.

3.1.1. Η κρίση του ΔΕΕ

Εντούτοις, το ΔΕΕ με την πρώτη απόφαση της 24.10.2019 (Gavanozov Ι)¹⁹⁴ δεν απάντησε κατ' ουσία σε κανένα από τα ανωτέρω προδικαστικά ερωτήματα, αλλά προέβη σε αναδιατύπωση αυτών, θεωρώντας ότι το αιτούν δικαστήριο διερωτάτο με ποιο τρόπο πρέπει να συμπληρώσει την ενότητα Ι του εντύπου του παραρτήματος Α και ειδικότερα ζητούσε να διευκρινιστεί αν η δικαστική αρχή του κράτους έκδοσης οφείλει, κατά την έκδοση της ΕΕΕ, να περιγράψει στην ενότητα αυτή τα ένδικα μέσα που προβλέπονται ενδεχομένως στο εν λόγω κράτος μέλος κατά της έκδοσης της ΕΕΕ.¹⁹⁵ Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η δικαστική αρχή έκδοσης οφείλει να περιγράψει τα ένδικα μέσα στο πεδίο αυτό μόνο στη περίπτωση που έχουν ασκηθεί κατά της ΕΕΕ, ενώ μοναδική υποχρέωση της εν λόγω αρχής είναι «να αναγράφει το όνομα και τα στοιχεία επικοινωνίας της αρμόδιας αρχής του κράτους έκδοσης που μπορεί να χορηγήσει συμπληρωματικές πληροφορίες για τις διαδικασίες άσκησης των ενδίκων μέσων».¹⁹⁶ Το ΔΕΕ τελικά προέβη σε ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 1 της Οδηγίας σε συνδυασμό με την ενότητα Ι του εντύπου του παραρτήματος Α και απεφάνθη ότι η δικαστική αρχή έκδοσης δεν οφείλει κατά την έκδοση της ΕΕΕ να περιγράψει στην ενότητα αυτή τα ένδικα μέσα που ενδεχομένως προβλέπονται στο εν λόγω κράτος μέλος κατά της έκδοσης της ΕΕΕ¹⁹⁷, και κατά συνέπεια, η ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας παρέλκει στην κρινόμενη υπόθεση.¹⁹⁸ Το Δικαστήριο στο σκεπτικό του εστίασε στη διασφάλιση του σκοπού της Οδηγίας, όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις 21 και 38 αυτής, ήτοι «στη διευκόλυνση και την επιτάχυνση της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των

¹⁹⁴ Απόφαση ΔΕΕ της 24.10.2019, C-324/17, Ivan Gavanozov. Εφεξής C-324/17.

¹⁹⁵ Βλ. C-324/17, σκ. 23-25.

¹⁹⁶ Βλ. C-324/17, σκ. 28-29, 31.

¹⁹⁷ Βλ. C-324/17, διατακτικό. Σημειώνεται ότι ο Γενικός Εισαγγελέας Bot στις από 11.04.2019 προτάσεις του είχε διαφορετική άποψη, υποστηρίζοντας στη σκέψη 77 ότι «Αν όμως δεν προβλέπονται ένδικα μέσα στο κράτος έκδοσης, δεν μπορεί να συμπληρωθεί το έντυπο που παρατίθεται στο παράρτημα Α της εν λόγω οδηγίας, δεν μπορεί να γνωστοποιηθεί το πλήρες πλαίσιο της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και η εντολή αυτή δεν μπορεί ούτε να εκδοθεί ούτε, πολύ περισσότερο, να ευδοκιμήσει». Με την άποψη αυτή συντάσσεται και ο Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 204.

¹⁹⁸ Βλ. C-324/17, σκ. 37.

κρατών μελών βάσει των αρχών της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισης»¹⁹⁹, σιωπώντας σχετικά με τη παράλληλη υποχρέωση διασφάλισης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.²⁰⁰

3.1.2. Οι προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα

Αντίθετα, ο Γενικός Εισαγγελέας Υ.Βοτ με τις προτάσεις του²⁰¹ τοποθετήθηκε σε όλα τα προδικαστικά ερωτήματα, διατυπώνοντας πλήρως τεκμηριωμένες θέσεις. Όσον αφορά το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, ο Γενικός Εισαγγελέας προτείνει ότι το άρθρο 14 της Οδηγίας «πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιβαίνουν σε αυτό ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η βουλγαρική ρύθμιση, η οποία δεν προβλέπει καμία δυνατότητα αμφισβήτησης των ουσιαστικών λόγων ερευνητικού μέτρου που ζητείται με ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, καθώς και η έκδοση, από αρχή αυτού του κράτους μέλους, ευρωπαϊκής εντολής έρευνας». ²⁰² Ο Γενικός Εισαγγελέας ερμήνευσε τη διάταξη αυτή, λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο την αναγκαία αποτελεσματικότητα του μηχανισμού της ΕΕΕ (σκ. 88), αλλά και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων (σκ. 69), υπό το φως της προηγούμενης νομολογίας του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ. Επεσήμανε ότι ο μηχανισμός της ΕΕΕ στηρίζεται στην εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, η οποία βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών (σκ. 79), θεμέλιο της οποίας είναι το μαχητό τεκμήριο σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων από όλα τα κράτη μέλη (σκ.80). Προς τούτο, ο ενωσιακός νομοθέτης περιέλαβε την εφαρμογή της ΕΕΕ με διασφαλίσεις με σκοπό τη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, μεταξύ άλλων, προβλέποντας στο άρθρο 14 της Οδηγίας την υποχρέωση θέσπισης,

¹⁹⁹ Βλ. C-324/17, σκ. 35. Στο πλαίσιο αυτό και η σκέψη 36, όπου αναφέρεται ότι η πρόβλεψη του εντύπου της ΕΕΕ το οποίο η δικαστική αρχή έκδοσης συμπληρώνει αναγράφοντας τα ειδικώς απαιτούμενα πληροφοριακά στοιχεία «έχει ως σκοπό να παράσχει στην αρχή εκτέλεσης τις ελάχιστες τυπικές πληροφορίες που είναι αναγκαίες προκειμένου να δοθεί στην αρχή αυτή η δυνατότητα να εκδώσει την απόφαση για την αναγνώριση ή την εκτέλεση της σχετικής ευρωπαϊκής εντολής έρευνας και, ενδεχομένως, να εκτελέσει το ζητούμενο ερευνητικό μέτρο εντός των προθεσμιών που προβλέπονται στο άρθρο 12 της οδηγίας αυτής». Στην εν λόγω σκέψη το ΔΕΕ επανέλαβε προηγούμενη νομολογία για το ΕΕΣ, κατ' αναλογία.

²⁰⁰ Όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις 18-19 και 39 και τα άρθρα 1 παρ. 4, 6 παρ. 1 α' και 11 παρ. 1 στ' της Οδηγίας.

²⁰¹ Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Βοτ της 11.4.2019 στην υπόθεση C-324/17, Ivan Gavanov. Εφεξής Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Βοτ.

²⁰² Βλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Βοτ, σκ. 108 σημ. 1.

τουλάχιστον και συμμετρως, ένδικων μέσων, για την αμφισβήτηση των ουσιαστικών λόγων των ερευνητικών μέτρων που προβλέπονται στην ΕΕΕ, ισοδύναμων με εκείνα που είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο εγχώριας υπόθεσης, θεωρώντας δεδομένη την ύπαρξη τέτοιων (σκ. 54-55). Συνεπώς, «αν κράτος μέλος επιλέξει να μην μεταφέρει συναφώς την οδηγία 2014/41, να μην θεσπίσει τις διασφαλίσεις αυτές και, κατά συνέπεια, να μην σεβαστεί την ισορροπία, που απορρέει από την οδηγία αυτή, μεταξύ του παρεμβατικού χαρακτήρα των ερευνητικών μέτρων και της δυνατότητας αμφισβήτησής τους, δεν μπορεί να επωφεληθεί του μηχανισμού της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας» (σκ. 89).

Όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό, ο Γενικός Εισαγγελέας κατέληξε ότι «ιδιώτης δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 14 της οδηγίας 2014/41 ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, προκειμένου να αμφισβητήσει τους ουσιαστικούς λόγους για την έκδοση ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, όταν το εθνικό δίκαιο δεν προβλέπει ένδικα μέσα στο πλαίσιο παρόμοιων εθνικών διαδικασιών» (σκ. 108 σημ. 2). Ειδικότερα, αναφέρει ότι αν το κράτος έκδοσης δεν προβλέπει κανένα ένδικο μέσο για τη προσβολή των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ, αλλά προβλέπει ένδικα μέσα για τη προσβολή των ουσιαστικών λόγων σε παρόμοιες εσωτερικές διαδικασίες, το πρόσωπο που αφορούν τα ερευνητικά μέτρα δύναται να επικαλεστεί την ισοδυναμία που απαιτείται στη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 14 της Οδηγίας (σκ. 97). Στη περίπτωση, όμως, που στην εθνική νομοθεσία δεν προβλέπεται η άσκηση ενδίκου μέσου στο πλαίσιο παρόμοιων εγχώριων ερευνών, «το άμεσο αποτέλεσμα της διάταξης αυτής δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη δημιουργία, ex nihilo, ενδίκου μέσου κατά ευρωπαϊκού ερευνητικού μέτρου» (σκ. 98). Υπό τις συνθήκες αυτές, δικαιολογείται όχι μόνο το να μην έχει τη δυνατότητα η αρμόδια αρχή να εκδώσει ΕΕΕ, αλλά επιπλέον να πρέπει να ασκηθεί από την Επιτροπή προσφυγή επί παραβάσει λόγω πλημμελούς μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο (σκ. 99).

Τέλος, αναφορικά με το τρίτο και τέταρτο προδικαστικά ερωτήματα, σύμφωνα με το Γενικό Εισαγγελέα «η έννοια του «ενδιαφερόμενου μέρους» κατά την Οδηγία περιλαμβάνει μάρτυρα τον οποίο αφορούν ερευνητικά μέτρα τα οποία ζητούνται με ευρωπαϊκή εντολή έρευνας» (σκ. 108 σημ. 3), παρότι έχει την ιδιότητα τρίτου στη ποινική διαδικασία (σκ. 106), καθώς τα ερευνητικά μέτρα δύνανται να

θίζουν τα δικαιώματα του (σκ. 62). Όπως εύστοχα αναφέρει, «στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 2014/41, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν περιόρισε την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων στα δικαιώματα της υπεράσπισης των προσώπων που αποτελούν αντικείμενο ποινικής διαδικασίας» (σκ. 59), ενώ παράλληλα «οι διασφαλίσεις που θέσπισε ο νομοθέτης της Ένωσης, όσον αφορά ένδικα μέσα ή λόγους μη εκτέλεσης ή μη αναγνώρισης, υφίστανται υπέρ του “ενδιαφερόμενου μέρους”, και όχι υπέρ του “υπόπτου” ή του “κατηγορουμένου”» (σκ. 61). Επιπροσθέτως, στη έννοια του «ενδιαφερόμενου μέρους» εμπίπτει και «το πρόσωπο κατά του οποίου έχει απαγγελθεί ποινική κατηγορία, το οποίο όμως δεν αφορούν τα μέτρα συλλογής αποδείξεων που αναφέρει η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, δεδομένου ότι τα μέτρα αυτά μπορούν να θίζουν τα συμφέροντά του στο πλαίσιο της επίμαχης διαδικασίας, καθόσον, για παράδειγμα, τα στοιχεία που συνελέγησαν μπορούν να συνιστούν απόδειξη εις βάρος του» (σκ. 107 και 108 σημ. 3). Ο Γενικός Εισαγγελέας υπογραμμίζει ότι η έννοια του «ενδιαφερόμενου μέρους» πρέπει να είναι αντικείμενο αυτοτελούς ερμηνείας σύμφωνα με την Οδηγία (σκ. 105).

3.2. Η υπόθεση Gavanozov II: Η ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του ΧΘΔ και του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ

Επειδή το ΔΕΕ στην πρώτη απόφαση της 24.10.2019 επικεντρώθηκε στο τρόπο συμπλήρωσης του εντύπου της ΕΕΕ από την αρχή του κράτους έκδοσης και δεν προέβη σε ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας, το ειδικό ποινικό δικαστήριο της Βουλγαρίας επανήλθε αναδιατυπώνοντας τα αρχικά προδικαστικά ερωτήματα. Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί πρώτον, αν εθνική ρύθμιση κράτους μέλους που δεν προβλέπει κανένα ένδικο μέσο με το οποίο να μπορεί να προσβληθεί ΕΕΕ με αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατάσχεσης σε κατοικία και επαγγελματικές εγκαταστάσεις, καθώς και την εξέταση μάρτυρα, είναι συμβατή με το άρθρο 14 παράγραφοι 1 έως 4, το άρθρο 1 παρ. 4 και τις αιτιολογικές σκέψεις 18 και 22 της Οδηγίας, καθώς και με τα άρθρα 7 και 47 του

ΧΘΔΕΕ σε συνδυασμό με τα άρθρα 8 και 13 της ΕΣΔΑ, και δεύτερον, αν υπό τις συνθήκες αυτές μπορεί να εκδοθεί ΕΕΕ από τις αρχές του κράτους αυτού.²⁰³

Όσον αφορά το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι τα κράτη μέλη κατά τη διαδικασία έκδοσης και εκτέλεσης μιας ΕΕΕ σύμφωνα με την Οδηγία 2014/41, εφαρμόζουν δίκαιο της Ένωσης υπό την έννοια του άρθρου 51 παρ. 1 του ΧΘΔΕΕ, και συνεπώς, οφείλουν να συμμορφώνονται με τις επιταγές του ΧΘΔΕΕ (σκ. 29). Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με το ΔΕΕ, μολονότι το άρθρο 14 παρ. 1 της Οδηγίας, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 22, προβλέπει «μια γενική υποχρέωση των κρατών μελών» να παρέχουν ένδικα μέσα προστασίας ως προς τα εντελλόμενα βάσει της ΕΕΕ ερευνητικά μέτρα τουλάχιστον ισοδύναμα με αυτά που προβλέπονται σε παρόμοιες εσωτερικές υποθέσεις, χωρίς να υπάρχει απαίτηση πρόβλεψης συμπληρωματικών ενδίκων μέσων σε σχέση με τα υφιστάμενα στο πλαίσιο εθνικών διαδικασιών²⁰⁴, υπενθυμίζεται παράλληλα η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν «την τήρηση του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής που προβλέπεται στο άρθρο 47, πρώτο εδάφιο, του Χάρτη, το οποίο επαναλαμβάνει την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας» (σκ. 28). Εν συνεχεία, το ΔΕΕ ερμήνευσε το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ, υιοθετώντας πλήρως το νομολογιακό προηγούμενο του ΕΔΔΑ αναφορικά με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, στο οποίο αντιστοιχεί²⁰⁵, αναφέροντας ότι «το δικαίωμα αυτό σημαίνει κατ' ανάγκην ότι τα πρόσωπα τα οποία αφορούν τέτοια μέτρα έρευνας θα έχουν στη διάθεσή τους πρόσφορα μέσα ένδικης προστασίας συνεπαγόμενα τη δυνατότητα, αφενός, να αμφισβητήσουν το σύννομο και την αναγκαιότητα των εν λόγω μέτρων καθώς και, αφετέρου, να ζητήσουν κατάλληλη επανόρθωση αν τα

²⁰³Βλ. Απόφαση ΔΕΕ της 11.11.2021, C-852/19, Ivan Gavanozon, σκέψη 23 σημ. 1 και 2. Εφεξής C-852/19.

²⁰⁴Βλ. C-852/19, σκ. 26 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek της 29.04.2021 στην υπόθεση C-852/19, Ivan Gavanozon, σκέψη 59 όπου χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «Παρά ταύτα, τα ανωτέρω τελούν υπό μια αρκετά σημαντική επιφύλαξη: λογικά, η ισοδυναμία είναι αποδεκτή μόνον αν η κατάσταση στο κράτος εκδόσεως, στο οποίο αναφέρεται η απαίτηση ισοδυναμίας, είναι η ίδια συμβατή προς τις ελάχιστες προϋποθέσεις προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως απαιτείται από τον Χάρτη και την ΕΣΔΑ. ... Με απλά λόγια, η ισοδυναμία είναι αποδεκτή μόνο στον βαθμό που δεν γίνεται επίκληση της προκειμένου να επικυρωθεί μια «αντίστοιχη παραβίαση» των ελάχιστων προϋποθέσεων της ΕΣΔΑ.».

²⁰⁵Βλ. C-852/19, σκ. 34 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek της 29.04.2021 στην υπόθεση C-852/19, Ivan Gavanozon, σκ. 61-62. Εφεξής Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek.

μέτρα αυτά διατάχθηκαν ή εκτελέστηκαν παρανόμως»²⁰⁶. Επιπλέον, πρόσθεσε ότι το εν λόγω δικαίωμα «συνεπάγεται ότι το πρόσωπο αυτό πρέπει να έχει δικαίωμα προσφυγής κατά της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, η οποία διατάσσει την εκτέλεση των εν λόγω μέτρων»(σκ. 35). Περαιτέρω, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «εναπόκειται στα κράτη μέλη να προβλέπουν στην εσωτερική έννομη τάξη τους τα αναγκαία προς τούτο μέσα ένδικης προστασίας» (σκ. 33).²⁰⁷ Έτσι, δεδομένου ότι οι ουσιαστικοί λόγοι έκδοσης της ΕΕΕ προσβάλλονται μόνο με ένδικο μέσο που ασκείται στο κράτος έκδοσης σύμφωνα με τη παρ. 2 του άρθρου 14 της Οδηγίας, εναπόκειται στο εν λόγω κράτος μέλος να μεριμνά ώστε τα πρόσωπα τα οποία αφορά η εκτέλεση της ΕΕΕ «να έχουν δυνατότητα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου του ίδιου κράτους μέλους η οποία να τους παρέχει τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν την αναγκαιότητα και το σύννομο της αποφάσεως αυτής, τουλάχιστον ως προς τους ουσιαστικούς λόγους στους οποίους στηρίχθηκε η έκδοση της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας», ώστε «να μπορούν να ασκούν λυσιτελώς το διασφαλιζόμενο στο άρθρο 47 του Χάρτη δικαίωμά τους» (σκ. 40-41). Τελικά, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι το άρθρο 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 24 παρ. 7 της Οδηγίας και το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε κανονιστική ρύθμιση κράτους έκδοσης, η οποία δεν προβλέπει κανένα ένδικο μέσο προστασίας κατά της εκδόσεως ΕΕΕ με αντικείμενο τη διεξαγωγή έρευνας και κατάσχεσης, καθώς και τη διοργάνωση εξέτασης μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη(διατακτικό σημ. 1).

Όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο κατέληξε ότι το άρθρο 6 της Οδηγίας σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ και το άρθρο 4 παρ. 3 της ΣΕΕ, έχει την έννοια ότι η αρμόδια αρχή κράτους μέλους δεν μπορεί να εκδώσει ΕΕΕ με αντικείμενο τα εν λόγω ερευνητικά μέτρα, εφόσον στο εθνικό δίκαιο του κράτους αυτού δεν προβλέπεται κανένα ένδικο μέσο προστασίας με το οποίο να μπορεί να προσβληθεί η έκδοση της ΕΕΕ (διατακτικό σημ. 2). Ειδικότερα, το Δικαστήριο ξεκίνησε αναφέροντας τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για την έκδοση της ΕΕΕ σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας, μεταξύ των

²⁰⁶ Βλ. C-852/19, σκ. 33 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, σκ. 63-64.

²⁰⁷ Βλ. σχετικά τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Y. Bot, σκ. 104, όπου αναφέρεται ότι «η οδηγία αυτή δεν έχει ούτε ως σκοπό ούτε ως αποτέλεσμα την εναρμόνιση του νομικού πλαισίου των ερευνητικών μέτρων και των σχετικών ενδίκων μέσων εντός των κρατών μελών. Ως εκ τούτου, η ρύθμιση των ενδίκων αυτών μέσων εμπίπτει στη δικονομική αυτοτέλεια κάθε κράτους μέλους.».

οποίων είναι να λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματα υπόπτου ή κατηγορουμένου (σκ. 53). Υπενθύμισε ότι η ΕΕΕ είναι εργαλείο που εντάσσεται στο τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις, η οποία θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, και η οποία με τη σειρά της στηρίζεται στην αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και στο μαχητό τεκμήριο τήρησης του ενωσιακού δικαίου από τα κράτη μέλη, και ιδίως του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων²⁰⁸. Κατά το Δικαστήριο, το οποίο στηρίχθηκε σε προηγούμενη νομολογία του σχετικά με το ΕΕΣ, «η διασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών αποτελεί, κατά κύριο λόγο, ευθύνη του κράτους μέλους εκδόσεως...» (σκ. 55), ενώ εν προκειμένω τόνισε ότι «η αδυναμία αμφισβήτησεως, εντός του κράτους μέλους εκδόσεως, της αναγκαιότητας και του συννόμου» της ΕΕΕ, «τουλάχιστον έναντι των ουσιαστικών λόγων στους οποίους στηρίζεται η έκδοση της συνιστά προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, ικανή να εμποδίσει την αμοιβαία αναγνώριση ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να λειτουργήσει η εν λόγω αναγνώριση υπέρ του κράτους μέλους αυτού»²⁰⁹. Περαιτέρω, το ΔΕΕ συνέδεσε την «αρχή της καλόπιστης συνεργασίας», σύμφωνα με την οποία εναπόκειται στα κράτη μέλη «να διασφαλίζουν, το καθένα στο έδαφός του, την εφαρμογή και την τήρηση του δικαίου της Ένωσης και να λαμβάνουν, προς τον σκοπό αυτό, κάθε γενικό ή ειδικό μέτρο που δύναται να διασφαλίσει την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις Συνθήκες ή από τις πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης»²¹⁰, με την «αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης» σύμφωνα με την οποία «εναπόκειται στο κράτος μέλος εκδόσεως να προβλέψει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η αρχή εκτέλεσεως θα μπορεί λυσιτελώς να παράσχει την αρωγή της»²¹¹. Ως εκ τούτου, το ΔΕΕ επεσήμανε ότι η έκδοση ΕΕΕ, ελλείψει οποιουδήποτε μέσου ένδικης προστασίας εντός του κράτους εκδόσεως, συνιστά παράβαση του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕΕ, και η εκτέλεση της θα έπρεπε να απορριφθεί από το κράτος εκτέλεσης σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 στοιχ. στ' της Οδηγίας, καθιστώντας έτσι

²⁰⁸ Βλ. C-852/19, σκ. 54 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek, σκ. 37.

²⁰⁹ Βλ. C-852/19, σκ. 56 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek, σκ. 73-74.

²¹⁰ Βλ. C-852/19, σκ. 57 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek, σκ. 81.

²¹¹ Βλ. C-852/19, σκ. 58 και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek, σκ. 80.

την εφαρμογή της διάταξης αυτής από όλως εξαιρετική σε συστηματική, συνέπεια η οποία δεν είναι συμβατή με την όλη οικονομία της Οδηγίας, καθώς και με τις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της καλόπιστης συνεργασίας (σκ. 59-60).

3.3. Συμπερασματικές παρατηρήσεις επί των δύο αποφάσεων

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στις εν λόγω υποθέσεις το ίδιο το δικαστήριο του κράτους έκδοσης υπέβαλλε αίτηση προδικαστικής παραπομπής στο ΔΕΕ, καθώς αμφέβαλλε για το αν έχει τη δυνατότητα να εκδώσει ΕΕΕ, δεδομένης της έλλειψης ενδίκων μέσων στο εθνικό του δίκαιο²¹². Παρότι ο Γενικός Εισαγγελέας απάντησε σε όλα τα προδικαστικά ερωτήματα που έθεσε το αιτούν δικαστήριο με σαφείς και θεμελιωμένες θέσεις, το Δικαστήριο δίστασε να προβεί σε ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας και απέφυγε να απαντήσει αναδιατυπώνοντας τα ερωτήματα. Όμως, το αιτούν δικαστήριο δεν έμεινε ικανοποιημένο, καθότι το Δικαστήριο δεν απάντησε στα ερωτήματα του, και επανήλθε υποβάλλοντας εκ νέου αίτηση προδικαστικής παραπομπής για την ίδια υπόθεση, επαναδιατυπώνοντας αυτή τη φορά με μεγαλύτερη σαφήνεια τα ερωτήματα του. Τελικά το Δικαστήριο στη δεύτερη απόφαση έλαβε σαφείς θέσεις επί των προδικαστικών ερωτημάτων, υιοθετώντας σε γενικές γραμμές τις θέσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Bot στην υπόθεση Gavanozon I και του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek στην υπόθεση Gavanozon II.

Το Δικαστήριο, στη δεύτερη απόφαση, ανέδειξε τη σημασία του δικαιώματος αποτελεσματικού ενδίκου μέσου και της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας στο κράτος έκδοσης, ενδυναμώνοντας παράλληλα τη θέση των ατομικών δικαιωμάτων.²¹³ Συνάμα, κατέδειξε την αλληλεξάρτηση των αρχών της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας και της συμμόρφωσης

²¹²Βλ. σχετικά Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek, σκ. 76, όπου αναφέρει ότι «Η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το ζήτημα της αμοιβαίας αναγνώρισεως σε ποινικές υποθέσεις έχει διαμορφωθεί, κατά κύριο λόγο, κατόπιν προδικαστικών ερωτημάτων προερχόμενων από τις αρχές εκτελέσεως ... Η υπό κρίση υπόθεση αποτελεί ένα σπάνιο παράδειγμα αυτοπεριορισμού της αρχής εκδόσεως λόγω αμφιβολιών ως προς το αν είναι καν ικανή να εκδώσει μια συγκεκριμένη νομική πράξη αμοιβαίας αναγνώρισεως.».

²¹³Weyembergh A., About the Gavanozon II and HP judgments of the CJEU on the European Investigation Order Directive: strengthening the judicial protection in the issuing Member State, 2022, σελ. 98.

όλων των κρατών μελών με τις επιταγές του δικαίου της Ένωσης, και ιδίως της διασφάλισης του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ιδιαίτερη δε σημασία έχει ότι το ΔΕΕ προέβη σε ερμηνεία του άρθρου 14 της Οδηγίας, υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του ΧΘΔΕΕ και του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ, υιοθετώντας πλήρως τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ.

Ειδικότερα, το ΔΕΕ έκρινε ότι η μη ύπαρξη στο κράτος ενδίκου μέσου, που να παρέχει τη δυνατότητα στο θιγόμενο πρόσωπο να προσβάλλει τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ, συνιστά παραβίαση του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ, κι ως εκ τούτου, η εν λόγω ΕΕΕ θα πρέπει να απορριφθεί από την αρχή εκτέλεσης, δυνάμει του άρθρου 11 παρ. 1 στοιχ. στ' της Οδηγίας. Κατά συνέπεια, το ΔΕΕ έλαβε τελικά σαφή θέση επί της ισορροπίας μεταξύ της αποτελεσματικότητας της δικαστικής συνεργασίας και του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τονίζοντας ότι όταν ένα κράτος μέλος δεν τηρεί το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως δεν διασφαλίζει το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων σύμφωνα με τις επιταγές του ΧΘΔΕΕ και της ΕΣΔΑ, τότε δεν μπορούν να λειτουργήσουν οι αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας αναγνώρισης, και συνεπώς, δεν μπορεί να συμμετάσχει στο σύστημα δικαστικής συνεργασίας και να αξιοποιήσει το εργαλείο της ΕΕΕ²¹⁴. Με άλλα λόγια, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων τίθεται ως όρος και όριο για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.²¹⁵

²¹⁴ Βλ. σχετικά και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek, σκ. 51 όπου αναφέρει ότι «το καθεστώς που θεσπίζει η οδηγία 2014/41 δεν μπορεί να λειτουργεί εις βάρος της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη και, δυνάμει του άρθρου του 52, παράγραφος 3, από τις ελάχιστες προϋποθέσεις που αποτυπώνονται στην ΕΣΔΑ και έχουν εξειδικευθεί από το ΕΔΔΑ» και σκ. 91, όπου χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «οποιοσδήποτε επιθυμεί να χρησιμοποιήσει το σύστημα δικαστικής συνδρομής και αμοιβαίας αναγνώρισεως δυνάμει της οδηγίας 2014/41, ή, ενδεχομένως, δυνάμει οποιασδήποτε άλλης πράξεως δικαστικής συνδρομής και αμοιβαίας αναγνώρισεως, πρέπει να προσέρχεται, μεταφορικά μιλώντας, με «καθαρά χέρια» ή, μάλλον, δεν μπορεί να προσέλθει με χέρια τα οποία γνωρίζει ότι είναι «λερωμένα». Η μη τήρηση αυτού του βασικού κανόνα υγιεινής, ο οποίος έχει αναγνωριστεί επανειλημμένως και υπογραμμίζεται συστηματικώς, μπορεί πράγματι να έχει ως αποτέλεσμα να κληθεί το συγκεκριμένο πρόσωπο να αποχωρήσει από το δωμάτιο και να επιστρέψει μόνο αφού βρει σαπούνι και ακολουθήσει την απαιτούμενη διαδικασία.».

²¹⁵ Βλ. Τσόλκα Ό., Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2018, σελ. 429.

Επιπροσθέτως, από την εν λόγω απόφαση συνάγεται ότι στη προστατευτική εμβέλεια του δικαιώματος αποτελεσματικού ενδίκου μέσου δεν εμπίπτει μόνο ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος, αλλά και τρίτο πρόσωπο, το οποίο αφορά η εκτέλεση των ερευνητικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένων των μαρτύρων, και γενικά κάθε πρόσωπο του οποίου τα θεμελιώδη δικαιώματα θίγονται από την εκτέλεση της ΕΕΕ.²¹⁶

Όπως είναι ευνόητο, πρόκειται για μια κομβικής σημασίας απόφαση για τη διασφάλιση της νομικής θέσης του καθ' ου η ΕΕΕ με τεράστιο αντίκτυπο στη λειτουργία της δικαστικής συνεργασίας, όχι μόνο για τη Βουλγαρία, αλλά για όλα τα κράτη μέλη, καθώς κατ' ουσία το ΔΕΕ «ακυρώνει» τη δυνατότητα έκδοσης ΕΕΕ από τα κράτη μέλη που δεν προβλέπουν ένδικα μέσα προστασίας στην εθνική τους νομοθεσία κατά της έκδοσης ΕΕΕ. Εφόσον, λοιπόν, τα κράτη μέλη θέλουν να επωφεληθούν του μηχανισμού της ΕΕΕ, θα πρέπει να προβούν σε ανάλογη τροποποίηση της εσωτερικής τους νομοθεσίας²¹⁷, καθώς ο νομοθέτης της Ένωσης, προκειμένου να ξεπεράσει τις διαφορές στη νομοθεσία των κρατών μελών στο πεδίο αυτό, σεβόμενος τη δικονομική αυτοτέλεια των εθνικών ποινικοδικονομικών συστημάτων, άφησε ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στους εθνικούς νομοθέτες αναφορικά με τις ρυθμίσεις των ενδίκων μέσων²¹⁸.

Η σημασία της απόφασης Gavanozon II αναδεικνύεται και από το γεγονός ότι αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης στη συνεδρίαση του Συμβουλίου της 08.12.2021,

²¹⁶ Βλ. C-852/19, σκ. 32-33, 46-47, 52-53. Βλ. σχετικά και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, σκ. 52 όπου αναφέρει ότι «Η αυστηρή τήρηση των εγγυήσεων αυτών είναι, ενδεχομένως, πολύ πιο σημαντική για τους τρίτους που μετέχουν στις εθνικές ποινικές διαδικασίες. ... σε αντίθεση με τα πρόσωπα που κατηγορούνται ή διώκονται, αυτοί οι τρίτοι ενδέχεται να μην απολαύουν κανενός δικαιώματος σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας ή να μην έχουν τη δυνατότητα προσβολής της νομιμότητας των ερευνητικών μέτρων, τουλάχιστον εμμέσως, ζητώντας, για παράδειγμα, την εξαίρεση των αποδεικτικών στοιχείων που συνελέγησαν ή προσβάλλοντας την οριστική απόφαση».

²¹⁷ Βλ. Weyembergh A., About the Gavanazon II and HP judgments of the CJEU on the European Investigation Order Directive: strengthening the judicial protection in the issuing Member State, 20 years of Eurojust: EU judicial cooperation in the making, 2022, σελ. 99.

²¹⁸ Βλ. Sellier E. and Weyembergh A. (eds), Criminal Procedures and Cross-border Cooperation in the EU Area of Criminal Justice. Together but Apart?, Ed. Del'Université de Bruxelles, 2020, σελ. 312, βλ. και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, σκ. 45, όπου αναφέρει ότι «Η απαίτηση ισοδυναμίας φαίνεται να αποτελεί συνέπεια της δυσχέρειας που αναγνωρίστηκε στο πλαίσιο των προπαρασκευαστικών εργασιών για την εξεύρεση συγκεκριμένων λύσεων οι οποίες να σέβονται την ποικιλομορφία των συστημάτων ενδίκων μέσων που υφίστανται σε εθνικό επίπεδο για τα διάφορα ερευνητικά μέτρα τα οποία προοριζόταν να καλύψει η οδηγία».

μόλις ένα μήνα μετά την έκδοση της.²¹⁹ Μάλιστα η συνεδρίαση ολοκληρώθηκε ζητώντας από την Eurojust και το Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο (ΕΔΔ) να εξετάσουν τη διαθεσιμότητα ενδίκων μέσων κατά της έκδοσης ΕΕΕ με αντικείμενο την έρευνα, κατάσχεση και ακρόαση μάρτυρα μέσω τηλεδιάσκεψης στα κράτη μέλη, να συντάξουν γραπτώς τις συλλεχθείσες πληροφορίες από τα κράτη και να παρουσιάσουν τα αποτελέσματα στη προσεχή συνεδρίαση του Συμβουλίου στις αρχές του 2022.²²⁰ Πράγματι, η Eurojust και το ΕΔΔ έστειλαν σχετικά ερωτηματολόγια στα κράτη μέλη αναφορικά με τη διαθεσιμότητα ενδίκων μέσων και τυχόν νομοθετικές αλλαγές, στις οποίες πρόκειται να προβούν κατόπιν της απόφασης Gavanozon II. Συγκέντρωσαν δε όλες τις απαντήσεις σε ένα ενιαίο έγγραφο με τη κατάσταση των ενδίκων μέσων ανά κράτος μέλος, αξιολογώντας παράλληλα τον αντίκτυπο της εν λόγω απόφασης στη καθημερινή πρακτική, προς διευκόλυνση της δικαστικής συνεργασίας στα πλαίσια της ΕΕΕ.²²¹

Παρόλα αυτά εγείρονται ζητήματα, τα οποία δεν διευκρινίστηκαν με την εν λόγω απόφαση.²²² Καταρχήν, δεν αποσαφηνίστηκε αν η δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου παρέχεται *ex ante* ή *ex post*, δηλαδή πριν ή μετά την εκτέλεση των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων.²²³ Σύμφωνα με το Γενικό Εισαγγελέα, η δυνατότητα της *ex ante* προσβολής του ερευνητικού μέτρου, θα είχε ως συνέπεια την αναβολή ή τη μη εκτέλεση ενδεχομένως του ερευνητικού μέτρου, καθιστώντας το αναποτελεσματικό.²²⁴ Επίσης, δεν διευκρινίστηκε υπό ποιες συνθήκες και σε ποια έκταση δύναται η αρχή εκτέλεσης να προβαίνει σε έλεγχο ύπαρξης αποτελεσματικού ενδίκου μέσου στο κράτος έκδοσης για τη προσβολή της ΕΕΕ.²²⁵ Τέλος, οι κρίσεις του Δικαστηρίου στην εν λόγω υπόθεση περιορίστηκαν στις ΕΕΕ με αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατάσχεσης, καθώς και την εξέταση μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη. Συνεπώς, δεν παρέχουν μια συστηματική λύση

²¹⁹Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozon II) - Questionnaire and compilation of replies by Eurojust and the European Judicial Network (EJN), Council of the European Union, 6052/1/22 REV 1, 02.06.2022, σελ. 8.

²²⁰Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozon II), ό.π., σελ. 5.

²²¹Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozon II), ό.π., σελ. 5 επ., Eurojust, Annual report 2022, σελ. 73.

²²²Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozon II), ό.π., σελ. 6-8.

²²³Βλ. Weyembergh A., ό.π., 2022, σελ. 99.

²²⁴Βλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, σκ. 56-57.

²²⁵Βλ. Weyembergh A., ό.π., 2022, σελ. 99.

αναφορικά με τις απαιτήσεις ενδίκων μέσων για όλα τα ερευνητικά μέτρα, παρότι το Δικαστήριο φαίνεται να ακολουθεί μια μάλλον ευρεία ερμηνεία με κριτήριο το πότε η εκτέλεση της ΕΕΕ έχει βλαπτικές συνέπειες για τον ενδιαφερόμενο²²⁶. Εντούτοις, δεν είναι εφικτό να υπάρξει μια ενιαία τοποθέτηση, λόγω του ευρέως καταλόγου ερευνητικών μέτρων, για τα οποία είναι πιθανό να υπάρξουν διαφορετικές παραβάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων διαφόρων βαθμών και εντάσεων²²⁷. Παρότι λοιπόν με την απόφαση αυτή δόθηκαν απαντήσεις σε ορισμένα σημαντικά ερωτήματα, πλην όμως δεν είναι εξαντλητικές, αναμένεται να ακολουθήσουν και άλλα προδικαστικά ερωτήματα, προκειμένου το Δικαστήριο να προβεί σε περαιτέρω αναγκαίες διευκρινίσεις.

Αυτές οι δύο αποφάσεις αναδεικνύουν για ακόμη μια φορά τη σημασία του θεσμικού διαλόγου μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του ΔΕΕ, μέσω της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής, ως προς την ερμηνεία της ενωσιακής νομοθεσίας μέσα από την νομολογία του ΔΕΕ. Επίσης, αναδεικνύεται το πως η συμμετοχή των εθνικών δικαστηρίων στον δια-δικαιοδοτικό διάλογο μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη της αμοιβαίας διαλεκτικής σχέσης μεταξύ ΔΕΕ και ΕΔΔΑ, και στη διάπλαση μια συμβατής μεταξύ τους νομολογίας αναφορικά με το κανονιστικό περιεχόμενο της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που συγκαθορίζεται από το ενωσιακό δίκαιο και το δίκαιο της ΕΣΔΑ, με τελικούς αποδέκτες τα εθνικά δικαστήρια.²²⁸

²²⁶ Βλ. Weyembergh A., ό.π., 2022, σελ. 99 και C-852/19, σκ. 46-47.

²²⁷ Βλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, σκ. 96.

²²⁸ Βλ. Τσόλκα Ό., Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2018, σελ. 427-428, 431.

Κεφάλαιο τέταρτο

Το πρόβλημα των επιλογών του ενωσιακού νομοθέτη σχετικά με την μη εναρμόνιση των ενδίκων μέσων και προτάσεις για την επίλυσή του

1. Ελλείψεις της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ αναφορικά με το σύστημα ενδίκων μέσων

Οι ρυθμίσεις του άρθρου 14 της Οδηγίας για τα ένδικα μέσα κρίνονται ανεπαρκείς, καθότι δεν διασφαλίζεται η αποτελεσματική άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.²²⁹ Ειδικότερα, οι περισσότερες επιμέρους διατάξεις δεν προσδιορίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά των ενδίκων μέσων και τις συνέπειες άσκησης τους, όπως θα έπρεπε, προκειμένου να διασφαλίζεται η ασφάλεια δικαίου, αλλά είναι γενικές και αόριστες.²³⁰ Ο ενωσιακός νομοθέτης αρκείται στη γενική επίκληση των επιταγών των αρχών ισοδυναμίας στη παράγραφο 1 και αποτελεσματικότητας στις παραγράφους 3 και 4, ενώ κατά τα λοιπά παραπέμπει στις προβλέψεις του εθνικού δικαίου των κρατών μελών, παραβλέποντας την ιδιαίτερη φύση της ΕΕΕ ως μέσο διασυνοριακής συλλογής αποδείξεων, βασισμένο στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.²³¹ Επιπροσθέτως, ενώ προβλέπεται η υποχρέωση αλληλοενημέρωσης μεταξύ των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης σχετικά με τα ένδικα μέσα που ασκούνται κατά της έκδοσης ή της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης της ΕΕΕ, δεν υπάρχει ρητή πρόβλεψη ή κάποια ειδικότερη διάταξη – καίτοι θα έπρεπε – αναφορικά με τη δυνατότητα προσβολής της απόφασης αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ, όπως συμβαίνει με τα εντελλόμενα βάσει αυτής ερευνητικά μέτρα και την έκδοση αυτής. Όμως, κατά τη γνώμη μου, λαμβάνοντας υπόψη το γράμμα της διάταξης, που παρότι δεν το ρυθμίζει ρητά προβλέπει το καθήκον αλληλοενημέρωσης των αρχών έκδοσης και εκτέλεσης, καθώς και τη πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ στην υπόθεση Ganapozon II, τα κράτη μέλη θα πρέπει να προβλέπουν στο εθνικό τους δίκαιο τη δυνατότητα στον καθ' ου να προσβάλλει την απόφαση αναγνώρισης και εκτέλεσης της ΕΕΕ.

²²⁹ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 402, Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 2017, σελ. 170.

²³⁰ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 402.

²³¹ Βλ. Φουσακάρη Γ., Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Παρουσίαση των βασικών ρυθμίσεων του Ν. 4489/2017, The Art of Crime 11/2017.

Επίσης, σημαντικό κενό αποτελεί, εν προκειμένω, η μη ρητή πρόβλεψη ανασταλτικού αποτελέσματος ως προς τη διαβίβαση των αποδείξεων όσο εκκρεμεί η απόφαση σχετικά με ένδικο μέσο²³² και η μη ρητή πρόβλεψη της εκτελεστότητας της απόφασης επί ασκηθέντος ενδίκου μέσου κατά της ΕΕΕ.²³³ Εντούτοις, προβλέπεται ότι η ευδοκίμηση ενδίκου μέσου κατά της αναγνώρισης ή της εκτέλεσης μιας ΕΕΕ λαμβάνεται απλά υπόψη από το κράτος έκδοσης σύμφωνα με την εθνική του νομοθεσία. Αυτό όμως σημαίνει ότι και στη περίπτωση ευδοκίμησης του ενδίκου μέσου, είναι δυνατή η αποδεικτική αξιοποίηση των συλλεχθέντων αποδεικτικών στοιχείων από το κράτος έκδοσης, εφόσον αυτό είναι επιτρεπτό από το εθνικό του δίκαιο.²³⁴ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το δικαίωμα άσκησης ενδίκου μέσου να καθίσταται άνευ πρακτικής σημασίας.²³⁵ Ως εκ τούτου, όπως εύστοχα αναφέρει ο Αρβανίτης «De lege ferenda, γενομένου δεκτού του ενδίκου μέσου, τα αποδεικτικά μέσα που ήδη διαβιβάστηκαν στην αρχή έκδοσης – εφόσον δεν ανεστάλη η διαβίβασή τους κατ' άρθρο 13§2 της Οδηγίας - πρέπει να μην αξιοποιούνται στο κράτος έκδοσης και να επιστρέφονται στο κράτος εκτέλεσης».²³⁶ Γενικά κρίνεται σκόπιμη η απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης του συλλεχθέντος αποδεικτικού υλικού, σε περίπτωση παραβίασης θεμελιώδους δικονομικού δικαιώματος του καθ' ου η ΕΕΕ.²³⁷ Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η πρόβλεψη προσβολής των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ στο κράτος έκδοσης βαρύνεται με μειονεκτήματα ως προς τον θιγόμενο, καθώς θα πρέπει να

²³²Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 2017, σελ. 170, ο οποίος υποστηρίζει ότι θα έπρεπε να προβλέπεται η αναστολή διαβίβασης των αποδείξεων υποχρεωτικά και όχι προαιρετικά.

²³³Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 402, Φουσκαρίνης Γ., ό.π.

²³⁴Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 2017, σελ. 171.

²³⁵Βλ. Ruggeri S., Introduction to the Proposal of a European Investigation Order: Due Process Concerns and Open Issues, σε Ruggeri S. (επιμ.), Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe: Developments in EU Legislation and New Challenges for Human Rights-Oriented Criminal Investigations in Cross-border Cases, 2014, σελ. 22.

²³⁶Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 402.

²³⁷Βλ. αναλυτικά Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 398-401, αναφορικά με τη προβληματική της αποδεικτικής αξιοποίησης των συλλεγόμενων αποδεικτικών μέσων στο κράτος έκδοσης. Πρβλ. επίσης Klip A., Violations of Defence Rights' Directives, 2018, σελ. 278, ο οποίος, στο πεδίο παραβίασης των δικαιωμάτων υπεράσπισης, αναφέρει ότι σε περίπτωση που η απόκτηση ενός αποδεικτικού στοιχείου έγινε με παράνομο τρόπο, θεραπεία της παραβίασης θα μπορούσε να συνιστά η μη λήψη υπόψη του αποδεικτικού στοιχείου, είτε σε μερικές περιπτώσεις και τυχόν παράγωγου αποδεικτικού υλικού και σχετικών διαδικαστικών πράξεων.

αναζητήσει δικαστική προστασία σε μία έννομη τάξη με την οποία δεν είναι εξοικειωμένος.²³⁸

Ενόψει των ανωτέρω, οι ειδικότερες ρυθμίσεις για τη διασφάλιση αποτελεσματικών ενδίκων μέσων προστασίας στο θιγόμενο στα πλαίσια της ΕΕΕ επαφίενται στους εθνικούς νομοθέτες κάθε κράτους μέλους, στους οποίους παρέχεται ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο ενσωμάτωσης των σχετικών διατάξεων, με αποτέλεσμα να διαφέρει το επίπεδο προστασίας του θιγόμενου από κράτος σε κράτος. Εντούτοις, με τη βαρυσήμαντη απόφαση του ΔΕΕ *Gavanazon II*, αυτή η διακριτική ευχέρεια περιορίζεται πλέον σημαντικά, στο βαθμό που τίθενται συγκεκριμένες υποχρεώσεις στον εθνικό νομοθέτη, όπως αναλυτικά εκτέθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

2. Προτάσεις βελτίωσης της δικαστικής προστασίας του θιγόμενου στο θεσμό της ΕΕΕ

Σε αυτή τη συνάφεια, φαίνεται να αποτελεί γενική στάση του ενωσιακού νομοθέτη να μην προβαίνει σε εξειδίκευση των ενδίκων μέσων. Σε όλες τις οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα υπόπτου και κατηγορουμένου περιλαμβάνονται διατάξεις αναφορικά με τη παροχή αποτελεσματικών ενδίκων μέσων προστασίας στο θιγόμενο σε περίπτωση παραβίασης τους, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζεται περαιτέρω η έννοια του «αποτελεσματικού», παρέχοντας έτσι την ευελιξία στα κράτη μέλη να επιλέξουν τον τρόπο με τον οποίο θα εξασφαλίσουν το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου στο εσωτερικό τους δίκαιο. Αν και η επιλογή αυτή του ενωσιακού νομοθέτη θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από την αρχή της επικουρικότητας, μπορεί παράλληλα να έχει αρνητικές επιπτώσεις στον πυρήνα του δικαιώματος, καθώς: Πρώτον, δεν υπάρχει κοινή αντίληψη μεταξύ των κρατών ως προς τα μέτρα εφαρμογής και τις διαδικαστικές προϋποθέσεις των ενδίκων μέσων, όπως για παράδειγμα, αναφορικά με την διαδικασία, την πρόσβαση, τις

²³⁸ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., 2017, σελ. 170, Arena A., *The Rules on Legal Remedies: Legal Lacunas and Risks for Individual Rights*, σε: Ruggeri S. (επιμ.) *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe*, 2014, σελ. 113.

προθεσμίες, το κόστος, το τυχόν ανασταλτικό αποτέλεσμα κ.λπ.²³⁹ Δεύτερον, είναι λογικό ότι κράτη μέλη θα επιλέξουν την ελάχιστη δυνατή συμμόρφωση με τις απαιτήσεις της Οδηγίας αναφορικά με το εν λόγω δικαίωμα.²⁴⁰ Τρίτον, αφήνονται πάρα πολλά περιθώρια παρέμβασης στο ΔΕΕ για την ερμηνεία της έννοιας της αποτελεσματικότητας.²⁴¹

Καθίσταται λοιπόν επιτακτική η ανάγκη ανάπτυξης μιας θεωρητικής κοινής προσέγγισης της αποτελεσματικότητας των ενδίκων μέσων σε ενωσιακό επίπεδο.²⁴² Μια λύση θα μπορούσε να είναι η εκπόνηση ενός μη δεσμευτικού οδηγού ορθής πρακτικής με σεβασμό των εγχώριων ενδίκων μέσων μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης, ο οποίος θα βοηθά τα κράτη μέλη να συμμορφωθούν με τις υποχρεώσεις τους για την εφαρμογή των ρυθμίσεων αναφορικά με το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου, που απορρέουν από το πρωτογενές και παράγωγο δίκαιο της Ένωσης και το δίκαιο της ΕΣΔΑ.²⁴³ Μέσω του οδηγού θα αναδεικνύονται οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν την αποτελεσματική δικαστική προστασία, τα ειδικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ενδίκων μέσων στα πλαίσια συγκεκριμένων περιπτώσεων, καθώς επίσης και τα γενικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός αποτελεσματικού ενδίκου μέσου.²⁴⁴

Παράλληλα, δεν πρέπει να ξεχνάμε τη γενική αρχή, σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει δικαίωμα χωρίς ένδικο μέσο, καθώς ένα δικαίωμα υφίσταται μόνο στο βαθμό που θεραπεύεται η παραβίαση του.²⁴⁵ Το γεγονός ότι ένα δικαίωμα κατοχυρώνεται στο νόμο, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αυτό διασφαλίζεται στη πράξη από τα κράτη μέλη.²⁴⁶ Έτσι, ένα δικαίωμα καθίσταται άνευ πρακτικής σημασίας, στη περίπτωση που δεν προβλέπεται ένα κατάλληλο και αποτελεσματικό

²³⁹ Πρβλ. Costa Ramos V. et al., Improving Defence Rights, Including Available Remedies in and (or as a Consequence of) Cross-Border Criminal Proceedings, EuCrIm 3/2020, σελ. 243.

²⁴⁰ Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π.

²⁴¹ Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π.

²⁴² Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π.

²⁴³ Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π., όπου προτείνεται η εκπόνηση ενός οδηγού στα πλαίσια της ΕΕ αντίστοιχου με αυτόν του Συμβουλίου της Ευρώπης: Guide to good practice in respect of domestic remedies, Council of Europe, 2013.

²⁴⁴ Βλ. Guide to good practice in respect of domestic remedies, ό.π., σελ. 5.

²⁴⁵ Πρβλ. Soo A., Potential Remedies for Violation of the Right to Counsel in Criminal Proceedings: Article 12 of the Directive 2013/48/EU (22 October 2013) and its Output in National Legislation, EuCLR 2016/3, σελ. 292.

²⁴⁶ Πρβλ. Soo A., ό.π., σελ. 292.

ένδικο μέσο σε περίπτωση παραβίασης του.²⁴⁷ Σε κάθε περίπτωση, όπως εύστοχα υποστηρίζεται, η ιδιαιτερότητα των δικονομικών κανόνων συνίσταται στις κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασης τους, καθώς χωρίς την πρόβλεψη κυρώσεων η φύση του κανόνα μεταβάλλεται από διαταγή, η οποία πρέπει να εφαρμόζεται, σε κατευθυντήρια γραμμή ή πρόταση, η οποία μπορεί και να αγνοηθεί από τον αποδέκτη.²⁴⁸

Ως εκ τούτου, έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι θα πρέπει να αντιμετωπιστεί η προβληματική αυτή με τη δημοσίευση Πράσινης Βίβλου από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφορικά με τα ένδικα μέσα για τα δικονομικά δικαιώματα, τόσο για το δικονομικό σκέλος, όσο για το ουσιαστικό σκέλος.²⁴⁹ Αναφορικά με τα δικονομικά ένδικα μέσα, ήτοι τη πρόβλεψη των ελάχιστων προϋποθέσεων προκειμένου να εξασφαλιστεί αποτελεσματικός δικαστικός έλεγχος σχετικά με εικαζόμενες παραβιάσεις των ενωσιακών δικαιωμάτων, στόχος είναι η πρόταση επαρκών και ευέλικτων προτύπων, ώστε να είναι εφικτή η υιοθέτηση τους από τα εθνικά ποινικοδικονομικά συστήματα των κρατών μελών, χωρίς να διαταράσσεται η θεσμική τους ισορροπία.²⁵⁰ Όσον αφορά το ουσιαστικό περιεχόμενο των ενδίκων μέσων, δηλαδή τη κατάλληλη παρεχόμενη θεραπεία της παραβίασης, θα πρέπει να εξασφαλίζεται η επαναφορά των πραγμάτων στη προτέρα κατάσταση προκειμένου να είναι αποτελεσματικά.²⁵¹ Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση παραβίασης του

²⁴⁷ Πρβλ. Soo A., ό.π.

²⁴⁸ Βλ. Caianello M., To Sanction (or not to Sanction) Procedural Flaws at EU Level?, 2018, σελ. 2-3.

²⁴⁹ Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π., σελ. 243.

²⁵⁰ Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π.. Ως παραδείγματα ελάχιστων απαιτήσεων αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου αναφέρονται ενδεικτικά η αναγκαιότητα θέσπισης ένδικου μέσου, ο δικαστικός χαρακτήρας της αρμόδιας αρχής, η απαίτηση δικαιοδοσίας της εν λόγω δικαστικής αρχής να θεραπεύει τη παραβίαση δικαιώματος της Ένωσης και η παράταση των εθνικών προθεσμιών σε περίπτωση διασυννοριακής υπόθεσης. Πρβλ. Allegrezza S. And Covolo V., Conclusions, in: Allegrezza S. and Covolo V., Effective Defence Rights in Criminal Proceedings, 2018, σελ. 502-507, για την αναλυτική περιγραφή των απαιτήσεων αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου.

²⁵¹ Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π., σελ. 243. Πρβλ. Soo A., ό.π., σελ. 307, όπου υποστηρίζει ομοίως την άποψη, στα πλαίσια του δικαιώματος σε συνήγορο, ότι ένα ένδικο μέσο είναι αποτελεσματικό «μόνο εάν αποσκοπεί στην αποκατάσταση της θέσης του προσώπου στην οποία θα βρισκόταν εάν δεν είχε σημειωθεί η παραβίαση», όμως αυτό «μειώνει σημαντικά τον κατάλογο των μέσων έννομης προστασίας, δεδομένου ότι είναι ελάχιστα εκείνα που έχουν τέτοια δυνατότητα», αναφέροντας τον «κανόνα του αποκλεισμού» και την «επανάληψη της δίκης». Στη συνέχεια, αφού, όπως αναφέρει, ο προσδιορισμός της αρχικής κατάστασης είναι δύσκολος και η πλήρης αποκατάσταση σχεδόν αδύνατη, εστιάζει στον καθορισμό προληπτικών ενδίκων μέσων.

δικαιώματος ενός προσώπου, δεν αρκεί μόνο ένα εξωδικαστικό μέσο αντισταθμιστικού χαρακτήρα, όπως η παροχή αποζημίωσης, αλλά πρέπει επιπροσθέτως να παρέχεται η δυνατότητα στο θιγόμενο ήδη στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας να αιτηθεί την αποκατάσταση της θέσης του.²⁵²

Έχουν διατυπωθεί διάφορες προτάσεις αναφορικά με τη βελτίωση της νομοθεσίας στο τομέα των ενδίκων μέσων, τόσο σε εθνικό όσο και ενωσιακό επίπεδο.²⁵³ Επιπροσθέτως, μέσω της Πράσινης Βίβλου θα μπορούσε να γίνει μια αξιολόγηση αντίκτυπου της θέσπισης ενδίκων μέσων σε περίπτωση παραβίασης των δικονομικών δικαιωμάτων υπόπτου και κατηγορουμένου, και εν συνεχεία, να ανοίξει ενδεχομένως ο δρόμος για μια νομοθετική πρόταση οδηγίας για το τομέα αυτό.²⁵⁴

Συμπερασματικά, η προαναφερθείσα από τη θεωρία πρόταση αναφορικά με την έκδοση πράσινης βίβλου ως πρώτο βήμα, και εν συνεχεία, τη πρόταση οδηγίας για το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου για τα δικονομικά δικαιώματα υπόπτου και κατηγορουμένου, έχει πρακτική σημασία εν προκειμένω, καθώς το ρυθμιστικό πεδίο της οδηγίας αυτής θα μπορούσε να περιλαμβάνει και ένδικα μέσα στο θεσμό της ΕΕΕ.

Πράγματι, η θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων στο τομέα των ενδίκων μέσων, θα συμβάλλει στην αποτελεσματική κατοχύρωση του δικαιώματος της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας στους κόλπους της Ένωσης και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στα ποινικοδικονομικά συστήματα των κρατών μελών, αναγκαία προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητα των διασυνοριακών ερευνών και τη λειτουργία του συστήματος δικαστικής συνεργασίας. Όμως, δεν πρέπει να λησμονείται ότι για το προσδιορισμό του όρου «αποτελεσματικού» ενδίκου μέσου, υπάρχει μεγάλος αριθμός αποφάσεων τόσο του ΔΕΕ ως προς την ερμηνεία του άρθρου 47 ΧΘΔΕΕ, όσο και του ΕΔΔΑ ως προς την ερμηνεία του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ, όπως αναλυτικά εκτέθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Κατά συνέπεια, οι εθνικοί νομοθέτες των κρατών μελών οφείλουν κατά την ενσωμάτωση των διατάξεων της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ αναφορικά με τα ένδικα

²⁵² Πρβλ. Costa Ramos V. et al., ό.π., σελ. 243.

²⁵³ Πρβλ. Allegrezza S. and Covoilo V., ό.π., σελ. 508-512.

²⁵⁴ Βλ. Costa Ramos V. et al., ό.π., σελ. 244.

μέσα, να λάβουν υπόψη τους τη προαναφερθείσα νομολογία του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ, όπως έκανε και το ΔΕΕ στη πρόσφατη βαρυσήμαντη απόφαση του στην υπόθεση Gavanozon II, το οποίο ερμήνευσε το άρθρο 14 της Οδηγίας υπό το πρίσμα των άρθρων 47 ΧΘΔΕΕ και 13 ΕΣΔΑ, τροποποιώντας ανάλογα την εθνική τους νομοθεσία εφόσον χρειάζεται, προκειμένου να επιτευχθεί η εναρμόνιση του εθνικού τους δικαίου με το ενωσιακό στο τομέα αυτό, εγκαταλείποντας τη μέχρι τώρα συνήθη πρακτική τους, ήτοι της αυτούσιας ενσωμάτωσης των διατάξεων της οδηγίας.

Κεφάλαιο πέμπτο

Η ενσωμάτωση του άρθρου 14 της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη

Το άρθρο 14 της Οδηγίας για τα ένδικα μέσα ενσωματώθηκε στην ημέτερη έννομη τάξη με το άρθρο 16 του Ν. 4489/2017 της 21.09.2017.

1. Η διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017

Στη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017, με την οποία μεταφέρθηκε στο εθνικό μας δίκαιο η παράγραφος 1 του άρθρου 14 της Οδηγίας, ορίζεται ότι «Για ερευνητικά μέτρα για τα οποία εκδίδεται ΕΕΕ, μπορούν να ασκηθούν ένδικα βοηθήματα και ένδικα μέσα που προβλέπονται στην ελληνική νομοθεσία και εντός των προθεσμιών που αντίστοιχα τάσσονται.». Δηλαδή προβλέπεται ρητά η δυνατότητα άσκησης των προβλεπόμενων στην εσωτερική μας νομοθεσία ενδίκων μέσων και βοηθημάτων κατά των ερευνητικών μέτρων για τα οποία εκδίδεται μια ΕΕΕ και σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στο εσωτερικό μας δίκαιο προϋποθέσεις για την άσκηση τους. Ο θιγόμενος από την εκτέλεση κάποιου ερευνητικού μέτρου, όταν η Ελλάδα είναι το κράτος εκτέλεσης, θα έχει τη δυνατότητα να αιτηθεί αντίστοιχη προστασία με αυτή που θα δικαιούταν σε μια εγχώρια διαδικασία.²⁵⁵

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο Έλληνας νομοθέτης – ορθώς²⁵⁶ – κάνει λόγο τόσο για ένδικα μέσα, όσο και για ένδικα βοηθήματα, που προβλέπονται στο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Όμως, με τη χρήση του όρου «ένδικα μέσα» νοούνται τα «οιονεί» ένδικα μέσα, και όχι τα «γνήσια», διότι με την άσκηση τους επιδιώκεται η ακύρωση της ΕΕΕ, ήτοι η ανατροπή των εννόμων συνεπειών της, και όχι η

²⁵⁵ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 170.

²⁵⁶ Βλ. Πρακτικά της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης επί του νομοσχεδίου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 6.9.2017, όπου αναφέρεται ότι «Δεδομένου ότι στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο προβλέπονται, αφενός, ένδικα βοηθήματα και, αφετέρου, ένδικα μέσα, τα οποία υπάγονται στον όρο legal remedies της οδηγίας, ορθώς στις παραγράφους 1 και 3 του άρθρου 16 του σχεδίου νόμου έχουν συμπεριληφθεί και οι δύο όροι.», Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 374.

εξαφάνιση της εντολής ως συλλογιστική-διαγνωστική πράξη, καθώς στερείται των χαρακτηριστικών αυτών.²⁵⁷

Όμως, εν προκειμένω, όπως και στην αντίστοιχη διάταξη της Οδηγίας, διασφαλίζονται στον καθ' ου ένδικα μέσα και βοηθήματα αποκλειστικά κατά των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων, και όχι κατά της έκδοσης, αναγνώρισης ή εκτέλεσης της ΕΕΕ καθ' εαυτήν.²⁵⁸ Όπως προκύπτει από την αιτιολογική έκθεση του εθνικού νόμου ενσωμάτωσης, η εν λόγω ρύθμιση εφαρμόζεται είτε η Ελλάδα είναι κράτος έκδοσης είτε κράτος εκτέλεσης.²⁵⁹ Εντούτοις, σύμφωνα με την Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, με την εν λόγω διάταξη δεν εξειδικεύονται τα ένδικα βοηθήματα που επιτρέπονται βάσει της ελληνικής νομοθεσίας κατά των ερευνητικών μέτρων για την εκτέλεση των οποίων εκδίδεται η ΕΕΕ.²⁶⁰

Παρά ταύτα, με την εν λόγω διάταξη προβλέπεται ρητά η εξομοίωση της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας του θιγόμενου κατά τη διασυνοριακή συλλογή αποδείξεων στα πλαίσια του θεσμού της ΕΕΕ με αυτή που παρέχεται σε εγχώριες διαδικασίες, μια λύση που μέχρι προσφάτως συναγόταν μόνο ερμηνευτικά.²⁶¹

2. Η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017

Σύμφωνα με τη παράγραφο 2, με την οποία ενσωματώθηκε η παράγραφος 2 του άρθρου 14 της Οδηγίας, «Η έκδοση της ΕΕΕ μπορεί να προσβληθεί για ουσιαστικούς λόγους μόνον ενώπιον αρμοδίων αρχών του κράτους έκδοσης, υπό τον όρο τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ελλάδα.». ²⁶² Στην εν λόγω διάταξη

²⁵⁷ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 89, πλαγ. 18. Για την έννοια των ενδίκων μέσων, ενδίκων βοηθημάτων και οιονεί ενδίκων μέσων αναλυτικά και τις διαφορές αυτών βλ. Παπαδαμάκης Α., Ποινική δικονομία – Η δομή της ποινικής δίκης, 2019, σελ. 495-496, πλαγ. 744-745, και Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 2012, σελ. 233-238 και 241, πλαγ. 347-354 και 360.

²⁵⁸ Βλ. Τσόλκα Ό. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 83 πλαγ. 1 και σελ. 89 πλαγ. 19.

²⁵⁹ Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017.

²⁶⁰ Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί του νομοσχεδίου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 18.09.2017.

²⁶¹ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 170.

²⁶² Βλ. την Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017, σύμφωνα με την οποία «Περαιτέρω, όταν προβάλλονται ουσιαστικοί λόγοι, το ένδικο μέσο μπορεί να ασκηθεί μόνον

ενσωμάτωσης επαναλαμβάνονται τα οριζόμενα στη παράγραφο 2 του άρθρου 14 της Οδηγίας, και κατά συνέπεια, σχετικώς ισχύουν όσα έχουν εκτεθεί στο οικείο κεφάλαιο.²⁶³ Ωστόσο, παρατηρείται ότι η εφαρμογή της εν λόγω διάταξης προϋποθέτει ότι η Ελλάδα είναι το κράτος εκτέλεσης²⁶⁴.

Πρόκειται για μια αρκετά γενική ρύθμιση, η οποία αφήνει ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στις αρμόδιες ελληνικές δικαστικές αρχές, εάν κρίνουν ότι θίγεται είτε ότι υφίσταται κίνδυνος να θιγεί θεμελιώδες δικαίωμα του καθ' ου η εκδοθείσα από άλλο κράτος μέλος ΕΕΕ, να δεχθούν – ως οφείλουν – το ένδικο μέσο που ασκείται ενώπιον τους για τη προσβολή των σχετιζόμενων με τη παραβίαση ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ.²⁶⁵ Η εν λόγω υποχρέωση είναι συμβατή με το άρθρο 47 εδ. α' του ΧΟΔΕΕ και με το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ.²⁶⁶

3. Η διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017

Βάσει της διάταξης της παραγράφου 3, «Εφόσον δεν τίθεται σε κίνδυνο η εμπιστευτικότητα της έρευνας, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 21, οι ελληνικές αρχές παρέχουν έγκαιρα τις πληροφορίες σχετικά με τη δυνατότητα άσκησης ένδικων βοηθημάτων και ένδικων μέσων βάσει της ελληνικής νομοθεσίας, με σκοπό τη διασφάλιση της αποτελεσματικής τους άσκησης.». Στην εν λόγω διάταξη επαναλαμβάνονται τα οριζόμενα στην Οδηγία σχεδόν αυτούσια, και κατά συνέπεια, σχετικώς ισχύουν όσα έχουν εκτεθεί στο οικείο κεφάλαιο.²⁶⁷ Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Στην παράγραφο 3 ορίζεται πως οι ελληνικές αρχές που εκδίδουν ή πρόκειται να εκτελέσουν την ΕΕΕ θα πρέπει να ενημερώνουν για τη δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου ή ενδίκου βοηθήματος, καθώς και για την άσκηση των δικαιωμάτων του άρθρου 99Α ΚΠΔ, αρκεί τούτο να μην προκαλεί κίνδυνο σε διεξαγόμενη έρευνα».²⁶⁸ Το άρθρο 99Α του προϋσχύοντος

ενώπιον του κράτους έκδοσης, ενώ θα πρέπει, παράλληλα, να διασφαλίζεται η τήρηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στο κράτος εκτέλεσης (παρ. 2)».

²⁶³ Βλ. κεφάλαιο 2 υποκεφάλαιο 2.

²⁶⁴ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 83 πλ.αγ. 2.

²⁶⁵ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 84 πλ.αγ. 3.

²⁶⁶ Βλ. ανωτέρω κεφάλαιο 3.

²⁶⁷ Βλ. κεφάλαιο 2 υποκεφάλαιο 3.

²⁶⁸ Βλ. την Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017.

ΚΠΔ, που αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση, αντιστοιχεί στα άρθρα 95 «Δικαίωμα σε ενημέρωση» και 96 «Χορήγηση εγγράφου περί των δικαιωμάτων» του ισχύοντος ΚΠΔ, αναφορικά με το δικαίωμα ενημέρωσης του υπόπτου ή του κατηγορουμένου για τα δικαιώματά του.

4. Η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017

Στη παράγραφο 4, με την οποία μεταφέρθηκε αυτούσια στην εσωτερική μας έννομη τάξη η παράγραφος 4 του άρθρου 14 της Οδηγίας, προβλέπεται ότι «Η προθεσμία για την άσκηση ενδίκου μέσου είναι ίδια με αυτή που προβλέπεται σε παρόμοια εσωτερική υπόθεση και εφαρμόζεται κατά τρόπο που εγγυάται την αποτελεσματική του άσκηση από τα ενδιαφερόμενα μέρη.²⁶⁹ Συναφώς ισχύουν όσα αναπτύχθηκαν στην οικεία θέση²⁷⁰.

Όπως προαναφέρθηκε στην ανάλυση των παραγράφων 3 και 4 του άρθρου 14 της Οδηγίας²⁷¹, εναπόκειται στους εθνικούς νομοθέτες και στους εθνικούς δικαστές να εξασφαλίσουν την δυνατότητα αποτελεσματικής άσκησης των ενδίκων μέσων στους θιγόμενους. Ωστόσο, ο Έλληνας νομοθέτης στις παραγράφους 3 και 4 του νόμου ενσωμάτωσης αρκέστηκε σε μια σχεδόν αυτούσια μεταφορά των σχετικών διατάξεων, παραπέμποντας γενικά στα ισχύοντα στην ελληνική νομοθεσία, με αποτέλεσμα η «αποτελεσματικότητα» αυτών να υπόκειται τελικά στη κρίση του ΔΕΕ.²⁷²

Επιπροσθέτως, στην παρούσα διάταξη ενσωμάτωσης χρησιμοποιείται αυτούσιος ο όρος «ενδιαφερόμενα μέρη», όπως και στην αντίστοιχη διάταξη της Οδηγίας, χωρίς να διευκρινίζεται, ούτε εν προκειμένω, ούτε και στις λοιπές διατάξεις του Ν. 4489/2017, ποια πρόσωπα καθίστανται φορείς του δικαιώματος άσκησης ενδίκου μέσου ή βοηθήματος κατά της ίδιας της ΕΕΕ και κατά των διατασσόμενων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων.

²⁶⁹ Βλ. την Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017, σύμφωνα με την οποία «Η προθεσμία άσκησης ενδίκου μέσου και τα αποτελέσματα της είναι ταυτόσημη με την τηρούμενη σε παρόμοια εσωτερική υπόθεση (παρ. 4)».

²⁷⁰ Βλ. κεφάλαιο 2 υποκεφάλαιο 4.

²⁷¹ Βλ. κεφάλαιο 2 υποκεφάλαια 3 και 4.

²⁷² Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 381.

Καταρχήν, φορείς του δικαιώματος αποτελούν οι ύποπτοι²⁷³ και οι κατηγορούμενοι²⁷⁴, τόσο στη περίπτωση που τα εντελλόμενα ερευνητικά μέτρα στρέφονται ευθέως κατά αυτών, όσο και στη περίπτωση που στρέφονται κατά τρίτων, καθώς τα αποδεικτικά στοιχεία που θα συγκεντρωθούν πρόκειται να αξιοποιηθούν αποδεικτικά στα πλαίσια των σε βάρος τους ποινικών διαδικασιών²⁷⁵, και όχι μόνο *in bonam partem*, αλλά και *in malam partem*²⁷⁶. Επιπλέον, φορείς του δικαιώματος πρέπει να θεωρούνται και τα θύματα-παθόντες των εγκλημάτων που διερευνώνται με την ΕΕΕ, κατ' εφαρμογή της αρχής της ισότητας των όπλων, οι οποίοι έχουν δηλώσει παράσταση προς υποστήριξη της κατηγορίας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 63 επ. και 82 επ. ΚΠΔ, προκειμένου να έχουν την ιδιότητα του διαδίκου, καθότι ενδέχεται η εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου να βλάψει τα δικαιώματα τους στην υποστήριξη της κατηγορίας και στην αξίωση αποζημίωσης.²⁷⁷ Τέλος, στην προστατευτική εμβέλεια του δικαιώματος εμπíπτουν και τα τρίτα μέρη, τα οποία αφορούν τα ερευνητικά μέτρα, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν άμεσο έννομο συμφέρον, όπως επί παραδείγματι ο ιδιοκτήτης της οικίας, όπου πρόκειται να διεξαχθεί κατ' οίκον έρευνα.²⁷⁸ Συνεπώς, συνάγεται το συμπέρασμα ότι το

²⁷³ Κατ' άρθρο 70 παρ. 1 ΚΠΔ.

²⁷⁴ Κατ' άρθρο 72 ΚΠΔ.

²⁷⁵ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 88 πλ. 17 και την εκεί υποσημείωση 352.

²⁷⁶ Βλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Βοτ της 11.4.2019 στην υπόθεση C-324/17, Ivan Gavanozon, σκέψη 107 «Όσον αφορά το πρόσωπο κατά του οποίου έχει απαγγελθεί ποινική κατηγορία, το οποίο όμως δεν αφορούν τα μέτρα συλλογής αποδείξεων που αναφέρει η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, δεδομένου ότι τα μέτρα αυτά μπορούν να θίξουν τα συμφέροντά του στο πλαίσιο της επίμαχης διαδικασίας, καθόσον, για παράδειγμα, τα στοιχεία που συνελέγησαν μπορούν να συνιστούν απόδειξη εις βάρος του, το πρόσωπο αυτό είναι επίσης «ενδιαφερόμενο μέρος» κατά την έννοια της οδηγίας αυτής.».

²⁷⁷ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 88 πλ. 17 και τις εκεί υποσημειώσεις 353-354.

²⁷⁸ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 88 πλ. 17. Βλ. Απόφαση ΔΕΕ της 11.11.2021, C-852/19, Ivan Gavanozon, σκ. 32-33 «Κατά συνέπεια, κάθε πρόσωπο που επιθυμεί να επικαλεστεί την προστασία που του παρέχουν οι διατάξεις αυτές στο πλαίσιο ευρωπαϊκής εντολής έρευνας με αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατασχέσεως πρέπει να έχει δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Το δικαίωμα αυτό σημαίνει κατ' ανάγκην ότι τα πρόσωπα τα οποία αφορούν τέτοια μέτρα έρευνας θα έχουν στη διάθεσή τους πρόσφορα μέσα ένδικης προστασίας συνεπαγόμενα τη δυνατότητα, αφενός, να αμφισβητήσουν το σύννομο και την αναγκαιότητα των εν λόγω μέτρων καθώς και, αφετέρου, να ζητήσουν κατάλληλη επανόρθωση αν τα μέτρα αυτά διατάχθηκαν ή εκτελέστηκαν παρανόμως. Εναπόκειται στα κράτη μέλη να προβλέπουν στην εσωτερική έννομη τάξη τους τα αναγκαία προς τούτο μέσα ένδικης προστασίας» και σκέψεις 46-47, και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek της 29.04.2021 στην υπόθεση C-852/19, Ivan Gavanozon, σκέψη 52 όπου αναφέρει ότι «Η αυστηρή τήρηση των

δικαίωμα άσκησης ενδίκου μέσου, προς αμφισβήτηση της αναγκαιότητας και του σύννομου της ΕΕΕ, διαθέτει ο καθ' ου, ήτοι κάθε πρόσωπο το οποίο αφορούν τα εντελλόμενα βάσει αυτής ερευνητικά μέτρα, καθώς επίσης και ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ή ο παθών, στη περίπτωση που δεν τους αφορούν άμεσα τα ερευνητικά μέτρα, αλλά θίγονται τα συμφέροντα τους από αυτά.

5. Η διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017

Σύμφωνα με τη παράγραφο 5 «Οι αρχές έκδοσης και εκτέλεσης ενημερώνουν η μία την άλλη, σχετικά με τα ένδικα μέσα που μπορούν να ασκηθούν κατά της έκδοσης ή αναγνώρισης ή εκτέλεσης ΕΕΕ.».²⁷⁹ Με την εν λόγω διάταξη ενσωματώθηκε αυτούσια η παράγραφος 5 του άρθρου 14 της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη, και συνεπώς, παραπέμπω σε όσα έχουν εκτεθεί στην οικεία θέση.²⁸⁰ Παρατηρείται, όμως, ότι, όπως και στη παράγραφο 4 του άρθρου 16 του νόμου ενσωμάτωσης, έτσι και εδώ, γίνεται αναφορά μόνο στα ένδικα μέσα, ενώ παραλήφθηκε εσφαλμένα ο όρος «ένδικα βοηθήματα».²⁸¹

Εν όψει των ανωτέρω, με την εν λόγω διάταξη προβλέπεται η άσκηση προσφυγής ευθέως κατά της ΕΕΕ και της απόφασης περί αναγνώρισης-εκτέλεσης

εγγυήσεων αυτών είναι, ενδεχομένως, πολύ πιο σημαντική για τους τρίτους που μετέχουν στις εθνικές ποινικές διαδικασίες. ... σε αντίθεση με τα πρόσωπα που κατηγορούνται ή διώκονται, αυτοί οι τρίτοι ενδέχεται να μην απολαύουν κανενός δικαιώματος σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας ή να μην έχουν τη δυνατότητα προσβολής της νομιμότητας των ερευνητικών μέτρων, τουλάχιστον εμμέσως, ζητώντας, για παράδειγμα, την εξαίρεση των αποδεικτικών στοιχείων που συνελέγησαν ή προσβάλλοντας την οριστική απόφαση».

²⁷⁹Βλ. την Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017, σύμφωνα με την οποία «Η αρχή εκτέλεσης ενημερώνεται από την αρχή έκδοσης, και το αντίστροφο, για τα ένδικα μέσα που ασκούνται σε περίπτωση προσβολής μιας ΕΕΕ (παρ. 5)».

²⁸⁰Βλ. κεφάλαιο 2 υποκεφάλαιο 5.

²⁸¹Βλ. Πρακτικά της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης επί του νομοσχεδίου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 6.9.2017, όπου είχε αναφερθεί ότι για λόγους πληρότητας έπρεπε να συμπληρωθεί., βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 86, υποσημείωση 347, όπου επισημαίνεται ότι στο πεδίο εφαρμογής των ρυθμίσεων των παραγράφων 4 και 5 του άρθρου 16 εμπίπτουν κατ' αναλογία και τα ένδικα βοηθήματα. Κατά τη γνώμη της γράφουσας, μάλλον εκ παραδρομής παραλήφθηκε ο όρος «ένδικα βοηθήματα» εν προκειμένω από τον Έλληνα νομοθέτη, καθώς στη παράγραφο 7 του ίδιου άρθρου αναφέρει ρητά «ένδικο μέσο ή βοήθημα κατά της αναγνώρισης ή εκτέλεσης μιας ΕΕΕ».

της.²⁸² Δεδομένου, όμως, του γεγονότος ότι με τα ένδικα βοηθήματα ζητείται η επανάληψη της εκάστοτε δικαστικής κρίσης, με την οποία αναγνωρίζεται και εκτελείται η ΕΕΕ, από το ίδιο δικαστικό όργανο που την εξέδωσε, με σκοπό την μεταρρύθμιση είτε την ανάκληση αυτής, κρίνεται σκόπιμη η πρόβλεψη ενδίκου μέσου κατά της απόφασης αυτής, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η επανάκριση της από ανώτερο δικαστικό όργανο, με σκοπό την ακύρωση αυτής.²⁸³

6. Η διάταξη της παραγράφου 6 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017

Βάσει της ρύθμισης της παραγράφου 6, με την οποία μεταφέρθηκε αυτούσια στο εσωτερικό μας δίκαιο η παράγραφος 6 του άρθρου 14 της Οδηγίας, «Τυχόν νομική αμφισβήτηση δεν αναστέλλει την εκτέλεση του ερευνητικού μέτρου, εκτός αν αυτό προβλέπεται ρητά από το ελληνικό δίκαιο.». Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου «Στην παράγραφο 6 ορίζεται η κατά κανόνα μη ανασταλτική δύναμη του ασκηθέντος ενδίκου μέσου ή βοηθήματος, εκτός αν προβλέπεται ρητώς από την ελληνική έννομη τάξη».²⁸⁴

7. Η διάταξη της παραγράφου 7 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017

Στη παράγραφο 7 του άρθρου 16, με την οποία ενσωματώθηκε στην εσωτερική μας νομοθεσία η παράγραφος 7 του άρθρου 14 της Οδηγίας, ορίζεται ότι «Αν ένδικο μέσο ή βοήθημα κατά της αναγνώρισης ή εκτέλεσης μιας ΕΕΕ γίνει δεκτό, λαμβάνεται υπόψη σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο. Βάσει των εθνικών δικονομικών κανόνων, οι ελληνικές αρχές διασφαλίζουν ότι σε ποινικές διαδικασίες στο κράτος έκδοσης, τα δικαιώματα υπεράσπισης και δίκαιης δίκης γίνονται σεβαστά κατά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν δυνάμει ΕΕΕ.».²⁸⁵ Σχετικώς ισχύουν όσα αναλυτικά αναπτύχθηκαν στο οικείο υποκεφάλαιο.²⁸⁶

²⁸² Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 89 πλ. 19.

²⁸³ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., Παπαδαμάκης Α., ό.π., σελ. 496, πλ. 745, αναλυτικά για την έννοια των οιονεί ενδίκων μέσων και ενδίκων βοηθημάτων και τις διαφορές αυτών.

²⁸⁴ Βλ. την Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017.

²⁸⁵ Βλ. την Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017, σύμφωνα με την οποία «Αν γίνει αποδεκτό ένα ένδικο μέσο, αυτό αναγνωρίζεται από το κράτος έκδοσης, σύμφωνα με το

Ειδικότερα, αναφορικά με το πρώτο εδάφιο της εν λόγω ρύθμισης, ο Έλληνας νομοθέτης δεν διευκρινίζει πώς ακριβώς λαμβάνεται υπόψη από το ελληνικό δίκαιο τυχόν ευδοκίμηση του ασκηθέντος ενδίκου μέσου. Όπως προαναφέρθηκε και στην οικεία θέση, για την αποτελεσματική εφαρμογή του νόμου ενσωμάτωσης, σε περίπτωση που οι ελληνικές δικαστικές αρχές έκδοσης έχουν λάβει γνώση ότι το ασκηθέν ένδικο μέσο κατά της ΕΕΕ έχει γίνει δεκτό, και εφόσον έχουν ήδη διαβιβασθεί σε αυτές τα συλλεχθέντα από την εκτέλεση της ΕΕΕ αποδεικτικά στοιχεία, στα πλαίσια της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, κρίνεται σκόπιμο να διαβεβαιώσουν τις αρχές εκτέλεσης ότι τα διαβιβασθέντα αποδεικτικά στοιχεία δεν θα ληφθούν υπόψη στην εκκρεμούσα ενώπιον τους ποινική δίκη.²⁸⁷ Περαιτέρω, στη πράξη, δυνάμει της κατοχυρωμένης στις διατάξεις του άρθρου 177 ΚΠΔ αρχής της ηθικής απόδειξης, τα αποδεικτικά στοιχεία που έχουν τεθεί εκτός δικογραφίας ως παρανόμως κτηθέντα, και δη αυτά που είναι εις βάρος του κατηγορουμένου, έστω και άρρητα, θα πρέπει να μην αξιοποιηθούν αποδεικτικά από τις ελληνικές δικαστικές αρχές.²⁸⁸

Εν προκειμένω, στην Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, αναφορικά με τη παράγραφο 7 του άρθρου 16 είχε παρατηρηθεί, ότι θα ήταν νομοτεχνικά ορθότερο και σύμφωνο με τη παράγραφο 7 του άρθρου 14 της Οδηγίας, το α' εδάφιο να είχε διατυπωθεί ως εξής: «Αν ένδικο μέσο ή βοήθημα κατά της αναγνώρισης ή εκτέλεσης μιας ΕΕΕ γίνει δεκτό στο κράτος εκτέλεσης, και η Ελλάδα είναι το κράτος έκδοσης, λαμβάνεται υπόψη σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο», και το β' εδάφιο να είχε διατυπωθεί ως εξής: «Όταν η Ελλάδα είναι κράτος εκτέλεσης, οι ελληνικές αρχές, υπό την επιφύλαξη των εθνικών δικονομικών κανόνων, διασφαλίζουν ότι, κατά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων που συγκεντρώθηκαν δυνάμει μίας ΕΕΕ, τα δικαιώματα της υπεράσπισης γίνονται

εθνικό του δίκαιο. Επιπλέον, με βάση το εσωτερικό δικονομικό δίκαιο, πρέπει να διασφαλίζεται, σε οποιαδήποτε ποινική υπόθεση στο κράτος έκδοσης, ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης και της αρχής της δίκαιης δίκης κατά την εκτίμηση των αποδείξεων, που συλλέχθηκαν βάσει μιας ΕΕΕ (παρ. 7)».

²⁸⁶ Βλ. κεφάλαιο 2 υποκεφάλαιο 7.

²⁸⁷ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 87, πλ. 15.

²⁸⁸ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 87, πλ. 15.

σεβαστά σε ποινικές διαδικασίες στο κράτος έκδοσης».²⁸⁹ Ωστόσο, από τη διατύπωση του πρώτου εδαφίου στο νόμο ενσωμάτωσης, συνάγεται ότι θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη η ευδοκίμηση ενδίκου μέσου ή ενδίκου βοηθήματος «σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο», ακόμη και στις περιπτώσεις που κράτος έκδοσης της ΕΕΕ είναι άλλο κράτος μέλος.²⁹⁰ «Αν, όμως, γίνει δεκτή μια τέτοια ερμηνεία, η ελληνική αρχή εκτέλεσης θα υπεισέρχεται – δίχως επαρκή εκ της Οδηγίας νομιμοποίηση – στις εσωτερικές υποθέσεις του κράτους έκδοσης», όπως εύστοχα επισημαίνουν η Τσόλκα και ο Αρβανίτης, κάτι το οποίο θα είχε αποφευχθεί εάν η διάταξη είχε ενσωματωθεί όπως προτάθηκε στην ανωτέρω Έκθεση.²⁹¹ Παράλληλα, θα ήταν σκόπιμη η υιοθέτηση της πρότασης της Έκθεσης και ως προς το δεύτερο εδάφιο, για λόγους ομοίως ασφάλειας δικαίου, ώστε να καθίσταται σαφές ότι τυγχάνει εφαρμογής στη περίπτωση που η Ελλάδα είναι το κράτος εκτέλεσης.²⁹² Δηλαδή, επειδή το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 7 του άρθρου 14 της Οδηγίας γεννά υποχρεώσεις προς το κράτος έκδοσης και το δεύτερο εδάφιο προς το κράτος εκτέλεσης, θα πρέπει να διευκρινίζεται στις αντίστοιχες ρυθμίσεις του Ν. 4489/2017 ότι το πρώτο εδάφιο εφαρμόζεται όταν η Ελλάδα είναι κράτος έκδοσης και το δεύτερο εδάφιο όταν η Ελλάδα είναι κράτος εκτέλεσης. Όμως, παρότι κρίνεται ορθή η ως άνω παρατήρηση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής αναφορικά με τη διατύπωση της εν λόγω παραγράφου, και η υιοθέτηση της θα συνέβαλε στην αποφυγή παρερμηνειών, εντούτοις δεν ελήφθη υπόψη από τον Έλληνα νομοθέτη.

Από την άλλη πλευρά, αναφορικά με το δεύτερο εδάφιο της εν λόγω ρύθμισης, θα πρέπει να αποτιμηθεί θετικά το γεγονός ότι, παρότι στο κείμενο της Οδηγίας εσφαλμένα χρησιμοποιείται ο όρος «νομιμότητα της διαδικασίας», κατά την ενσωμάτωση της διάταξης στην εθνική μας έννομη τάξη ορθά γίνεται λόγος για σεβασμό του δικαιώματος δίκαιης δίκης²⁹³.

²⁸⁹ Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί του νομοσχεδίου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 18.09.2017.

²⁹⁰ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 87-88, υποσημείωση 351.

²⁹¹ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π.

²⁹² Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π.

²⁹³ Καθώς στο αγγλικό κείμενο της Οδηγίας χρησιμοποιείται ο όρος “fairness of the proceedings”.

8. Τα διαθέσιμα ένδικα μέσα και βοηθήματα στην εθνική μας νομοθεσία

Με το άρθρο 16 του Ν. 4489/2017 ενσωματώθηκαν στην εθνική μας έννομη τάξη οι ειδικότερες ρυθμίσεις του άρθρου 14 της Οδηγίας αναφορικά με το δικαίωμα δικαστικής προστασίας του θιγόμενου προσώπου στα πλαίσια του θεσμού της ΕΕΕ. Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας στο εθνικό μας δίκαιο κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο «Καθένας έχει δικαίωμα στη παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντα του, όπως νόμος ορίζει.». Ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος αυτού αποτελεί και το δικαίωμα υπεράσπισης του προσώπου σε ποινικές υποθέσεις με διασυννοριακό χαρακτήρα.²⁹⁴ Το εν λόγω συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα «παρέχει σε διαδίκους και σε τρίτους το δικαίωμα προληπτικής και κατασταλτικής προσφυγής στα δικαστήρια κατά πράξεων των ανακριτικών αρχών, οι οποίες οδηγούν στην προσβολή ουσιαστικών δικαιωμάτων τους» με αίτημα την απαγόρευση των πράξεων αυτών.²⁹⁵

8.1. Η κατ' άρθρο 307 ΚΠΔ προσφυγή ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών

Το κύριο ένδικο βοήθημα που παρέχει η ελληνική έννομη τάξη στο θιγόμενο πρόσωπο είναι η κατ' άρθρο 307 ΚΠΔ²⁹⁶ προσφυγή ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών²⁹⁷. Τόσο οι διάδικοι, όσο και ο εισαγγελέας και ο ανακριτής, έχουν τη δυνατότητα να προσφύγουν ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών για τυχόν παραλείψεις του ανακριτή ή του εισαγγελέα, για την επίλυση ενός δύσκολου ζητήματος, όπως είναι η κατάσχεση (260 επ. ΚΠΔ), για την απόρριψη των αιτημάτων τους σχετικά με διαφωνίες επί συγκεκριμένων ενεργειών αναφορικά με τα ερευνητικά μέτρα (253 επ. ΚΠΔ), μέχρι την ολοκλήρωση της κύριας ανάκρισης,

²⁹⁴ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 160.

²⁹⁵ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 161.

²⁹⁶ Άρθρο 307 ΚΠΔ «Αρμοδιότητα του συμβουλίου των πλημμελειοδικών κατά την προδικασία»: «Κατά την διάρκεια της ανάκρισης το συμβούλιο των πλημμελειοδικών με πρόταση του εισαγγελέα ή ενός διαδίκου ή με αίτηση του ανακριτή αποφασίζει: α) όταν ο ανακριτής νομίζει ότι δεν πρέπει να συμμορφωθεί με πρόταση των παραπάνω, β) όταν πρόκειται να κανονιστεί στην προδικασία ένα δύσκολο ζήτημα, όπως η κατάσχεση κ.τ.λ., γ) για όλες τις διαφορές που προκύπτουν στην προδικασία μεταξύ των διαδίκων ή μεταξύ αυτών και του εισαγγελέα, ... στ) για κάθε άλλο θέμα που προβλέπεται σε ειδικές διατάξεις.».

²⁹⁷ Βλ. Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 170.

καθώς και για λόγους ακυρότητας των πράξεων της προδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 176 παρ. 1 ΚΠΔ, αλλά και σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου που απορρέουν από το νόμο, από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και από το Χάρτη των Θεμελιωδών Ελευθεριών της ΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ.²⁹⁸ Η απαρίθμηση των δυνατοτήτων προσφυγής ενώπιον του ανωτέρω δικαστικού συμβουλίου είναι ενδεικτική και όχι αποκλειστική.²⁹⁹

Συνεπώς, σε περίπτωση που κατά τη διενέργεια του εντελλόμενου βάσει της ΕΕΕ ερευνητικού μέτρου δεν τηρήθηκαν οι προβλεπόμενες στο νόμο προϋποθέσεις, με αποτέλεσμα να πάσχει από ακυρότητα η διαδικασία, το θιγόμενο πρόσωπο δύναται να προσφύγει ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών με αίτημα την ακύρωση αυτού, όπως επί παραδείγματι στη περίπτωση της λήψης δείγματος DNA πριν τη παρέλευση της τασσόμενης κατ' άρθρο 204 ΚΠΔ προθεσμίας για το διορισμό τεχνικού συμβούλου, γεγονός που παράγει την απόλυτη ακυρότητα της εν λόγω ανακριτικής πράξης κατ' εφαρμογή του άρθρου 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ.³⁰⁰ Αίτημα μπορεί να αποτελεί επίσης η απαγόρευση έκδοσης της ΕΕΕ με την οποία διατάσσεται η εκτέλεση συγκεκριμένου ερευνητικού μέτρου³⁰¹, το οποίο δεν επιτρέπεται στο κράτος έκδοσης για την διερεύνηση του συγκεκριμένου εγκλήματος, όπως για παράδειγμα στη περίπτωση που η Ελλάδα εκδίδει ΕΕΕ με αντικείμενο τη λήψη γενετικού υλικού για την εξιχνίαση πλημμελήματος, το οποίο δεν τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους, όπως απαιτείται κατ' άρθρο 201 παρ. 1 εδ. α' ΚΠΔ.³⁰² Εντούτοις, το συμβούλιο πλημμελειοδικών δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της σκοπιμότητας των πράξεων του ανακριτή, ο οποίος διενεργεί τις αναγκαίες σε κάθε περίπτωση ανακριτικές πράξεις, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας βάσει του άρθρου 251 παρ. 2 ΚΠΔ, καθώς με αυτό

²⁹⁸ Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozov II) - Questionnaire and compilation of replies by Eurojust and the European Judicial Network (EJN), Council of the European Union, 6052/1/22 REV 1, 02.06.2022, σελ. 49, Τριανταφύλλου Γ., ό.π., σελ. 170.

²⁹⁹ Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozov II) - Questionnaire and compilation of replies by Eurojust and the European Judicial Network (EJN), ό.π., σελ. 49.

³⁰⁰ Βλ. ΟΛΑΠ 1/2017.

³⁰¹ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 89 πλ. 20.

³⁰² Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 84 πλ. 4, υποσημείωση 336.

τον τρόπο θα καθίστατο αναποτελεσματικός ο κατ' άρθρο 239 παρ. 1 ΚΠΔ σκοπός της ανάκρισης, ο οποίος συνίσταται στη «συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων για να βεβαιωθεί η τέλεση εγκλήματος και να αποφασιστεί αν πρέπει να εισαχθεί κάποιος σε δίκη γι' αυτό».³⁰³

Επομένως, η κατ' άρθρο 307 ΚΠΔ προσφυγή ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών αποτελεί ένα γενικής εφαρμογής ένδικο βοήθημα, τόσο κατά της έκδοσης όσο και κατά της εκτέλεσης της ΕΕΕ, όσον αφορά έρευνες (253 επ. ΚΠΔ), κατασχέσεις (260 επ. ΚΠΔ), εγγυήσεις κ.λπ., αλλά και εξέταση μαρτύρων μέσω τηλεδιάσκεψης (209 επ. ΚΠΔ, λ.χ. τρόπος εξέτασης μαρτύρων, μάρτυρες που δεν εξετάζονται, επαγγελματικό απόρρητο μαρτύρων, προστασία μαρτύρων κ.λπ.).³⁰⁴ Το εν λόγω ένδικο μέσο τυγχάνει εφαρμογής για τη προσβολή όλων των ανακριτικών πράξεων (251 επ. ΚΠΔ), συμπεριλαμβανομένων των ειδικών ανακριτικών πράξεων για συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλημάτων (άρ. 24-31 Ν. 4489/2017 και 254-255 ΚΠΔ, όπως μυστική έρευνα, άρση απορρήτου τηλεπικοινωνιών ή θέσης, καταγραφή δραστηριότητας εκτός κατοικίας με ειδικές συσκευές ή άλλα τεχνικά μέσα, άρση τραπεζικού απορρήτου κ.λπ.).³⁰⁵

Σε διαφορετική περίπτωση, δηλαδή εάν δεν παρέχεται στο θιγόμενο από την ΕΕΕ πρόσωπο η δυνατότητα υποβολής προσφυγής στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο, τότε περιορίζεται ανεπίτρεπτα το δικαίωμα υπεράσπισης του σε σχέση με τις αμιγώς εθνικές διαδικασίες.³⁰⁶ Επισημαίνεται δε, ότι η παραβίαση των διατάξεων του άρθρου 16 του νόμου ενσωμάτωσης αναφορικά με το δικαίωμα άσκησης ενδίκων μέσων και ενδίκων βοηθημάτων του κατηγορούμενου κατά της ΕΕΕ ή των εντελλόμενων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων επιφέρει απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατ' άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ.³⁰⁷

³⁰³ Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozov II) - Questionnaire and compilation of replies by Eurojust and the European Judicial Network (EJN), ό.π., σελ. 49.

³⁰⁴ Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozov II), ό.π., σελ. 49-50.

³⁰⁵ Βλ. The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozov II), ό.π., σελ. 50.

³⁰⁶ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 89 πλ.αγ. 20.

³⁰⁷ Βλ. Τσόλκα Ό. - Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 89 πλ.αγ. 21.

8.2. Η υποβολή αντιρρήσεων ενώπιον του συμβουλίου εφετών

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι υπ' αριθμόν 319/2021 και 568/2021 αποφάσεις του Αρείου Πάγου, στις οποίες ο Άρειος Πάγος έκρινε επί αναιρέσεων των υπ' αριθμόν 168/2019 και 158/2020 αποφάσεων, αντίστοιχα, του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών.

Η πρώτη διαφορά ανέκυψε κατά την εκτέλεση από τις ελληνικές αρχές ΕΕΕ εκδοθείσας από τις αρχές της Πολωνίας, με αντικείμενο τη λήψη απολογίας του εν λόγω αναιρεσειόντος, για την εις βάρος του κατηγορία της απόπειρας ανθρωποκτονίας, πράξη που φέρεται ως τελεσθείσα στη Βαρσοβία. Κατά της εκτελέσεως της ανωτέρω ΕΕΕ, ο ήδη αναιρεσειών άσκησε ενώπιον του Συμβουλίου Εφετών προσφυγή κατ' άρθρο 459 παρ. 4 ΚΠΔ, προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, την «αδυναμία πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας», με αίτημα «την μη εκτέλεση της ΕΕΕ μέχρι να του χορηγηθούν σε επίσημη μετάφραση στην ελληνική τα έγγραφα της δικογραφίας». «Το Συμβούλιο Εφετών, απέρριψε την προσφυγή μεταξύ των άλλων και με την αιτιολογία, ότι "...η αιτίαση του προσφεύγοντος ότι παραβιάσθηκε το άρθρ. 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ, επειδή δεν είχε πρόσβαση στο σύνολο της δικογραφίας εις βάρος του, αλλά μόνο στο έντυπο της ΕΕΕ, στο οποίο περιέχεται σε συνοπτική μορφή η περιγραφή της υπόθεσης, καθώς και το εμπεριεχόμενο σε αυτήν (αιτίαση) αίτημα για μετάφραση στην ελληνική γλώσσα των εκεί αναφερόμενων εγγράφων (τα οποία δεν συμπεριλαμβάνονται στο φάκελο της αίτησης συνδρομής), δεν είναι βάσιμα,» καθόσον η ΕΕΕ είναι «ένα νομικό μέσο απαλλαγμένο από διατυπώσεις και διαδικαστικές δυνατότητες, όπως η διαβίβαση περαιτέρω στοιχείων της δικογραφίας, η μετάφραση και άλλων - πλην της ΕΕΕ και του Παραρτήματος αυτής εγγράφων, ... , η ίδια δε η φύση της διαδικασίας, που αποτελεί ένα προ-ερευνητικό στάδιο ταχείας συγκέντρωσης των αποδεικτικών μέσων, ... , δεν συνεπάγεται την ανάπτυξη σε πλήρη έκταση όλων των δυνατοτήτων που παρέχονται από το άρθρ. 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ.». Ο αναιρεσειών άσκησε αναίρεση κατά της εν λόγω αποφάσεως του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών προβάλλοντας ως λόγους αναιρέσεως την έλλειψη ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας, την εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διατάξεως και την απόλυτη ακυρότητα (άρθρ. 510 παρ. 1 στοιχ. Δ', Ε' και Α' ΚΠΔ).

Ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμόν 319/2021 απόφαση του έκρινε παραδεκτή την προσφυγή του αναιρεσειόντος ενώπιον του Συμβουλίου Εφετών

κατ' άρθρο 459 παρ. 4 ΚΠΔ, διευκρινίζοντας ότι οι ρυθμίσεις του Ν. 4489/2017 ως ειδικές υπερισχύουν των γενικών διατάξεων των άρθρων 458 επ. ΚΠΔ, οι οποίες είναι δυνατόν να εφαρμοστούν μόνο κατ' αναλογία σε ζητήματα κατά τη διαδικασία εκτέλεσης ΕΕΕ στην Ελλάδα ως κράτος εκτέλεσης σε περίπτωση που υπάρχει νομοθετικό κενό και μόνο εφόσον δεν αντίκεινται στις ειδικές ρυθμίσεις του Ν.4489/2017 και της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ. Εν προκειμένω, ο ΑΠ δέχθηκε την αναλογική εφαρμογή της παραγράφου 4 του άρθρου 459 ΚΠΔ αυτοτελώς, σύμφωνα με την οποία προβλέπεται η αρμοδιότητα του Συμβουλίου Εφετών, ως προς την επίλυση και απόφαση επί αντιρρήσεων κατά ΕΕΕ συνισταμένης σε λήψη απολογίας κατηγορουμένου ή σε λήψη εξηγήσεων από ύποπτο, και η δυνατότητα άσκησης αναίρεσης κατά της απόφασης του Συμβουλίου Εφετών, διότι, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1 του Ν.4489/2017 αρμόδιο για την επίλυση των ανωτέρω ζητημάτων θα ήταν το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών, σύμφωνα με το άρθρο 307 ΚΠΔ, δεδομένου ότι σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 του Ν.4489/2017 αρμόδια δικαστική αρχή για την αναγνώριση και εκτέλεση ΕΕΕ στην Ελλάδα ορίζεται ο εισαγγελέας εφετών, «θα δημιουργείτο τόσο συστηματική όσο και αξιολογική δικαιοϊκή αντίφαση αν αναγνωριζόταν αρμοδιότητα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών, προς έλεγχο των αποφάσεων και ενεργειών ενός Εισαγγελέως Εφετών, αντίφαση η οποία θεραπεύεται δια της αναλόγου εφαρμογής του άρθρου 459 παρ. 4 Κ.Ποιν.Δ.».

Επιπλέον, ο Άρειος Πάγος έκρινε μη νόμιμη την προαναφερθείσα αιτιολογία του Συμβουλίου με την οποία απέρριψε τον ισχυρισμό του προσφεύγοντος. Ειδικότερα, έκρινε ότι «επειδή η μέσω μιας ΕΕΕ αιτούμενη κατάθεση ενός κατηγορουμένου ή υπόπτου δεν παύει να αποτελεί απολογία (εν στενή ή εν ευρεία έννοια, αντιστοίχως) ως προς την οποία, όχι μόνον από κανένα διεθνές κείμενο δεν επάγεται η δυνατότητα περιορισμών ως προς την πληρότητα γνώσεως των στοιχείων της δικογραφίας που πρέπει να διασφαλίζεται στον απολογούμενο, προκειμένου να μπορεί να αμυνθεί λυσιτελώς, κατά της κατηγορίας ή των εν γένει εις βάρος του ως υπόπτου αιτιάσεων», αλλά παράλληλα από τον Ν.4489/2017 απορρέει η «υποχρέωση της ελληνικής δικαστικής αρχής ως αρχής εκτελέσεως, να εκτελέσει την ΕΕΕ, καθ' ον τρόπον και υπό τις προϋποθέσεις που θα εκτελούσε την ήδη μέσω ΕΕΕ αιτούμενη ανακριτική πράξη ως αν επρόκειτο περί ανακριτικής

πράξεως ελληνικής δικαστικής αρχής», κατ' άρθρο 11 παρ. 2 Ν.4489/2017, υιοθετώντας μια ιδιαίτερα σημαντική προσέγγιση για την εφαρμογή του θεσμού της ΕΕΕ, η οποία είναι απολύτως συμβατή με τις επιβαλλόμενες διασφαλίσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου.³⁰⁸ Επεσήμανε ότι, το εν λόγω δικονομικό δικαίωμα του υπόπτου ή του κατηγορουμένου που προβλέπεται στα άρθρα 96 και 100 ΚΠΔ, «ούτε θίγεται ούτε περιστέλλεται όταν η απολογία αποτελεί αντικείμενο ΕΕΕ», και ως εκ τούτου, «παραβίαση των ανωτέρω διατάξεων εκ μέρους της αρχής εκτέλεσεως επάγεται, σύμφωνα με το άρθρο 171 παρ. 1 στοιχ. δ' απόλυτη ακυρότητα της κλήσεως σε απολογία εις εκτέλεση της ΕΕΕ, ακυρότητα, την οποίαν οφείλει να διαγιγνώσκει το Συμβούλιο Εφετών κατά την εκδίκαση της προσφυγής του κατηγορουμένου κατά της εκτέλεσης της ΕΕΕ και εν παραλείπει της οποίας, υπερβαίνει αρνητικώς την εξουσία του, ιδρυομένου μετά ταύτα του, υπό του άρθρου 510 παρ. 1 Θ' Κ.Ποιν.Δ., λόγου αναιρέσεως». Εν όψει των ανωτέρω, ο Άρειος Πάγος ανήρесе την ανωτέρω απόφαση του Συμβουλίου και παρέπεμψε την υπόθεση για νέα συζήτηση στο ίδιο Συμβούλιο που θα συγκροτηθεί από άλλους, πλην αυτών που δίκασαν προηγουμένως, δικαστές.

Η δεύτερη διαφορά ανέκυψε κατά την εκτέλεση από τις ελληνικές αρχές ΕΕΕ εκδοθείσας από τις αρχές της Ιταλίας, με αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατάσχεσης στη κατοικία του υπόπτου, ήτοι του εν λόγω αναιρεσείοντος. Κατά της ανωτέρω ΕΕΕ και της Διάταξης Έρευνας και Κατάσχεσης της Ειδικής Ανακρίτριας του Τμήματος Διεθνών Δικαστικών Συνδρομών του Πρωτοδικείου Αθηνών, ο ήδη αναιρεσείων άσκησε ενώπιον του Συμβουλίου Εφετών προσφυγή κατ' άρθρο 459 παρ. 4 ΚΠΔ. Εν συνεχεία, άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης του ανωτέρω Συμβουλίου με την οποία απέρριψε τη προσφυγή του, προβάλλοντας ως λόγους αναίρεσης την απόλυτη ακυρότητα της ανακριτικής παραγγελίας που καθιστά άκυρη και τη διενεργηθείσα έρευνα και κατάσχεση στην οικία του, καθώς και για εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή ουσιαστικής ποινικής διάταξης (άρθρο 484 παρ.1 εδ. α' και β' ΚΠΔ).

Ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμόν 568/2021 απόφαση του έκρινε παραδεκτή την προσφυγή του αναιρεσείοντος ενώπιον του Συμβουλίου Εφετών,

³⁰⁸ Βλ. Αρβανίτης Δ., Ζητήματα εφαρμογής του Ν. 4489/2017 για την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας – Με αφορμή την ΑΠ 319/2021, ΠοινΧρ 2022, σελ. 238.

αναγνωρίζοντας εν προκειμένω ευθεία εφαρμογή του άρθρου 459 παρ. 4 ΚΠΔ, χωρίς να κάνει λόγο για αναλογική εφαρμογή της διάταξης αυτής, όπως έκανε στην υπ' αριθμόν 319/2021 απόφαση του που προαναφέρθηκε.

Όσον αφορά τον προβαλλόμενο ισχυρισμό της απόλυτης ακυρότητας λόγω παραβίασης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του αναιρεσείοντος ως υπόπτου, κατ' άρθρο 171 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ, ένεκα πλημμελειών κατά τη διαδικασία εκτέλεσης του ερευνητικού μέτρου της κατ' οίκον έρευνας και κατάσχεσης, ο Άρειος Πάγος τον απέρριψε ως αβάσιμο, καθότι έκρινε ότι τηρήθηκαν οι διατυπώσεις του άρθρου 256 ΚΠΔ κατά τη διενέργεια της έρευνας στη κατοικία του υπόπτου και δεν καταστρατηγήθηκαν τα υπερασπιστικά του δικαιώματα, αφού αυτά τηρήθηκαν στο ακέραιο, και ως εκ τούτου, δεν προκλήθηκε απόλυτη ακυρότητα.

Όσον αφορά την προβαλλόμενη αιτίαση του αναιρεσείοντος περί εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής ουσιαστικής ποινικής διάταξης εκ μέρους του Συμβουλίου Εφετών, το οποίο απέρριψε τον ισχυρισμό του περί προδήλου σφάλματος ως προς τα στοιχεία και την πραγματική ταυτότητα του υπόπτου και το αίτημα του για παροχή διευκρινήσεων από τη χώρα έκδοσης της ΕΕΕ, περί του εάν υπάρχουν αποχρώσεις ενδείξεις για την εμπλοκή του στην ερευνώμενη υπόθεση, μη εφαρμόζοντας έτσι εσφαλμένα τη διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 13 του Ν. 4489/2017, απερρίφθη από τον Άρειο Πάγο ως αβάσιμη. Ειδικότερα, ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι εν προκειμένω δεν πρόκειται για αμφιβολίες αναφορικά με την ταυτότητα του προσφεύγοντος-αναιρεσείοντος ως υπόπτου, καθώς προσδιορίζεται με σαφήνεια στο έντυπο του εγγράφου της ΕΕΕ, ενώ το ότι οι υπόνοιες οδηγήθηκαν στο πρόσωπό του αποτελεί ζήτημα, το οποίο «άπτεται των ουσιαστικών λόγων έκδοσης της ΕΕΕ, προβαλλομένων αποκλειστικά στο κράτος έκδοσης, ώστε μη νόμιμα εγείρεται με την υπό κρίση προσφυγή» ενώπιον των αρχών του κράτους εκτέλεσης, σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 2 του Ν. 4489/2017. Επίσης, ο Άρειος Πάγος τόνισε ότι «η δικαστική αρχή που αποφασίζει για την εκτέλεση της ΕΕΕ, ήτοι ο αρμόδιος εισαγγελέας εφετών, αρνείται υποχρεωτικά την αναγνώριση και την εκτέλεσή της μόνον σε εξαιρετικές περιπτώσεις ... για λόγους που δεν σχετίζονται με την έρευνα της υπόθεσης, ούτε με τους χειρισμούς άσκησης της, για την αποδεικτική διαλεύκανση της οποίας ζητούνται από το κράτος έκδοσης ανακριτικά μέτρα με τη μορφή δικαστικής συνδρομής με τη στενή έννοια του όρου, το οποίο

(κράτος έκδοσης) είναι μόνο αρμόδιο να κρίνει και να αξιοποιήσει τα σχετικά στοιχεία που λαμβάνει». Τέλος, σύμφωνα με τον Άρειο Πάγο η διάταξη του άρθρου 13 παρ. 4 Ν. 4489/2017 «αφορά στάδιο της διαδικασίας, για το οποίο δεν πρόκειται στην ένδικη περίπτωση, κατά το οποίο, ... , ζητούνται πληροφορίες από το κράτος έκδοσης της ΕΕΕ και δη από την αρχή εκτέλεσης της ΕΕΕ (εισαγγελέα εφετών) πριν αυτή αποφασίσει τη μη αναγνώριση ή τη μη εκτέλεση της ΕΕΕ» και το Συμβούλιο «δεν έσφαλε και ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε τον νόμο και δη τόσο τις διατάξεις του ν. 4489/2017, όσο και αυτές του ΚΠΔ». Εν όψει των ανωτέρω, ο Άρειος Πάγος απέρριψε την αίτηση του αναιρεσείοντος για αναίρεση της απόφασης του Συμβουλίου Εφετών.

Εν προκειμένω, στη δεύτερη απόφαση ο ΑΠ έκρινε ότι ορθώς έπραξε το Συμβούλιο και απέρριψε τον προβαλλόμενο ισχυρισμό του προσφεύγοντος λόγω αναρμοδιότητας, ο οποίος άπτονταν σε ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ, καθότι ο εν λόγω ισχυρισμός μπορεί να προσβληθεί μόνο ενώπιον του κράτους έκδοσης. Ο ΑΠ κινήθηκε στην ορθή κατεύθυνση κατ' εφαρμογή του άρθρου 16 παρ. 2 νόμου. Όμως, σύμφωνα με τη σκέψη 22 του προοιμίου της Οδηγίας, η υποβολή αντιρρήσεων από τον ενδιαφερόμενο αναφορικά με τους ουσιαστικούς λόγους έκδοσης της ΕΕΕ στο κράτος εκτέλεσης, πρέπει να διαβιβάζεται στην αρχή έκδοσης. Επομένως, το Συμβούλιο θα έπρεπε να διαβιβάσει το σχετικό ισχυρισμό του προσφεύγοντος στο κράτος έκδοσης.³⁰⁹

Οι δύο αποφάσεις του ΑΠ αποτελούν παράδειγμα πρακτικής εφαρμογής των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 16 του Ν. 4489/2017 και ελλείψει ενδίκου μέσου κατά της εκτέλεσης της ΕΕΕ, ο ΑΠ κάνει δεκτή την εφαρμογή του άρθρου 459 παρ. 4 του ΚΠΔ, προκειμένου να καλύψει το νομοθετικό κενό που υφίσταται³¹⁰.

9. Ελλείψεις του Ν. 4489/2017

Ο Έλληνας νομοθέτης, κατά την ενσωμάτωση του άρθρου 14 της Οδηγίας για τα ένδικα μέσα στο εθνικό μας δίκαιο με το άρθρο 16 του Ν. 4489/2017, ακολούθησε τη συνήθη πρακτική του, δηλαδή υιοθέτησε σχεδόν αυτολεξεί τις σχετικές διατάξεις

³⁰⁹ Βλ. σχετικά κεφάλαιο 2 υποκεφάλαιο 2, υποσημείωση 97.

³¹⁰ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., ΠοινΧρ 2022, σελ. 239.

του ενωσιακού νομοθετήματος.³¹¹ Ειδικότερα, παραπέμπει γενικά και αόριστα στα ένδικα μέσα και βοηθήματα που προβλέπονται στο εθνικό ποινικοδικονομικό μας δίκαιο, χωρίς να αναφέρει συγκεκριμένα ένδικα μέσα³¹² και χωρίς να προβλέπει ένα αυτοτελές ένδικο μέσο κατά της απόφασης αναγνώρισης-εκτέλεσης της ΕΕΕ³¹³, έτσι ώστε να καθίσταται δυνατή η επανέξεταση της απόφασης από ανώτερο δικαστικό όργανο.³¹⁴ Συνεπώς, κρίνεται επιβεβλημένη η θέσπιση ειδικότερων διατάξεων που να ρυθμίζουν την άσκηση ενδίκων μέσων και βοηθημάτων κατά της έκδοσης και της εκτέλεσης της ΕΕΕ, και των εντελλόμενων βάσει αυτής ερευνητικών μέτρων, προκειμένου να υφίσταται ασφάλεια δικαίου.³¹⁵ Η θέση αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο ΑΠ δέχτηκε αρχικά την αναλογική³¹⁶ και έπειτα την ευθεία εφαρμογή³¹⁷ του άρθρου 459 παρ. 4 ΚΠΔ, όπως εκτέθηκε αναλυτικά ανωτέρω, ελλείψει διαθέσιμου ένδικου μέσου στην εθνική μας νομοθεσία κατά της εκτέλεσης της ΕΕΕ, προκειμένου να καλύψει το νομοθετικό κενό.³¹⁸ Σύμφωνα με τον Αρβανίτη «η αναλογική εφαρμογή του άρθρου 459 παρ. 4 ΚΠΔ σε τέτοιες περιπτώσεις, φαίνεται, πράγματι, να είναι μονόδρομος».³¹⁹ Όμως, η προρρηθείσα διάταξη βρίσκεται στο κεφάλαιο του ΚΠΔ για τη παραδοσιακή δικαστική συνδρομή (άρθρα 458-461 ΚΠΔ), οι οποίες δεν τυγχάνουν εφαρμογής στο θεσμό της ΕΕΕ³²⁰, καθότι δεν συνάδουν με τη φύση του εργαλείου της ΕΕΕ, το οποίο διέπεται από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Επίσης, η νομοθετική επιλογή της παραπομπής στα προβλεπόμενα στο εθνικό μας δίκαιο ένδικα μέσα και βοηθήματα παραβλέπει την ιδιαίτερη φύση του θεσμού της ΕΕΕ και το γεγονός ότι η εθνική μας έννομη τάξη, όπως και κάθε κράτους μέλους, είναι προσανατολισμένη στην εθνική ποινική διαδικασία.³²¹

³¹¹ Βλ. Φουσκαρίνης Γ., ό.π., και ΑΠ 319/2021.

³¹² Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2022, σελ. 239, Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 402, Τσόλκα Ο. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 89.

³¹³ Βλ. Φουσκαρίνης Γ., ό.π.

³¹⁴ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 386, Τσόλκα Ο. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 89.

³¹⁵ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2022, σελ. 239 και την εκεί υποσημείωση 14.

³¹⁶ ΑΠ 319/2021.

³¹⁷ ΑΠ 568/2021.

³¹⁸ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π.

³¹⁹ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π.

³²⁰ Βλ. Τσόλκα Ο. – Αρβανίτης Δ., ό.π., σελ. 22, πλαγ. 6.

³²¹ Βλ. Φουσκαρίνης Γ., ό.π.

Μια λύση θα συνιστούσε η τροποποίηση του Ν. 4489/2017 προκειμένου να πληρωθεί το υφιστάμενο νομοθετικό κενό αναφορικά με το σύστημα ενδίκων μέσων και βοηθημάτων.³²² Εντούτοις, ενόψει των ανωτέρω, κρίνεται σκόπιμη η θέσπιση ενός «Κώδικα Δικαστικής Συνεργασίας», ο οποίος θα περιλαμβάνει ρυθμίσεις για όλες τις διαδικασίες δικαστικής συνεργασίας, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕΕ, με ειδικότερες διακριτές διατάξεις για τη κάθε μία ξεχωριστά.³²³ Αυτό θα συνέβαλε θετικά στη διευκόλυνση της δικαστικής συνεργασίας και στη διασφάλιση της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του θιγόμενου, καθώς τα θιγόμενα πρόσωπα θα έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν αποτελεσματικότερα τα δικαιώματά τους, οι συνήγοροι υπεράσπισης θα μπορούν ασκήσουν πιο αποτελεσματικά το καθήκον υπεράσπισης και οι δικαστικοί λειτουργοί το δικαιοδοτικό τους έργο, χωρίς να αναγκάζονται να προβαίνουν στην αναλογική εφαρμογή άλλων ρυθμίσεων³²⁴.

³²² Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π.

³²³ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π.

³²⁴ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π.

Επίλογος

Στόχο της Ένωσης αποτελεί η συγκρότηση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, εντός του οποίου θα εξασφαλίζεται ένα υψηλό επίπεδο ασφάλειας, το οποίο θα επιτυγχάνεται μέσω της δικαστικής συνεργασίας των αρμόδιων εθνικών αρχών των κρατών μελών. Η ΕΕΕ, η οποία θεσπίστηκε με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ, αποτελεί το πρώτο ενιαίο νομικό εργαλείο συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων στο τομέα της διασυνοριακής συλλογής αποδείξεων, το οποίο διέπεται από την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και στοχεύει στην απλουστευμένη διαδικασία διασυνοριακής συλλογής αποδείξεων, αντικαθιστώντας το μέχρι τότε υπερβολικά κατακερματισμένο και περίπλοκο νομικό πλαίσιο. Η καινοτομία της Οδηγίας για την ΕΕΕ υφίσταται στο γεγονός ότι «αποτελεί ένα νομοθετικό εργαλείο τελευταίας γενεάς», καθώς «εκφράζει τη πιο ισορροπημένη μέχρι σήμερα προσπάθεια συμβιβασμού της αποτελεσματικότητας της διασυνοριακής απόδειξης από τη μια μεριά και των θεμελιωδών αρχών του ενωσιακού δικαίου από την άλλη».³²⁵

Μάλιστα, λόγω του παρεμβατικού χαρακτήρα των εντελλόμενων βάσει της ΕΕΕ ερευνητικών μέτρων, ο ενωσιακός νομοθέτης περιέβαλε την εφαρμογή της ΕΕΕ με ένα πλέγμα διασφαλίσεων, όπως η κατοχύρωση της ενωσιακής δημόσιας τάξης και η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, προκειμένου να εξασφαλίζεται η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου, μεταξύ των οποίων είναι το δικαίωμα αποτελεσματικού ενδίκου μέσου. Ωστόσο, ο νομοθέτης της Ένωσης ήταν ιδιαίτερα διστακτικός κατά τη θέσπιση των διατάξεων για τα ένδικα μέσα, λόγω της πολυμορφίας των εθνικών δικονομικών συστημάτων στο τομέα αυτό. Ειδικότερα, αρκείται στη γενική επίκληση των επιταγών των αρχών ισοδυναμίας και αποτελεσματικότητας, χωρίς να προσδιορίζεται περαιτέρω η έννοια της «αποτελεσματικότητας» του ενδίκου μέσου, διατηρώντας ένα σύστημα προσφυγής στα εθνικά συστήματα ενδίκων που είναι διαθέσιμα σε αντίστοιχες εγχώριες υποθέσεις. Έτσι λοιπόν εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη η θέσπιση κατάλληλων ρυθμίσεων για τη διασφάλιση του δικαιώματος αποτελεσματικής άσκησης ενδίκων μέσων, και στον εθνικό δικαστή ο έλεγχος και η διασφάλιση τήρησης του δικαίου της Ένωσης, υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ, ενώ σε περίπτωση

³²⁵ Βλ. Τζαννετής Α., ό.π., σελ. 92.

αμφιβολιών ως προς την ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων κρίνεται επιβεβλημένη η αξιοποίηση του μηχανισμού υποβολής προδικαστικών ερωτημάτων στο ΔΕΕ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα δικαιοδοτικού διαλόγου προς αυτή τη κατεύθυνση αποτελεί η υπόθεση *Gavanozon II*³²⁶, όπου το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 14 της Οδηγίας υπό το πρίσμα των άρθρων 47 του ΧΘΔΕΕ και 13 της ΕΣΔΑ, υιοθετώντας τη προηγούμενη νομολογία του ίδιου και του ΕΔΔΑ. Το Δικαστήριο έλαβε σαφή θέση επί της ισορροπίας μεταξύ της αποτελεσματικότητας της δικαστικής συνεργασίας και του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τονίζοντας ότι όταν ένα κράτος μέλος δεν τηρεί το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως δεν διασφαλίζει το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων σύμφωνα με τις επιταγές του ΧΘΔΕΕ και της ΕΣΔΑ, τότε δεν μπορούν να λειτουργήσουν οι αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας αναγνώρισης, και συνεπώς, δεν μπορεί να συμμετάσχει στο σύστημα δικαστικής συνεργασίας και να αξιοποιήσει το εργαλείο της ΕΕΕ. Ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων τίθεται ως όρος και όριο για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.³²⁷

Βέβαια υπάρχουν ακόμη αρκετά ζητήματα που αναμένεται να διευκρινιστούν από το Δικαστήριο αναφορικά με την εφαρμογή και ερμηνεία των διατάξεων της Οδηγίας για τα ένδικα μέσα, μεταξύ των οποίων και το ακανθώδες ζήτημα της αποδεικτικής αξιοποίησης του συγκεντρωθέντος αποδεικτικού υλικού σε περίπτωση ευδοκίμησης του ενδίκου μέσου. Στη συνάφεια αυτή, δεν αποκλείεται και το ενδεχόμενο τροποποίησης των εν λόγω διατάξεων της Οδηγίας³²⁸, όπως συνέβη στη περίπτωση του ΕΕΣ³²⁹.

Όσον αφορά την εθνική μας έννομη τάξη, ο Έλληνας νομοθέτης υιοθέτησε σχεδόν αυτολεξεί τις διατάξεις της Οδηγίας σχετικά με τα ένδικα μέσα στο άρθρο 16 του νόμου ενσωμάτωσης 4489/2017, ακολουθώντας τη συνήθη πρακτική του. Παραπέμπει γενικά και αόριστα στα προβλεπόμενα κατά το εθνικό μας δίκαιο ένδικα μέσα και βοηθήματα, χωρίς περαιτέρω διευκρινήσεις, παραβλέποντας την

³²⁶ Απόφαση ΔΕΕ της 11.11.2021, C-852/19, *Ivan Gavanozon*.

³²⁷ Βλ. Τσόλκα Ό., ό.π., ΠοινΧρ 2018, σελ. 429.

³²⁸ Βλ. Αρβανίτης Δ., ό.π., 2021, σελ. 409-410, Weyembergh A., Two crucial challenges in cross-border criminal investigations, σε Carrera S./ Mitsilegas V. (επιμ.), *Constitutionalising the Security Union: effectiveness, rule of law and rights in countering terrorism and crime*, 2017, σελ. 21-22.

³²⁹ Με την Απόφαση-Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ.

ιδιαίτερη φύση του εργαλείου της ΕΕΕ. Ως εκ τούτου, κατά τη γνώμη της γράφουσας, κρίνεται επιβεβλημένη η τροποποίηση της εθνικής μας νομοθεσίας και η θέσπιση αυτοτελούς ενδίκου μέσου στα πλαίσια των διαδικασιών της ΕΕΕ, προκειμένου να επιτευχθεί πραγματική και όχι φαινομενική εναρμόνιση της νομοθεσίας μας στο τομέα αυτόν.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ανδρουλάκης Νικόλαος, Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2012
- Αρβανίτης Δομίνικος, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας - Συστηματική Προσέγγιση του Θεσμού της συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διαχρονική του Διάσταση, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2021
- Αρβανίτης Δομίνικος, Ζητήματα εφαρμογής του Ν. 4489/2017 για την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας – Με αφορμή την ΑΠ 319/2021, Ποινικά Χρονικά 2022, σελ. 238-240
- Δασκαλόπουλος Σταμάτης, Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (Ε.Ε.Ε.): Ο νέος θεσμός Δικαστικής Συνεργασίας επί ποινικών υποθέσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ποινικά Χρονικά 2018, σελ. 173-176
- Ζημιανίτης Δημήτριος, Το τρέχον πλαίσιο δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στην ΕΕ. Δυναμική και τάσεις, σε Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τάσεις και Προκλήσεις, 8^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, Αθήνα 15-16 Μαρτίου 2019, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020, σελ. 331-347
- Κανελλοπούλου-Μαλούχου Νέδα, Άρθρο 52, σε: Ε. Σαχπεκίδου - Χ. Ταγαράς (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020
- Μίχα Ελένη, Άρθρο 13, σε: Σισιλιάνος Λίνος-Αλέξανδρος (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017
- Παπαγιάννης Δονάτος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 5^η Έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016
- Παπαδαμάκης Αδάμ, Ποινική δικονομία – Η δομή της ποινικής δίκης, 9^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2019
- Παπακυριάκου Θεόδωρος σε Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία –Παπακυριάκου Θεόδωρος, Στοιχεία Ενωσιακού Ποινικού Δικαίου, β' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2019

- Σαρμάς Δημήτριος, Άρθρο 47, σε: Ε. Σαχπεκίδου - Χ. Ταγαράς (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020
- Σαχπεκίδου Ευγενία - Ταγαράς Χάρης (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020
- Σπινέλλης Διονύσιος, Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ευρώπη και ειδικότερα η ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, σε: Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Κουράκη Νέστορα, Α' τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016, σελ. 364-389
- Ταγαράς Χάρης, Άρθρο 51, σε: Ε. Σαχπεκίδου - Χ. Ταγαράς (επιμ.), Κατ' Άρθρο Ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020
- Τζαννετής Αριστομένης, Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν. 4489/2017), Ποινικά Χρονικά 2018, σελ. 81-92
- Τριανταφύλλου Γεώργιος, Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες διασυνοριακής συλλογής απόδειξης, σε: Μυλωνόπουλος Χρίστος (επιμ.), Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και Σύγχρονη Πραγματικότητα: προκλήσεις και προοπτικές, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2017, σελ. 159- 171
- Τριανταφύλλου Γεώργιος, Διεθνής δικαστική συνδρομή στην ποινική απόδειξη, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2009
- Τσόλκα Όλγα, «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., Ποινικά Χρονικά 2015, σελ. 629 επ.
- Τσόλκα Όλγα, Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ο «διάλογος» μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ποινικά Χρονικά Τόμος ΞΗ' 2018, τεύχος 6°, σελ. 425-432

-Τσόλκα Όλγα – Αρβανίτης Δομίνικος, Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, σε: Στέφανος Παύλου - Θωμάς Σάμιος (επιμ.) Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 7η ενημέρωση Σεπτέμβριος 2021

-Φουσκαρίνης Γεώργιος, Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Παρουσίαση των βασικών ρυθμίσεων του Ν. 4489/2017, The Art of Crime 11/2017 (διαθέσιμο σε: <https://theartofcrime.gr/ευρωπαϊκή-εντολή-έρευνας-στις-ποινικ/>, τελευταία πρόσβαση 12/11/2023)

-Χριστιανός Βασίλειος – Παπαδοπούλου Ρεβέκκα-Εμμανουέλα – Περάκης Μανώλης, Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2021

Ξενόγλωσση

-Allegrezza Silvia and Covolo Valentina, Conclusions, in: Allegrezza Silvia and Covolo Valentina, Effective Defence Rights in Criminal Proceedings. A European and Comparative Study on Judicial Remedies, 2018, σελ. 499–512 (διαθέσιμο σε: https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/38401/1/Allegrezza%2C%20Covolo%20_%20Effective%20defence%20rights%20in%20criminal%20proceedings%20%28Book%29.pdf, τελευταία πρόσβαση 05/11/2023)

-Allegrezza Silvia, Collecting Criminal Evidence Across the European Union: The European Investigation Order Between Flexibility and Proportionality, σε: Ruggeri Stefano (επιμ.), Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe: Developments in EU Legislation and New Challenges for Human Rights-Oriented Criminal Investigations in Cross-border Cases, Springer 2014, σελ. 51-67

-Arena Alessandro, The Rules on Legal Remedies: Legal Lacunas and Risks for Individual Rights, σε: Ruggeri Stefano (επιμ.) Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe: Developments in EU Legislation and New Challenges for Human Rights-Oriented Criminal Investigations in Cross-border Cases, Springer 2014, σελ. 111-118

-Bachmaier Winter Lorena, European investigation order for obtaining evidence in the criminal proceedings, Study of the proposal for a European directive, ZIS 9/2010, σελ. 580-589

-Bachmaier Winter Lorena, Transnational Evidence: Towards the Transposition of Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters, Eucrim 2/2015, σελ. 47-60

-Bachmaier Winter Lorena, Cross-border investigation of tax offences in the EU: scope of application and grounds for refusal of the European Investigation Order, EuCLR 1/2017, σελ. 46-66

-Böse Martin, Die Europäische Ermittlungsanordnung – Beweistransfer nach neuen Regeln?, ZIS 4/2014, σελ. 152-164 (διαθέσιμο σε: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2014_4_808.pdf, τελευταία πρόσβαση 30/09/2023)

-Caianello Michele, To Sanction (or not to Sanction) Procedural Flaws at EU Level?, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Volume 22, Issue 4, 2014, σελ. 317–329

(διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3186650, τελευταία πρόσβαση 05/11/2023)

-Carrera Sergio and Guild Elspeth, Does the Stockholm Programme matter? The struggles over ownership of AFSJ Multiannual Programming, CEPS Paper on Liberty and Security in Europe No. 51/ December 2012 (διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2190297, τελευταία πρόσβαση 29/11/2023)

-Costa Ramos Vânia, Luchtman Michiel, Munteanu Geanina, Improving Defence Rights, Including Available Remedies in and (or as a Consequence of) Cross-Border Criminal Proceedings, Eucrim 3/2020, σελ. 230-248 (διαθέσιμο σε: <https://eucrim.eu/articles/improving-defence-rights>, τελευταία πρόσβαση 05/11/2023)

-Council of Europe, Guide to good practice in respect of domestic remedies, Directorate General Human Rights and Rule of Law, 2013 (διαθέσιμο σε: [Guide to good practice in respect of domestic remedies \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/t09/Document/Guide_to_good_practice_in_respect_of_domestic_remedies.pdf), τελευταία πρόσβαση 06/11/2023)

-Council of Europe, Report of the Steering Committee for Human Rights (CDDH), The longer-term future of the system of the European Convention on Human Rights, CDDH(2015)R84 Addendum I, 11.12.2015 (διαθέσιμο σε: [https://rm.coe.int/the-](https://rm.coe.int/the-longer-term-future-of-the-system-of-the-european-convention-on-human-rights)

longer-term-future-of-the-system-of-the-european-convention-on-hum/1680695ad4, τελευταία πρόσβαση 03/11/2023)

-Eurojust, Annual report 2022, (Χάγη 2023) διαθέσιμο σε: <https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/eurojust-annual-report-2022-el.pdf>, τελευταία πρόσβαση 01/12/2023)

-European Union Agency for Fundamental Rights / European Court of Human Rights/ Council of Europe, Handbook on European law relating to access to justice, Λουξεμβούργο 2016, (διαθέσιμο σε: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1034ed26-1f53-11e7-84e2-01aa75ed71a1/language-en>, τελευταία πρόσβαση 03/10/2023)

-European Union Agency for Fundamental Rights, Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on the draft Directive regarding the European Investigation Order, Βιέννη 2011 (διαθέσιμο σε: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1490-FRA-Opinion-EIO-Directive-15022011.pdf, τελευταία πρόσβαση 18/11/2023)

-Garcimartín Montero, Regina: The European Investigation Order and the Respect for Fundamental Rights in Criminal Investigations, Eucrim 1/2017, σελ. 45-50 (διαθέσιμο σε: <https://eucrim.eu/articles/european-investigation-order-respect-fundamental-rights/>, τελευταία πρόσβαση 30/09/2023)

-Klip André, Violations of Defence Rights' Directives, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Volume 26, Issue 4, 2018, σελ. 271-281

-Kusak Martyna, Common EU minimum standards for enhancing mutual admissibility of evidence gathered in criminal matters, European Journal on Criminal Policy and Research 2017, σελ. 337-352 (διαθέσιμο σε: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10610-017-9339-0>, τελευταία πρόσβαση 30/09/2023)

-Leonhardt Andrea, Die Europäische Ermittlungsanordnung in Strafsachen: Umsetzungsanforderungen für den deutschen Gesetzgeber, Springer Fachmedien, Wiesbaden 2017

-Peers Steve, Hervey Tamara, Kenner Jeff, Ward Angela (eds.), The EU Charter of Fundamental Rights, A Commentary, Hart Publishing, London 2014

-Ruggeri Stefano, Introduction to the Proposal of a European Investigation Order: Due Process Concerns and Open Issues, σε Ruggeri Stefano (επιμ.), Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe: Developments in EU Legislation and New Challenges for Human Rights-Oriented Criminal Investigations in Cross-border Cases, Springer 2014, σελ. 3-25.

-Sellier Élodie and Weyembergh Anne (eds), Criminal Procedures and Cross-border Cooperation in the EU Area of Criminal Justice. Together but Apart?, Ed. De l'Université de Bruxelles 2020

-Schünemann Bernd, Solution models and principles governing the transnational evidence-gathering in the EU, σε: Ruggeri Stefano (επιμ.), Transnational evidence and multicultural in Europe: Developments in EU Legislation and New Challenges for Human Rights-Oriented Criminal Investigations in Cross-border Cases, Springer 2014, σελ. 161 επ. (διαθέσιμο σε: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r32599.pdf>, τελευταία πρόσβαση 06/10/2023)

-Soo Anneli, Potential Remedies for Violation of the Right to Counsel in Criminal Proceedings: Article 12 of the Directive 2013/48/EU (22 October 2013) and its Output in National Legislation, (2016) 3 EuCLR (διαθέσιμο σε: <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/2193-5505-2016-3-284/potential-remedies-for-violation-of-the-right-to-counsel-in-criminal-proceedings-article-12-of-the-directive-2013-48-eu-22-october2013-and-its-output-in-national-legislation-jahrgang-6-2016-heft-3?page=1>, τελευταία πρόσβαση 05/11/2023)

-Spencer John, The Green Paper on obtaining evidence from one Member State to another and securing its admissibility: the Reaction of one British Lawyer, ZIS 9/2010, σελ. 602-606 (διαθέσιμο σε: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_9_492.pdf, τελευταία πρόσβαση 28/11/2023)

-van Hoek Aukje / Luchtman Michiel, Transnational cooperation in criminal matters and the safeguarding of human rights, ULR 2/2005, 1 επ., (διαθέσιμο σε: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=991298, τελευταία πρόσβαση 08/10/2023)

-Weyembergh Anne, About the Gavanazov II and HP judgments of the CJEU on the European Investigation Order Directive: strengthening the judicial protection in the issuing Member State, 20 years of Eurojust: EU judicial cooperation in the making,

Eurojust, 2022, σελ. 95-103 (διαθέσιμο σε: <https://www.eurojust.europa.eu/20-years-of-eurojust/gavanazov-ii-and-hp-judgments-cjeu-european-investigation-order>, τελευταία πρόσβαση 23/10/2023)

-Weyembergh Anne, Two crucial challenges in cross-border criminal investigations, σε: Carrera Sergio / Mitsilegas Valsamis (επιμ.), Constitutionalising the Security Union: effectiveness, rule of law and rights in countering terrorism and crime, Centre for European Policy Studies, Βρυξέλλες 2017, σελ. 21-32 (διαθέσιμο σε: <https://aei.pitt.edu/92721/1/ConstitutionalisingSecurityUnion.pdf>, τελευταία πρόσβαση 02/12/2023)

Πηγές

Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρωτογενές Δίκαιο

-ΣΕΕ [ως έχει με την από 7.6.2016 κωδικοποίηση, ΕΕ 2016/C 202/01, σελ. 13 επ.]

-ΣΛΕΕ [ως έχει με την από 7.6.2016 κωδικοποίηση, ΕΕ 2016/C 202/01, σελ. 47 επ.]

-ΧΘΔΕΕ [ως έχει με την από 7.6.2016 κωδικοποίηση, ΕΕ 2016/C 202/02, σελ. 389 επ.]

Οδηγίες

Οδηγία 2014/41/ΕΕ «περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 130/1.5.2014, σελ. 1 επ.

«Διορθωτικό στην οδηγία 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις», ΕΕ L 143/9.6.2015, σελ. 16

Αποφάσεις Πλαίσιο

-Απόφαση-Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ «για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών», ΕΕ L 190/18.7.2002, σελ. 1 επ.

-Απόφαση-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ «σχετικά με την εκτέλεση των αποφάσεων δέσμευσης περιουσιακών ή αποδεικτικών στοιχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», ΕΕ L 196/2.8.2003, σελ. 45 επ.

-Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ «σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων προς λήψη αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων για χρήση σε ποινικές διαδικασίες», ΕΕ L 350/30.12.2008, σελ. 72 επ.

-Απόφαση-Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ «για την τροποποίηση των αποφάσεων-πλαisiών 2002/584/ΔΕΥ, 2005/214/ΔΕΥ, 2006/783/ΔΕΥ, 2008/909/ΔΕΥ και 2008/947/ΔΕΥ και την κατοχύρωση, δια του τρόπου αυτού, των δικονομικών δικαιωμάτων των προσώπων και την προώθηση της εφαρμογής της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων που εκδίδονται ερήμην του ενδιαφερόμενου προσώπου στη δίκη», ΕΕ L 81/27.3.2009, σελ. 24 επ.

Συμβάσεις

Σύμβαση για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29/05/2000, ΕΕ C 197/12.7.2000 (διαθέσιμη σε: <https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/libdocumentproperties/EN/16>, τελευταία πρόσβαση 26/11/2023)

Λοιπά έγγραφα και πράξεις ενωσιακών οργάνων

Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

-Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε 15-16 Οκτωβρίου 1999, (διαθέσιμο σε: <https://www.consilium.europa.eu/el/european-council/conclusions/1993-2003/>, τελευταία πρόσβαση 28/11/2023)

-Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Πρόγραμμα της Στοκχόλμης - «Μια ανοικτή και ασφαλής Ευρώπη που εξυπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες», 10-11.12.2009, ΕΕ C 115/4.5.2010, σελ. 1 επ. (διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:115:FULL>, τελευταία πρόσβαση 28/11/2023)

Συμβουλίου

-Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για μια οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ... σχετικά με την

Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις της 24.6.2010, ΕΕ 2010/C 165/02, σελ. 22 επ.

-Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Αιτιολογική Έκθεση, Έγγραφο Συμβουλίου 9288/10 ADD 1, 3.6.2010 (διαθέσιμο σε <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9288-2010-ADD-1/el/pdf>, τελευταία πρόσβαση 31/10/2023)

-Πρωτοβουλία του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και του Βασιλείου της Σουηδίας για οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις σχετικά με την Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας σε ποινικές υποθέσεις - Εμπειριστατωμένη έκθεση, Έγγραφο Συμβουλίου 9288/10 ADD 2, 23.6.2010 (διαθέσιμο σε <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9288-2010-ADD-2/el/pdf>, τελευταία πρόσβαση 31/10/2023)

-The impact of the judgment of the CJEU in Case C-852/19 (Gavanozov II) - Questionnaire and compilation of replies by Eurojust and the European Judicial Network (EJN), Council of the European Union, 6052/1/22 REV 1, 02.06.2022 (διαθέσιμο σε: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6052-2022-REV-1/en/pdf>, τελευταία πρόσβαση 20/11/2023)

Επιτροπής

-Ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο - Το πρόγραμμα της Χάγης: Δέκα προτεραιότητες για την επόμενη πενταετία - Η εταιρική σχέση για την ανανέωση της Ευρώπης στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης, COM(2005) 184 τελικό, διαθέσιμο σε:

[https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/COM\(2005\)-184-ELn.pdf](https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/COM(2005)-184-ELn.pdf), τελευταία πρόσβαση 28/11/2023)

-Πράσινη Βίβλος «για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ κρατών μελών και την εξασφάλιση του παραδεκτού τους», COM (2009) 624 τελικό, (διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM%3A2009%3A0624%3AFIN>, τελευταία πρόσβαση 28/11/2023)

-Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Απριλίου 2014, περί της ευρωπαϊκής εντολής έρευνας σε ποινικές υποθέσεις, COM(2021) 409 τελικό

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Αποφάσεις του Δικαστηρίου

- Απόφαση ΔΕΚ της 16.12.1976, C-33/76, Rewe-Zentralfinanz και Rewe-Zentral
- Απόφαση ΔΕΚ της 16.12.1976, C-45/76, Comet
- Απόφαση ΔΕΚ της 20.02.1979, C-120/78, Cassis de Dijon
- Απόφαση ΔΕΕ της 04.06.2013, C-300/11, ZZ
- Απόφαση ΔΕΕ της 11.09.2014, C-19/13, Fastweb
- Απόφαση ΔΕΕ της 18.12.2014, C-562/13, Abdida
- Απόφαση ΔΕΕ της 17.04.2018, C-414/16, Egenberger
- Απόφαση ΔΕΕ της 05.07.2018, C-269/18, C κ.λπ.
- Απόφαση ΔΕΕ της 24.10.2018 στην υπόθεση C-234/17, XC, YB, ZA
- Απόφαση ΔΕΕ της 08.05.2019, C-230/18, PI
- Απόφαση ΔΕΕ της 19.06.2019, C-660/17, RF κ.Επιτροπής
- Απόφαση ΔΕΕ της 29.07.2019, C-556/17, Torubarov
- Απόφαση ΔΕΕ της 24.10.2019, C-324/17, Ivan Gavanozon και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Υ. Bot της 11.4.2019
- Απόφαση ΔΕΕ της 19.11.2019, συνεκδ. υποθ. C-585/18 κ.λπ., Α.Κ. κ.λπ.
- Απόφαση ΔΕΕ της 11.11.2021, C-852/19, Ivan Gavanozon και Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Μ. Bobek της 29.04.2021
- Απόφαση ΔΕΕ της 21.12.2021, C-497/20, Randstad Italia

-Απόφαση ΔΕΕ της 13.07.2023, C-35/22, CAJASUR Banco

-Απόφαση ΔΕΕ της 07.09.2023, C-209/22, AB

*Οι αποφάσεις του ΔΕΕ είναι δημοσιευμένες στην ιστοσελίδα:

<http://curia.europa.eu>

Συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης

-Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, 4.11.1950

-Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων, 20.4.1959

*Οι συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι δημοσιευμένες στην ιστοσελίδα:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>

Αποφάσεις του ΕΔΔΑ

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 13.05.1980, Artico κ. Ιταλίας, αριθ. προσφ. 6694/74

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 23.03.1995, Λοϊζίδου κ. Τουρκίας, αριθ. προσφ. 15318/89

-Απόφαση του ΕΔΔΑ της 04.02.2005, Υπόθεση Mamatkulov & Askarov κατά Τουρκίας, αριθ. προσφ. 46827/99 και 46951/99

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 29.06.2006, Weber and Saravia κ. Γερμανίας, αριθ. προσφ. 54934/00

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 20.03.2008, Budayeva and Others v. Russia, αριθ. προσφ. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 και 15343/02

- Απόφαση ΕΔΔΑ της 05.06.2008, Σαμπάνης κ.ά. κ. Ελλάδος, αριθ. προσφ. 32526/05

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 15.01.2009, Burdov κ. Ρωσίας (No 2), αριθ. προσφ. 33509/04

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 10.09.2010, McFarlane κ. Ιρλανδίας, αριθ. προσφ. 31333/06

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 21.01.2011, M.S.S. κ. Βελγίου και Ελλάδας, αριθ. προσφ. 30696/09

-Απόφαση ΕΔΔΑ της 02.05.2016, Mironovas and Others κ. Λιθουανίας, αριθ. προσφ. 40828/12, 29292/12, 69598/12, 40163/13, 66281/13, 70048/13 και 70065/13

*Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι δημοσιευμένες στην ιστοσελίδα:

<https://hudoc.echr.coe.int/>

Ελληνικές πηγές

Νομοθεσία

- Ν.Δ. 4218/1961 (κύρωση της ΕΣΑΔΣΠΥ)
- Ν. 2514/1997 (κύρωση της ΣΕΣΣ)
- Ν. 4478/2017 (ενσωμάτωση της Απόφασης-Πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ, ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ κ.λπ.)
- Ν. 4489/2017 (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/41/ΕΕ για την ΕΕΕ)
- Ν. 4620/2019 (κύρωση του ΚΠΔ)

Λοιπά έγγραφα (κοινοβουλευτικά και κυβερνητικά)

- Έκθεση Αξιολόγησης Συνεπειών Ρυθμίσεων στο προτεινόμενο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» (διαθέσιμο σε: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189232.pdf>, τελευταία πρόσβαση 04/12/2023)
- Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 30.08.2017 (διαθέσιμο σε: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/10189221.pdf>, τελευταία πρόσβαση 04/12/2023)
- Έκθεση της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής επί του νομοσχεδίου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 18.09.2017 (διαθέσιμο σε: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/e-entoler-epist.pdf>, τελευταία πρόσβαση 04/12/2023)
- Πρακτικά της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης επί του νομοσχεδίου «Ευρωπαϊκή εντολή έρευνας στις ποινικές υποθέσεις – Εναρμόνιση της νομοθεσίας με την Οδηγία 2014/41/ΕΕ» της 6.9.2017 (διαθέσιμα σε: https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikes-Epitropes/Synedriaseis?met_id=0d7b9dc4-7d32-470d-8a62-a7e400a35d10, τελευταία πρόσβαση 15/11/2023)

Αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων

-ΟΛΑΠ 1/2017

-ΑΠ 319/2021

-ΑΠ 568/2021

*Οι αποφάσεις του ΑΠ είναι δημοσιευμένες στην ιστοσελίδα:

<https://www.areiospagos.gr/>